

अमेरिका प्रस्थान: धुनको खोजी

इण्टरन्यासनल भिजिटर्स प्रोग्राम नाउँको निम्तोमा अमेरिका जान साइत जुरेन भन्नुपछि । मैले पहिलो निम्तो ०५४ सालमा पाएको थिएँ । त्यतिबेले पार्टीको महाधिवेशनको तयारी पनि आरम्भ भयो । महाधिवेशनमा चर्को गुटबन्दी हुन्छ र त्यसका विरुद्ध आरम्भदेखि नै लडाइ चलाउनु पर्छ, भन्ने साथीहरूले मेरो अमेरिका यात्राको साह्रै विरोध गर्नुभयो । “यस्तो अवस्थामा पनि एक एक महिनासम्म अमेरिका बस्ने ?” अत्यन्तै निकटस्थ साथीहरूले आगै ओक्लुनु भयो । त्यहीबेला अकस्मात सरकार फेरियो । सूर्यबहादुरजीको प्रधानमन्त्रीत्वमा नयाँ सरकार बन्यो । कुबेलामा सरकार फेरिएपछिको अस्थिरता र महाधिवेशनको तयारीमा लाग्नुपर्ने बेलामा म अमेरिका जाने कुरालाई पार्टीका साथीहरूले अन्यथा अर्थमा पनि लिनुभयो । महासचिव माधव नेपाल माथि चर्को दबाव पयो । उहाँले भन्नुभयो, “नजानुस् अमेरिका, साथीहरूको साह्रै विरोध भयो ।”

मेरो निजी विचारको अर्थ के हुन्थ्यो र ? यद्यपि महाधिवेशनमा म एउटा प्रतिनिधि मात्र हुने थिएँ र सरकार परिवर्तन पछिको राजनीतिक परिस्थितिमा पनि मेरो कुनै भूमिका थिएन । तर पनि महासचिवले नै ‘नजानुस् अमेरिका’ भनेपछि मान्ने पयो । मैले यत्ति भनें, “पर्सो उड्ने दिन हो । यसरी अन्तिम घडीमा कार्यक्रम खारेज गर्दा नराम्रो हुनसक्छ । तपाईंले नै भन्नुहोला ।”

“हुन्छ म भन्छु ।”

र, उहाँले नै कार्यवाहक राजदुतसँग केही कुरा गर्नुभयो । मेरो अमेरिका यात्रा स्थगित भयो ।

दोश्रो पल्ट अमेरिकी सेण्टरले बोलाउदा ०५६ साल लागेको थियो । जाने क्रमको सबै तयारी भैसकेको थियो । एक हप्ता अगाडि म अकस्मात विमारी परें । साथीहरूले हाँसै भन्नुभयो, “तपाईंको अमेरिकाको साइत जुदैँन जस्तो छ ।”

म पनि हाँसें । यद्यपि मलाई अमेरिका जानु थियो ।

तेश्रो पटक अमेरिका भ्रमणको निम्तो पाउँदा पनि मन धुक्चुक धुक्चुक भैरहेकै थियो । अमेरिका भन्दा अगाडि चीन भ्रमणको सन्जोग जुरेको थियो र मैले विश्वका दुई महाशक्तिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्ने अत्यन्तै सुन्दर मौका पाएको थिएँ । त्यसैले तेश्रो पटकको यात्रा नविधोलियोस् भनेर म विशेष चनाखो भएको थिएँ । त्यो फेरि भत्किएला कि भनेर म मनभित्र चाहिँ बेस्सरी डराएको थिएँ ।

त्यो डरको अर्कै कारण थियो । मेरो अमेरिका भ्रमणलाई धेरै साथीहरूले रुचाइरहनु भएको थिएन । त्यसरी नरुचाउनुको कुनै एउटा कारण थिएन । एकखालका साथीहरू भन्नुहुन्थ्यो - तपाईं जस्तो सिनियर (यो सिनियर र जुनियरको परिभाषा मैले अहिलेसम्म बुझेको छैन । यो फगत अहम्को ढाल हो जस्तो लाग्छ । शताब्दियौँदेखि चलिआएको सामन्ती अहम्को नयाँ परिभाषा हो जस्तो लाग्छ ।) नेताले आइ. भी. जस्तो कार्यक्रममा जानु हुँदैन । अर्का खालका साथीहरू ठाडै भन्नुहुन्थ्यो - तपाईं किन जाने अमेरिका ? हामी पो जानु पर्छ । अनि तेश्रो खाले साथीहरू भन्नुहुन्थ्यो - तपाईं नजानुस् अमेरिका । कम्तिमा पनि हामी एउटा नेताको नाममा अमेरिका जाने लोभ नभएको भनेर गर्व गर्न त सक्छौं ।

माथिका तीन ओटै तर्कसँग मेरो मनको कुनै सम्बन्ध थिएन । कुनै साइनो थिएन । अमेरिका जाने मेरो एक खालको हठ थियो । मैले साह्रै पछौटे मुलुकमा जन्म लिएको थिएँ र धेरै पछौटे मुलुकहरू हेरिसकेको थिएँ । राजनीतिको एउटा ध्रुव जस्तो मानिने उत्तर कोरिया र चीनको भ्रमण सक्याइसकेको थिएँ । मैले स्कण्डेनेवियाको एउटा मुलुक डेनमार्कको भ्रमण गरेर त्यहाँको प्रजातन्त्र र त्यहाँको नागरिक चेतनालाई नियाल्ने मौका पनि पाएको थिएँ । मलाई उत्तर कोरिया, डेनमार्क र फिलिपिन्सको भिन्नताले निकै खलबल्याएका थिए । अमेरिकै हेर्न त हङ्कङ घुमे भैहाल्छ नि भन्थे पनि साथीहरू । तर विदेश यात्राको अन्तिम गन्तव्य अमेरिकालाई बनाएर म आफ्नो यात्राको भैफारो गर्न चाहन्थे । त्यसैले म अमेरिका जान चाहन्थे ।

‘लौ खा फेरि अमेरिकाको यात्रा टर्‍यो,’ पेकिङमा हुँदा मैले यो कल्पना गरें । एघार सेप्टेम्बरको रात हामी पेकिङमा थियौं । त्यहीँ हामीले पेण्टागन र टवीन टावर माथि आक्रमण भएको समाचार थाहा पाएका थियौं । हामी हडकङ्कबाट पेकिङतिर उडिरहेको समयमा विश्वले त्यो गम्भिर घटनाको जानकारी पाइसकेको रहेछ । हामीले पेकिङको पाहुनाघरमा पुगेर खानापीन गरिसकेपछि मात्र हामीले न्यूयार्क बलिरहेको जानकारी पाएका थियौं । यद्यपि चीनमा आतङ्कवादको सन्त्रास देखिँदैनथ्यो । तर केवल न्यूज नेटवर्क (सिएनएन) का समाचारहरूले हामीलाई लगातारै जस्तो स्तब्ध पारिरहेका थिए । म विशेषरूपमा चिन्तित थिएँ । अमेरिकाले जसरी त्यो घटनालाई लिएको थियो, त्यस्तो परिवेशमा हाम्रो अमेरिका भ्रमण सम्भव होला जस्तो लागेको थिएन । समाचार आतङ्क मात्र छाएको थिएन समाजमा, हवाइ यातायात नै बन्द भएको थियो र आफ्ना नागरिकलाई सुरक्षित स्वदेश फर्काउन चिनिया जहाजहरू प्रशान्त महासागर वारीपारी गर्न थालिसकेका थिए । तर पनि पेकिङबाट बाहिर निस्किएपछि हामीले टेलिभिजन हेर्न छाड्यौं । चिनिया मित्रहरूको सत्कार बिसिएर अमेरिकाको चिन्तामा रत्ननिनु त्यति सुहाउदिलो कुरो पनि थिएन । त्यसमाथि सेप्टेम्बर ११ को सम्बन्धमा सिन्हा विश्वविद्यालयका एकजना प्रोफेसरले घटनाको विरोध गर्दागर्दै पनि अमेरिकाले आफ्ना विगतका काम कारवाहीमा यसको कारण खोज्नुपछि भन्नुभएपछि चीनमा बसुन्जेल ११ सेप्टेम्बरका बारेमा छलफल गर्नु साह्रै उचित पनि लागेन । त्यसैले छिडताओ र कुनमिड शहरमा बसुन्जेल हामीले सिएनएन हेर्दै हेरेनौं भनेपनि हुन्छ ।

चीन बाहिर कोकोहोला मच्चिएको होला भन्ने लागेको थियो कुनमिडमा रहदासम्म मलाई । तर हडकङ्कमा पनि आतङ्कको छर्को देखेनौं हामीले । हडकङ्क बेस्सरी फेरिए जस्तो लाग्यो मलाई । त्यो खाँट्टी चिनिया शहर भैसकेको थियो । हडकङ्क बजारमा गजबको चिनिया स्वाभिमान जम्जमाइरहेको महसुस गर्‍यो हामीले । अंग्रेजी पत्रिका पढिन्थ्यो, अंग्रेजी टेलिभिजन पनि हेरिन्थ्यो । तर बजारमा आतङ्कवादको गन्ध पोखिएको देख्न पाइँदैनथ्यो । सेप्टेम्बर ११ को आतङ्कवाद कतै अन्तै टाढाको कुरा हो जस्तो लाग्थ्यो हडकङ्कको निश्चिन्तता हेर्दा । न कतै खानतलासी छ, न त मेट्रोमै पहिले पहिलेको भन्दा निगरानी भएको छ । १९९७/९८ मा जस्तो थियो सेप्टेम्बर ११ भित्रको हप्तामा वातावरण र व्यवस्था त्यस्तै थियो ।

नेपाल आइपुग्दा अमेरिका हिँड्न एक हप्ता मात्रै बाँकि थियो र नेपालमा चाहिँ अखबारको आतङ्क बेस्सरी अनुभूत हुन थालेको थियो । कतिपय नेपालीहरू वी-वीचमा अड्किएका थिए । त्यसैले काठमाण्डौ आइपुग्ने वित्तिकै मैले अमेरिकन सूचना केन्द्रका हर्क गुरुङलाई फोनमा सोधें, “यसपालि पनि मेरो जवाइ नहुने भो कि क्या हो हर्कजी ?”

“किन नहुने ?” उहाँले हाँस्दै प्रतिप्रश्न गरिसकेपछि भन्नुभयो, “कार्यक्रम यथावत् छ । हामीले उता सम्पर्क गरिसकेका छौं । तपाईंहरू निर्धारित तिथिभै अमेरिका जाँदै हुनुहुन्छ ।”

रमाइलो लाग्यो ।

सेप्टेम्बर २८ तारिखको दिउँसो हामी अमेरिका लाग्यौं । हामी भन्नाले भक्तबहादुर बलायर, अर्जुन नरसिंह के.सी., विद्या भण्डारी, डम्बर सम्बाहाम्फे, सुशिल पाण्डे, नारायण खँड्का, विनयध्वज चन्द र म । काठमाण्डौको विमानस्थलसम्म हामी सँगै थियौं । त्यसपछि त छताछुल्ल भैहाल्यौं । हवाईजहाजमा कोही अगाडि, कोही पछाडि अनि कोही बीचमा । त्यसैले हाम्रो नेपाली गन्थन आरम्भ भएन । यद्यपि हामीलाई त्यसको त्यति ठूलो आवश्यकता पनि थिएन । यात्रा भरखर आरम्भ भएको थियो र त्यो असाध्यै रमाइलो थियो । जहाज जुन भए पनि बैककसम्मको यात्रामा नेपालीहरू थुप्रै हुन्छन् र वातावरण नेपालमय नै हुन्छ । यात्राको थालनी मात्र भएको हुनाले थकानको अनुभूति भैसकेको हुँदैन, बरु नयाँ ठाउँ देख्न पाइने उत्साहले मनमा नयाँ स्फुर्ति थपिरहेको हुन्छ ।

बैककको विमानस्थलमा उत्रँदा भुइमा साँभ खसिसकेको थियो । हामीले उज्यालोलाई आकाशमै छोडेछौं । हवाईजहाजबाट बाहिर नआउन्जेल त्यति सानो कुरो पनि थाहा नभएको ! कस्तो अनौठो ! हामी बढी नै उत्साहित थियौं कि !

बैककमा रात बिताउनु थियो र त्यतातिर रात बिताउने कोठाहरू पाइन्छन् भन्ने हामीले सुनेका थियौं । हर्कजीले मसँग पनि भन्नुभएको थियो - छ घण्टाको लागि त्यहाँ कोठा पाइन्छ । साठी डलर जस्तो लाग्छ होला । राती आरामले सुत्थो भने भोलिको यात्रा सजिलो हुन्छ । भोलिपल्ट त अठार बीस घण्टा उड्नु पर्ने हुन्छ ।

मैले साथीहरूसँग मिलेर बसौं, तर कोठामै बसौं भनें । असहमतीको कुरै थिएन । नारायणजी त्यही साँभ जर्मनी जाँदै हुनुहुन्थ्यो । त्यसैले उहाँ बसिरहनु पर्ने थिएन । बाँक सात जनाका लागि हामीले तीन ओटा कोठा लियौं । लोग्नेमान्छेहरूका लागि तीन तीन बेडका दुइटो कोठा र विद्याका लागि एउटा अलग्गै । केटाकेटीहरू एउटै कोठामा रात बिताउने कुरालाई नेपाली मानसिकताले मान्दैन नि !

बैककको ठूलो टर्मिनलमा एकसरो फनफनी घुमेर हामीले थाइल्याण्डको प्रगति र नेपालको दुर्दशाका बारेमा चर्चा गर्थौं । नेपाल र थाइल्याण्डले एकैचोटी हवाई सेवाको आरम्भ गरेका थिए । आज थाइल्याण्ड कहाँ छ र नेपाल कहाँ छ सोधखोज गरिरहनै पर्दैन । थाइल्याण्डसँग नभएका जहाज छैनन् र हामीसँग हुने पर्ने जहाजहरू पनि छैनन् । थाइल्याण्ड आफ्नो जहाज लिएर युरोप र अमेरिका घुमिरहेछ, हामी पाएको एउटा युरोपलाई पनि नमस्कार गरेर काठमाण्डौ खाल्डोमा थन्किएका छौं ।

“केही नगरी त हुँदैन,” हामी दुइ पार्टीका प्रभावशाली भनिने नेताहरूले गन्थन गर्थौं, “व्यवस्थापन करारमा दिएर हुन्छ कि, कुनै संसदीय समितिलाई थप कार्यकारी अधिकार दिएर हुन्छ कि केही नगरी त हुँदै भएन ।”

गन्थन गरिरहँदा हामी सबैलाई थाहा थियो - हाम्रो यो पिरोलो सुनिदिने न नेपालमा नेता छन्, न कार्यकर्ता छन्, न प्रशासन छ, न व्यवस्थापन छ । नेपालको वायुसेवालाई थाइल्याण्डको तुलनामा उठाउन प्रत्येकमा जुन निष्ठा चाहिन्छ, जुन प्रतिवद्धता चाहिन्छ, जुन इमानदारिता चाहिन्छ त्यो नेपालमा भेट्नै पाइदैन ।

खैर । बेकारमा केको कनकन ! हामी कोठाको खोजीमा लाग्यौं ।

नारायणजीले कोठा लिने काममा हामीलाई राम्ररी सघाउनु भयो र भक्तबहादुरजीले टिमको म्यानेजर हुन सहमती जनाउनु भयो । रात हामीले आरामले बितायौं । हातमुख धुने, नुहाउने सबै काम हामीले भ्यायौं ।

बिहान उज्यालो नखस्दै हाम्रो यात्रा आरम्भ हुने थियो । बिहानको छ बजे नारिताका लागि हामी उड्दै थियौं ।

बैककदेखि नारितासम्मको यात्रालाई ठिकैको भन्नुपर्छ । छ घण्टाको उडानलाई धेरै थोर कुनै विशेषण दिन मिल्दैन । समय कट्दो पनि रहेछ । जहाजमा बस्ने बित्तिकै धेरै मान्छे निदाएको देखियो । त्यो स्वभाविक थियो । छ बजे जहाज चढ्न सबै जसो मानिसहरू तीन चार बजेदेखि नै लहनतहनमा लागेका थिए । त्यसैले जहाज भित्रको मिठो तापक्रम पाउने बित्तिकै सबैलाई प्रेयसीको अँगालोमा बाँधिए जस्तो भैहाल्यो ।

एकाध घण्टा सुते होलान् सबैजना । त्यसपछि खाने पालो आयो । त्यो यात्रामा हामी छेउछाउमै थियौं र एक अर्कासँग गफ गर्न भ्याइरहेका थियौं । एक अर्कालाई जिस्क्याउन पनि भ्याइरहेका थियौं ।

नारितामा पुग्दा जापानको ४ बजेको थियो । समयको घुम्ती पनि कस्तो विचित्रको ! उज्यालो खस्न पनि नमानी रहेको बिहानीमा बैङ्कबाट हिंडेको जहाज छ घण्टा पनि बिन्दा नबित्दै सन्ध्याकालिन अवतरणका रूपमा नारितामा ओर्लिएको थियो ।

नारितामा हामीले दुइ घण्टा कुनूपर्ने थियो । बेलैमा जहाज उड्यो । जहाज के उडेको थियो, आरम्भ भयो हाम्रो कष्टकर यात्रा ! जहाज कता घुम्थ्यो, कता हल्लियो, कता बरालियो केही थाहा भएन । त्यो आकाशमा उडिरह्यो र हामी सिटमा कोच्चिइरह्यौं । हामीलाई डेट्रोयटको सम्झना थियो । अरु कुराको चिन्ता गर्ने समय पनि थिएन ।

अमेरिकाको डेट्रोयट, हाम्रो अन्तर्राष्ट्रिय उडानको अन्तिम टुङ्गो थियो ।

जापान छोडेको केही बेरपछि, महासागर माथि छोटो रात पथ्यो । शायद पाँच छ घण्टाको होला । अरु धेरै लेखकले महासागर माथिको रात र सुन्दर बिहानीका बारेमा धेरै चित्रण गरेका छन् । आफूले त्यो देख्नै पाइएन । म बीचको पंक्तिमा थिएँ र शरीर राम्रै थाकेको हुनाले त्यहाँबाट उठ्न पनि मन लागेन । पछि कुनै दिन हेरौंला र लेखौंला भनेर म चुपचाप निदाइरहेँ ।

हामीले बैककमा एक रात र प्रशान्त महासागर माथि दोश्रो रात बिताइसकेका थियौं । तर तिथी सरेको थिएन । हामी २८ तारिख दिउँसो १ बजे नेपालबाट बाटो लागेका थियौं र डेट्रोयटमा उत्रँदा २९ तारिखको तीन पनि बजेको थिएन । हामीले भित्तामा राखेका डिजिटल घडीहरूलाई पालै पालो हेर्थौं । दुइ बजेर पैतालिस मिनेट मात्र गएको रहेछ । कस्तो अनौठो ? पचिस घण्टामा दुइ रात ! एकछिन मन भरमलियो ।

सबैले मन बाँध्यौं र हातको घडीमा हेर्थौं । त्यतिबेला नेपालको घडीमा रातको १ बजेको थियो र घडीले ३० तारिख देखाइसकेको थियो । घडी हेरेपछि सबैलाई भ्रष्ट निद्रा लागे जस्तो भयो । मध्यरातमा अस्ताउने दिशातिर बगिरहेको घाम ! कसैको मनले स्वीकार्न मानेन ।

डेट्रोयटमा पहिलो दुर्घटना घट्यो र कसैले नचिताएको ढङ्गले घट्यो । काठमाण्डौबाट हामीले आफ्नो सामान वासिङ्गटनमा भिक्ने गरी जहाजमा राखेका थियौं । तर पनि अन्तर्राष्ट्रिय उडानबाट अमेरिका जाँदा पहिलो अमेरिकी विमानस्थलमा सामान बुझ्नु पर्छ भन्ने मलाई थाहा थियो । पहिले न्युयोर्कमा त्यस्तै भएको थियो । त्यसैले हामी जहाजबाट उत्रिएर आगमनको प्रकृया पुरा गरेपछि सामान

बुझ्ने ठाउँमा गयौं । विद्याले जहाजमा आगमन फारम भर्नुभएको रहेनछ । त्यसैले उहाँ र सुशिलजी अलिक पछाडि हुनुहुन्थ्यो । हामीले आफ्नो सामान भित्रका नभित्रकै उहाँहरू आइपुग्न भयो । उहाँहरू त सँगै आउनु भयो, तर विद्याको सामान आएन ।

हामीले धेरैवेर पर्खियौं । अहं, सामानको पत्तो लागेन । हामीले नर्थवेष्ट एयरलाइन्सको कर्मचारीलाई खोजेर विद्याको सामान हराएको जानकारी गरायौं । केटी भरखरकै थिइ । उसले सुक्खा स्वरमा भनी, “वासिङ्गटनमा दावी गर्नु होला ।”

हामी अलमल्ल पयौं । सामान हामीले यहीं बुझ्नु छ भने दावी गर्न किन वासिङ्गटन जाने ? हामीले विनम्रतापूर्वक केटीलाई आफ्नो सामानको समस्या दोहोर्‍यायौं । उसले फेरि पहिलेकै स्वरमा भनी, “यहाँ त्यस्तो नियम छैन । तपाईंहरूले आफ्नो सामान हराएको जानकारी वासिङ्गटनमै गराउनु पर्छ ।”

‘अलिक खस्रो स्वभावका हुँदा रहेछन् यताका अमेरिकीहरू’ मैले मनमनै भनें । केटाकेटीमा मलाई पढाउने दुइजना अम्निकी गुरुहरू फरासिला र बोलेला थिए । मैले अमेरिकालाई मनमनै बब डेलन्, जोन वायज जस्ता कलाकारसँग जोडेको थिएँ । तर ती सानी बैनीले त भण्डै भण्डै हाम्रो कुरै सुन्न चाहिनन् । उनको व्यवहारबाट खिन्न भएर अरु के गर्न सकिन्थ्यो र ? त्यसैले वासिङ्गटनको आश बोकेर हामी त्यता जाने जहाजको खोजीमा लाग्यौं । हामी सबैको मन खिन्न भयो । साथीहरूले विद्यालाई शान्तवना दिदै भन्नुभयो, “कहिलेकाहीँ त्यस्तो हुन्छ । सामान पाइन्छ ।”

सामान नपाइने भन्ने चिन्ता त कसैलाई थिएन । तर केही होला कि भनेर सबैभन्दा बढी सन्ताप विद्यालाई नै भएको थियो, उनकै सामान हरायो । कस्तो नमज्जा !

डेट्रोइटबाट वासिङ्गटन लाग्न केही बेर लागेन । डेट्रोइटमा पौने दुइ घण्टाको बसाइ थियो । हामी सबै थाकेको शरीरले कुर्चीहरूमा ढेरिँयौं । भोक त लागेको थिएन, तर मन दिक्क भएको थियो र शरीर सुस्ताएको थियो ।

डेट्रोइटबाट वासिङ्गटन त्यस्तै सवा घण्टाको बाटो रहेछ । थकाइ मार्न पसारिएकी गर्भवती महिला जस्तो लाग्यो मलाई अमेरिका । कतै कतै उठेका पेटहरू अनि अनन्त दृष्टिको मैदान । हरियालीलाई आकाशको निलाम्यताले सारङ्गी बनाए जस्तो ।

मैले सवा घण्टाको उडाइलाई छिडताओदेखि कुनमिङ्सम्मको उडानसँग जोडें । चीनको समय लामो हो । तर विचित्रको हरियाली थियो बाटोमा । जतिजति युन्नान आउथ्यो उतिउति नेपाल जस्तो लाग्थ्यो जमिन हामीलाई । हरियालीमा लटरम्म फलेका पाखाहरू, पोखरा जस्तो लाग्ने ठाउँका तालतलैयाहरू, थपक्क बसेका नदीहरू साँच्चिकै मनमोहक थिए । त्यतिबेला हामीले कुरा गरेका थियौं - चिनियाहरूले जङ्गल जोगाउन विशेष कार्यक्रम बनाएको हुनुपर्छ । नत्र जनसंख्याको चापले थिचिएको चीनमा यस्तो घना जङ्गल कसरी जोगिन्थ्यो र ! अमेरिकी भूमिको उडाइमा पनि मेरो मनले सोध्यो - अमेरिकीहरूले पनि जङ्गल जोगाउन विशेष कार्यक्रम नै बनाएका होलान् ।

वासिङ्गटन पुग्दा साँझ पर्दै थियो । रेगन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल ११ तारिखदेखि नै बन्द गरिएको रहेछ । त्यसैले हो कि हामीलाई डलासमा उतारिएको ! नहुन पनि सक्छ । यो हाम्रो चासो र खोजीको विषय भएन । हवाईजहाजले जहाँ उतार्नु थियो, हामीले त्यहीँ उत्रनु पर्थ्यो । हवाईजहाजले आफ्नो ढोका खोलेर ‘लौ अब जानुस्’ भनेपछि हामी बाहिर निस्कियौं । बाहिर भन्नाले एकैचोटी हाम्रो यहाँको विमानस्थल जस्तो बाहिर होइन । हैरान हुनेगरी टर्मिनल भवनमा हिँड्नु पर्ने रहेछ ।

चीनमा टर्मिनल भवन पुरा हिँड्नु परेको थिएन । हामी हवाईजहाजको ढोकाबाट बाहिर निस्किएर अध्यागमन तिर जाने बाटोमा हिँडिरहेका थियौं । राजेन्द्र गौतम सबैभन्दा अघि हुनुहुन्थ्यो । उहाँ एक्कासी रोकिनु भयो । हामी सबै एकैचोटी त्यहाँ पुग्यौं । खाड (खाड सयाड) दिदी हामीलाई पर्खिएर बसिरहनु भएको रहेछ । राजेन्द्रजी, प्रदिपजी भन्दै उहाँले हामीलाई स्वागत गर्नुभएको थियो र चिनिया भाषामा आफूसँग आएका विदेश विभागका प्रतिनिधि कमरेड तानलाई हाम्रो परिचय दिनुभएको थियो । त्यसपछि उहाँले हाम्रा लागि खटिएकी दोभाषे हाई होङ्गलाई केही अह्वाउनु भयो । उनले मिठो भाषामा हामीहरूसँग पासपोर्ट मागिन् र आफूजस्तै साथीलाई पासपोर्ट बुझाएर चिनिया भाषामा केही भनिन् । खाड दिदीले भन्नुभयो, “उनले अध्यागमनको प्रकृया पुरा गरिन् । हामी जाउँ । सामान उनले नै ल्याउछिन् ।” घरकै दिदीले केटाकेटीहरू थाकेर घरमा आएका छन् जस्तो गरेर हामीलाई आतिथ्यको न्यानो मायाले बाँधेर गाडीतिर लैजानु भएको थियो ।

मेरो मनले अमेरिकामा पनि त्यो न्यानोपन खोजेको थियो । तर वासिङ्गटन विमानस्थलमा सेप्टेम्बर मसान्तको चिसो पसिसकेको रहेछ । हामीलाई लिन आउने कोही छ कि भनेर उभिदा अलपत्र परिन्छ जस्तो लाग्यो । हामी अरु यात्रुहरूको पछिपछि बाटो लाग्यौं ।

पाँचै मिनेट जस्तो हिँडेपछि हाम्रो बाटो भन्याड ओर्लियो । एउटा विद्युत रेल हामीलाई पर्खिएर बसिरहेको रहेछ । हामी चढ्न भ्याउदा नभ्याउदै हुस्स गरेर त्यसले आफ्नो ढोका लगायो र हामीलाई पेटमा राखेर सुईकियो । दुइ चार मिनेटमै मलाई दक्षिण दिशा जस्तो लागेको ठाउँमा पुगेर त्यो फ्यात्त बस्यो । हामी बाहिर निस्कियौं र फेरि आफैँ बग्ने सिँढी चढेर माथ्लो तलामा आयौं । केहीबेर त हिँड्ने पथ्यो । तर त्यति धेरै होइन । यसो सय पाइला होला । अन्त फेरि हामीले तल ओर्लिनु पर्‍यो । हामी विमानस्थलबाट बाहिर आयौं जस्तो लाग्यो ।

सबैभन्दा पहिले हामीले सामान दावी गर्ने ठाउँ खोज्नु थियो । तल्लो तलामा ओर्लिँदा ओर्लिँदै “नेपालको प्रतिनिधिमण्डल” भनेर लेखिएको कागज बोकेर उभिएका दुइजना मानिसलाई हामीले देख्यौं । मन खुशी भयो । ‘जे भा’नि आफैँ होटल खोज्दै जानु परेन,’ मनले भन्यो ।

“म जर्ज नासिफ, तपाईंहरूको अंग्रेजी भाषाको अफिसर,” कालो कपाल र गोरो अनुहार भएको मानिसले मुसुक हँसेर हामीलाई स्वागत गर्‍यो । किन हो कोनि त्यो मान्छे मलाई अमेरिकी होइन जस्तो लाग्यो । ‘यो मान्छे ग्रेसेली हो ?’ मैले आफ्नै मनलाई सोधें ।

“अनि म चाहिँ रवर्ट ह्याजेक” अर्कोले पनि हामीलाई त्यसैगरी स्वागत गर्‍यो । उ खाँट्टी अमेरिकन थियो । अर्थात्, सेतो कपाल, गोरो अनुहार र अग्लो जिउडाल । उसले भन्यो, “तपाईंहरूको अर्को साथी आज बिहान अमेरिका आइसक्नु भएको छ ।”

त्यसोभए नारायण खँड्का बिहानै वासिङ्गटन उत्रिसक्नु भएको रहेछ ।

त्यहाँ नेपाली राजदुतावासबाट पनि दुइजना साथीहरू आइपुग्न भएको रहेछ । कार्यवाहक राजदुत दिनेश भट्टराई र थप एकजना कर्मचारी शिवरुद्र शर्मा । “उनीहरू नआउलान् कि भनेर हामी तपाईंहरूलाई लिन आएका थियौं । कहिले काहीँ सिधै होटलमा सम्पर्क गर्नुपर्ने हुन्छ,” दिनेशजीले भन्नुभयो । हामीले उहाँलाई धन्यवाद दियौं ।

दिनेशजीको प्रसङ्ग फेरि फेरि पनि आउला । उहाँ एउटा असल साथी हुनुहुन्छ । तर पहिलो भेटमा उहाँलाई एकैछिन खल्लो लाग्यो । उहाँले सबैभन्दा पहिले अर्जुनरसिंह केसीलाई देख्नुभयो र “दाई, जय नेपाल” भन्नुभयो । नेपाली कांग्रेस र नेपाल प्रहरीको पेवा जस्तै भएको जय नेपाल बोल्दा नबोल्दै उहाँको अनुहार अष्टयारो भयो । म अर्जुनको छेउमै थिएँ र उहाँले मलाई चिनिहाल्नु भयो । उहाँको अष्टयारोलाई घटाउन मैले भनें, “म प्रदिप नेपाल ।”

उहाँले नमस्कार गर्दै भन्नुभयो, “यहाँलाई म चिन्छु, म यहाँको पाठक हुं ।”

मैले हात मिलाएँ । खल्लोपना पखालिएर गयो ।

विद्याको सामान हराएको हुनाले त्यहाँ हाम्रो लामै अलमल भयो । एकछिन हामीले सामान खोज्ने प्रयत्न गर्‍यौं । डेट्रोइटमै त्यो हराइसकेको हुनाले त्यहाँ त्यसको अनुहार देख्न पाइने कुनै सम्भावना थिएन । त्यसैले हामीले सामान हराएको सूचना दियौं । त्यहाँका कर्मचारीले विद्यालाई हातमुख धुने सामानको एउटा पोको दिँदै चाँडै सामान आइपुग्ने आश्वासन दिए । कस्तो अनौठो ! भोलि विहान के लाउने भन्ने बारेमा तिनीहरूले कुनै जिम्मेवारी लिन मानेनन् ।

उसो त हामीलाई पनि ठोस जानकारी थिएन । दाबी गर्दा अलिक चक्रे गर्नुपर्छ भन्ने पनि थाहा थिएन । नेपालीको जात, शान्त र सहनशील हुन्छ नै । त्यसमाथि अर्काको मुलुकमा जाँदा त त्यो भनै मुलायम भैदिन्छ । हामी पनि त्यस्तै भयौं । हामीले सामान हराएको जानकारी दियौं, सामान छिटो ल्याइदिन आग्रह गर्‍यौं । तर हामीले तत्काल क्षतिपूर्तीको दाबी गरेनौं । पछि राजदुतावासमा अर्थ मन्त्रालयका सहसचिव माधव घिमिरेसँग भेट हुँदा उहाँले भन्नुभयो, “दाबी गर्नुपर्छ । भोलिपल्ट के लाउने भनेर त्यसले जवाफ नदिएर हुन्छ ? मेरो पनि एकपल्ट सामान हराएको थियो । मैले क्षतिपूर्ती लिइछाडें ।”

पछि जानेर फाइदा हुने कुरो भएन । त्यतिबेला हामी भलादमी पाराले विमानस्थलबाट बाहिर निस्कियौं ।

बाहिर एउटा ठूलो भ्यान हामीलाई पर्खेर बसिरहेको रहेछ । साँझ भरिसकेको थियो र बत्तीहरू झिल्लीमिली बलिरहेका थिए । ड्राइभरले बत्तीको उज्यालोमा हामीलाई नियालेर हेरेपछि सोधे, “तपाईंहरू इण्डियाबाट हो ?”

“होइन, नेपालबाट ।”

“ओ, नेपाल । माउण्ट एभरेस्ट !” ड्राइभरले उज्यालोमै आफ्नो खुशी पोखिदिए । उनले गाडीको चाबी घुमाउँदै भने, “त्यसोभए तपाईंहरू नेपालको हो ! म तपाईंहरूको मातृभूमिमा गएको छु । कलकत्ताबाट रेल र बस चढेर पहाडको बीचै बीचको नागबेली बाटो काटेर म काठमाण्डौ गएको छु । तपाईंहरू किसिमसको महिनालाई पुसा भन्नुहुन्छ होइन ?”

एकछिन त हामी अलमलियौं । पुसा भन्ने शब्द हाम्रा लागि अनौठो भैदियो । तर तुरुन्तै हामी बौरियौं । ड्राइभरलाई कसैले पुसा भनिदियो होला - पुष भन्नुपर्ने ठाउँमा । त्यो पुसाले के बिगार्थ्यो र ? त्यसैले मैले भनें, “हो, किसिमस पुष महिनामा पर्छ ।”

पहिलो झन्डोमै नेपाल जाने मानिस भेटिएकोले होला हामीलाई अमेरिकामा नेपाल परिचित छ जस्तो लाग्यो । एउटा ड्राइभर त नेपाल गैसकेको छ भने यहाँ नेपाल नजानेहरू को होलान् र ? मनले भन्यो ।

कति विचरो मन ? अमेरिकालीहरूको सामान्य ज्ञानमा नेपाल कहाँ थियो र ?

रातको वासिङ्गटन सुनसान थियो । गाडीहरू पनि पातलै जस्ता लाग्थे र अँध्यारोमा देखिने घरहरू पनि होचै जस्ता लाग्थे । आधा घण्टा जति लाग्यो होला विमानस्थलबाट होटलमा पुग्न । होटल उदास र निराश जस्तो देखियो । हाम्रो मनै उस्तो हो कि जस्तो पनि लाग्यो एकछिन । कुलमा छत्तीस सैंतिस घण्टा हामीले यात्रामा बेहोरेका थियौं र हवाईजहाज भित्रै हामीले चौबिस घण्टा बिताएका थियौं । त्यसैले शरीर, खुट्टा र मन केही पनि सहज र स्वस्थ थिएन ।

होटलमा बासस्थान सम्बन्धी काम सजिलै मित्यो । तर मेरो मनका लागि त्यो खल्लो खल्लै थियो । पेकिङ्गमा हामीलाई खाओसान होटलमा राखिएको थियो । त्यो विदेश विभागको गेस्टहाउस थिएछ । हामीले त्यहाँ खानपान गर्‍यौं । मलाई तीन कोठाको सुइट छुट्याइएको थियो । एउटै तलामा लस्कुरै हामीलाई राखिएको थियो । रकम के कति हो भन्ने हामीलाई थाहा पनि भएन । पहिलो रातमै पाहुनाको स्वागत गर्ने चिनिया काइदाले हाम्रो मन जितिसकेको थियो ।

सबै देशको चलन उस्तै हुँदैन । अमेरिकामा पाहुनाको सत्कार गर्ने भिन्नै चलन होला भन्दै आफ्नो चित्त बुझाएँ । होटलको काउण्टरमा कुराकानी गरियो । एक सय पैतीस डलर भाडा पर्ने रहेछ एक रातको । पैसा तिर्ने बेलामा मन दुःखी भयो । सय डलर भन्दा महंगो होटल, सोहोरिएको सिउँदो जस्तो लबी ! उदास र दुःखी अनुहार ! दुइ हप्ता पहिले म चीनको छिङ्गताओमा त्यस्तै सवा सय डलरको होटलमा बसेको थिएँ र त्यो विचित्रकै पाहुना घर थियो । दिनभरि समुद्र र समुद्रमै उदाएर समुद्रमै अस्ताउने घामको आनन्द लिन पाइने बाइसौं तलाको त्यो कोठामा पढ्न र कुरा गर्नका लागि अलग्गै कोठाहरू उपलब्ध थिए । फलफूल, चिया-चमेना सबैको व्यवस्था कोठैमा भएको त्यो होटलमा मन लागेको ब्रेकफास्ट खान पाइने व्यवस्था थियो । एक सय पैतीस अर्थात् झण्डै दिनको दश हजार रुपैयाँ तिर्नुपर्ने वासिङ्गटनको त्यो होटलको चाबी बुझिरहँदा मेरो मन फेरि छिङ्गताओको समुद्री किनारमा पुग्यो ।

तर त्यो रात आनन्दको रात हुने सम्भावना थिएन । कतिखेर होटलमा पुगेर पल्टिने भन्ने चिन्ताले मनलाई साँघुरो र रुखो बनाएको थियो । त्यसैले म हतार हतार कोठातिर लागें । भक्तबहादुरजीले कोठामा पुग्ने बित्तिकै फोन गर्नुभयो, “माननीयज्यू, खाना खान जाने होइन ?”

खाना मेरा लागि रुचीको विषय कहिल्यै रहेन र रातको खाना त जहिले पनि मेरा लागि भारी नै रह्यो । मान्छेलाई घरबाट निस्किएपछि खाना अव्यवस्थित हुने चिन्ता हुन्छ - मलाई भने बढी खानु पर्ला भन्ने पिरोलोले समात्छ । त्यसमाथि छत्तीस घण्टे हवाई यात्राले खाने र फ्याँक्ने काममा निकै दुःख दिएको थियो । कुबेलाको खानाले कब्जियत बढाएर टाउको र शरीर दुबैलाई भारी बनाएको थियो । त्यसैले मैले भनें, “म आराम गर्छु, तपाईंहरू खाना खाएर आउनुस् ।”

घरसँग सम्पर्क टुटेको तीन दिन भैसकेको थियो । टेलिफोन गर्न मन लागेको थियो । यसो घडी हेरें । नेपालमा उज्यालो भैसकेको रहेछ । कोठाको सेवा सम्बन्धी पुस्तिका पल्टाएँ । टेलिफोन खोजें ।

विचित्र लाग्यो । अमेरिकामा त रिङ्ग गएको तर नउठेको पनि पैसा लाग्दो रहेछ । छक्क पर्ने । घरमा विहान प्रायः फोन उठ्दैन । त्यसैले फोन गर्दिन भनेर मन बाँधें । घरमा फोन गर्नु नपरेपछि कामै के थियो र ? अमेरिकाको रातको नौ बजे र नेपालको विहानको सात बजे ओछ्यानमा पल्टिएँ ।

निद्रा विथोलिनु स्वभाविक थियो । आँखा उघ्रियो । रातै छ भनेर धेरैबेर त्यत्तिकै पल्टिइरहेँ । बाहिर सडक सुनसान थियो र होटलको चहल पहल पनि सुनसान भएरै निदाएको थियो । साह्रै चाँडै छ कि जस्तो लागेर घडी हेर्न बत्ति वालें । दिक्क लाग्यो । भरखर डेढ बजेको रहेछ । फेरि पल्टिएँ । अहं, निद्रा लाग्ने सुरसारै आएन ।

राती दुइ बजे उठेर डायरी लेख्न थालें । यात्राका प्रसङ्गहरूलाई सम्झी सम्झी कोट्याउनु नै त्यतिबेलाको लागि डायरी भएको थियो । बैककको यात्रामा हुँदा नेपाली शर्माको अमेरिका यात्रा भन्ने शीर्षकमा लेख्न थालेको थिएँ । अमेरिकामा पुगेपछि त्यसलाई काटें । किन बेकारमा अर्को पात्र उभ्याउनु ? आफ्नो अनुभूति आफैले दिन पाउँदा किन बैशाखी खोज्नु जस्तो लाग्यो । त्यही डायरीको निरन्तरता यो सम्झौतो हो ।

एम्ब्यासी स्क्वायर समरफिल्ड सुइट
२००० एन स्ट्रीट, एन डब्ल्यु, वासिङ्गटन ।
३० सेप्टेम्बर २००१

हामी सबै छरपस्ट राखिएका छौं । किन यस्तो भयो ? अहं थाहा छैन । केही साथीहरु चौथो तलामा हुनुहुन्छ । केही सातौँमा अनि केही नवौँमा । एउटै तलामा बसाइ मिल्न सक्ने थिएन ? त्यस्तो त नहुनु पर्ने । होटलमा पटककै भिड छैन । हिजो बेलुका पनि आरामले काम गरिरहेका थिए होटलका कर्मचारीहरु ! मान्छे नभएरै त हतार नभएको होला ।

चसक्क चीन भ्रमणको सम्झना आयो । आगमनमा मात्रै होइन, बसोबासका सन्दर्भमा पनि उनीहरुको व्यवहार मायालु र समझदारीपूर्ण हुन्थ्यो । हामीले शुरुका केही दिनहरु अमेरिकाको राजधानीमा बिताएजस्तै चीनको राजधानी पेकिङमा बिताएका थियौं । त्यहाँ हामीलाई एउटा अलग्गै घरमा राखिएको थियो । तल खानपिनको बन्दोबस्त थियो र माथिल्लो तलामा लस्कुरै बसेका थियौं हामीहरु । फुत्त निस्किएर बोलाउन मिल्ने, तल र माथि लिफ्टमा चिप्लिइरहनु नपर्ने । के अमेरिकामा त्यस्तो व्यवस्था गर्न सकिदैनथ्यो ?

तर हामीले टाउको दुखाउनु हुँदैन । हामी पाहुना हौं ।

घरपटीले जस्तो बन्दोबस्त गर्छ, पाहुनाले त्यसैमा रमाउनु पर्छ । यो कुनै वाध्यता होइन, यो हाम्रो सामान्य शिष्टाचार हो । हाम्रा कारणले हाम्रा आतिथेयहरुले कुनै दुःख पाउनु हुँदैन । यो नै जीवन र मित्रताको सिद्धान्त हो ।

आज विहान नास्ता खान अलिक ढिलै गइयो । आठ बजिसकेको थियो । सबै एकैचोटी पुगेका पनि थिएनौं । म र डम्बर एकै तलामा बसेका छौं । त्यसैले हामी दुइ जना सँगै निस्कियौं । भान्साघरमा सुशिल नास्ता खाइरहनु भएको थियो । हामी त्यतै लाग्यौं र अमेरिकी पारामा गुडमोर्निङ्ग भन्यौं ।

नास्ता बफे हो भनेर मलाई भनिएको थियो । अर्थात् सामानको उरुड हुन्छ, आफूलाई जे जे मन लाग्छ, छानी छानी खाउ, खान मन नलाग्ने कुरातिर आँखै नलगाउ । मैले कोठाबाट निस्कदै मन बनाइसकेको थिएँ - नास्तामा पाउरोटीको एउटा टुक्रा लिन्छु । अमलेट चित्तबुझ्दो पाराले बनाउन लाउछु र सुन्तलाको भोल खाएर अघाउँछु । गुलियो सुलियो तिर आँखै लाउदिन । कफी पनि कालो मात्रै खान्छु ।

नास्ताको सपना पनि मैले चीनकै अनुभवबाट संगालेको थिएँ । चीनमा ब्रेकफास्ट खान भन्यो कि डर लाग्ने । परिकारको गणनै हुन नसक्ने । सानो पोखरीमा मान्छे, सजिलै पौडिन सक्छ, तर महासागरमा लगेर उसलाई छोडिदिने हो भने उ आत्तिइहाल्छ । चीनको नास्ता पनि त्यही महासागर जस्तो थियो । फलफूल, मासु, पिठोजन्य खाद्य पदार्थ सबै थियो । अमेरिकाको नास्ता चीनको भन्दा कमजोर के होला र ?

तर रेष्टुराँमा पस्ने बित्तिकै मन खल्लो भयो । त्यहाँ कुनै बफे थिएन । अत्यन्तै गरीब नास्ता थियो त्यो । भण्डै डेढ सय डलर तिरेको होटलमा नास्ता होइन, फ्याँकिने खानाको सानो सानो रास थियो त्यो । अहं, केही थिएन । सुन्तलाको जुस निस्कने एउटा धारो, कफी र चिया अलग अलग निस्कने अर्को धारो । तीन खालका केकहरु - जसलाई हेर्ने बित्तिकै उल्टी आउन थाल्थ्यो । केकको गुलियोपन च्यालच्यालती नै देखिन्थ्यो ।

मैले फेरि दोहोर्‍याएर सबैतिर नियालें । एउटा कृनामा अलिकति मकैको भुटेको सिम्टा रहेछ । त्यस्तो खानामा पनि मेरो कहिल्यै मन गएको थिएन । अमेरिकामा आलु खुब खान्छन् भन्ने सुनेको थिएँ । कतै आलु छ कि भनेर घुमी घुमी हेरें । अहं, कतै थिएन, छदै थिएन ।

पहिलोपल्ट मनले बेखुशी प्रकट गर्‍यो - खा प्रदिप नेपाल, बफे ब्रेकफास्ट अघाउँजी खा ।

मैले फ्याउरो र सारसको कथा सम्झिएँ । फ्याउरोले सारसलाई खान बोलाएछ । सारस पनि अघाउँजी खान पाइन्छ भनेर भोकै फ्याउरोको घरतिर लागेछ । फ्याउरोले फराकिलो थालमा मिठो तर पातलो कुखुराको सुप पस्किदिएछ । यहाँ प्रदिप नेपाललाई त्यस्तै भयो । रद्दी भनौं भने तीन तीन खालका केकहरु छन्, खाइ हालौं भने खान हुने केही छैन ।

एउटा अग्लो, मोटो कालो मान्छे छेउमा उभिरहेको थियो । रेष्टुराँको म्यानेजर यही हुनुपर्छ जस्तो लाग्यो । मैले सोधें, “के पाउरोटी, अण्डा, आदि पाइदैन ?”

“व्यापार सुक्यो । त्यस्तो केही पाइदैन । जे छ यत्ति हो,” उसको स्वर सुनेर भन दिक्क लाग्यो । होइन, के अमेरिकामा सबै मान्छेको बोली सुक्छा हुन्छ ? किन मिठो गरी बोल्दैन् हँ मानिसहरु !

“व्यापार सुके पनि खाने मान्छे त आइरहेका छन्, उनीहरुलाई खान दिने यत्ति हो ?” अण्डा पाइ हालिन्छ कि भन्ने आशले मैले भनें, “अण्डा बिनाको ब्रेकफास्ट कसरी ब्रेकफास्ट हुन्छ ?”

“तर यहाँ त यत्ति छ,” त्यो मानिस टसमस भएन ।

बेकारमा किचकिच गरेर पाउनु के थियो र ? मन बेस्सरी रिसायो । रिसको भोकमा तीनै खालका केकहरु एक एक टुक्रा लिएँ र एउटा एउटा कृनामा टोकेर प्लेटमा त्यत्तिकै छोडिदिएँ । खाना फ्याल्नु राम्रो होइन, तर त्यतिबेला केक फ्याँक्न पाउदा नै आनन्द लाग्यो ।

पसले हाम्रो नेपाली भाषाको कुरा ख्याल राखेर सुनिरहेको थियो । एकछिन पछि उसले हाम्रो मुलुकको नाम सोध्यो । “नेपाल,” हामी मध्यको कसैले भन्नु भयो । बल्ल त्यो मान्छेको अनुहार हाँस्यो ।

“ओ नेपाल ! मलाई थाहा छ । म कलकत्ता, दिल्ली, लखनौ, बैंगलोर र अरु केही भारतीय शहरमा गएको छु । त्यहाँ मेरा साथीहरु पढ्थे । मैले नेपाली विद्यार्थी पनि भेटेको छु । त्यतिबेला म रुसमा पढ्थेँ । छुट्टीमा भारत जाँदा मैले नेपालको बारेमा सुनेको छु ।”

नेपालको बारेमा सुनेको भन्ने सुनेर होला हामीलाई पनि उसको माया लाग्यो । नेपालीको मन ! छिनमै रमाउछ, छिनमै सुसाउछ । एकछिन अधिसम्म हामी होटलको ब्रेकफास्ट र पसलेको रुखो व्यवहारसँग दिक्क भएको गफ गर्दै थियौं । तर आँखा भिम्क्याउन पनि नभ्याउदै हामी साथी भैहाल्यौं ।

“तिम्रो घर चाहिँ कहाँ हो ?”

“मेरो घर इथियोपिया हो । परिवार र छोराछोरी उतै बस्छन्, म मात्रै यहाँ काम गरेर बसेको छु ।”

रुसमा पढेको, इथियोपियाको मान्छे र परिवार उतै छोडेको ! “पक्कै पनि यो मान्छे इन्जिनियर हुनुपर्छ,” मेरो मनले त्यस्तै अनुमान गर्‍यो । त्यो अनुमान गर्नुको एउटा कारण थियो । मैले केनिया, इथियोपिया, नाइजिरियाका काला विद्यार्थीहरु भारतका केही इन्जिनियरिङ कलेजहरुमा भेटेको थिएँ । यो मान्छेले रुसको पढाइ र भारतका साथीको चर्चा गरेको हुनाले मन सजिलै इन्जिनियरिङ तिर लागेको थियो ।

ब्रेकफास्टकै बारेमा धेरै किचिरमिचिर लेख्नु पनि ठीक होइन । उसै पनि नेपालमा कहाँ खाइन्छ र ब्रेकफास्ट ? पाउदा खाने, नपाउदा जाने खालको खानालाई हामीले वास्ता गर्नु हुँदैन, सामुहिक रुपमा हामीले यही निर्णय गर्‍यौं र होटलको लबीतिर लाग्यौं ।

हाम्रो टिममा पश्चिमको चालचलन सबैभन्दा बढी जान्नेमा हुनुहुन्छ - डाक्टर नारायण खँड्का । मैले टेलिफोन गर्न बाँक नै थियो । त्यसैले मैले उहाँसँग टेलिफोनका बारेमा सल्लाह गरें । पहिले हामीले क्वाइन फोन प्रयोग गर्ने कोशिश गर्‍यौं । मैले पाँच डलर हालेर डायल गरें । काम लागेन । उहाँले पनि पाँच डलर हालेर कोशिश गर्नुभयो । अहं, काम लागेन । त्यसपछि हामी अर्को कुनै उपाय छ कि भन्ने खोजीनीतिमा लाग्यौं ।

राम्रो भो । कार्ड किन्न पाइदो रहेछ । हामीले बीस बीस डलरमा एकेक ओटा कार्ड किन्यौं । कार्डमा लेखिएको थियो - बीस डलरमा एक सय बीस मिनेट । शुरुमा त मैले जहाँ गरे पनि उही एक सय बीस मिनेट त होला नि भन्ठानेको थिएँ । त्यसैले पहिलो कल काठमाण्डौ गरिहालें । कुरा गर्दा गर्दै पाँच मिनेट बितेको पत्तै भएन । गन्थन पनि गरियो नै । एकैछिनमा कार्ड सकिएछ । क्या मज्जा ! सात मिनेटमा बीस डलर । ठीकै छ । अर्काले दिएकै पैसा हो - लोभ गरेर लानु कहाँ छ र ! मनले मनलाई नै शान्त्वना दियो ।

फेरि पनि कार्ड त किन्नु नै थियो । कम्तीमा पनि हप्तामा दुइ पटक त फोन गर्नेपर्छ । मैले मनमनै हिसाब गरें - त्यसो गर्दा टेलिफोनमा सय डलरको आसपास जाने रहेछ । राम्रै भो । गरौला खर्च ! मैले तुरुन्तै फेरि अर्को एउटा कार्ड किनें ।

गोजीमा कार्ड हालेर होटलको लबीमा निस्कदा चस्मा लाएका एकजना भाइले अप्ठ्यारो मान्दै सोधे, “तपाईं नेपाली हो ?” मैले हो भनेपछि उनले भने, “म पिसकोरमा काम गर्छु, यहाँ तालिममा आएको थिएँ । पाँच तारिखमा नेपाल फर्कदै छु ।”

मन भन खुशी भयो । यो वा त्यो प्रकारले आएदेखि नै हामी नेपालको सान्निध्य पाइरहेका थियौं । कोही पर्यटक, कोही शुभेच्छुक र कोही नेपाली, छुटेका थिएनन् । त्यसैले मनले फुरुङ्ग हुँदै भन्यो - यहाँ नेपाल बाक्लै रहेछ ।

मैले नेपाली भाइसँग नाम र कोठाको नम्बर सोधें ।

“रोशन काफ्ले, कोठा नंबर ७९८ ।”

यो एम्ब्यासी स्क्वायर सुइट सरकारी पाहुना घर जस्तो लाग्यो । अमेरिकीहरुको खुला अर्थतन्त्रको परिभाषा हामीले बुझ्नेभन्दा पृथक् रहेछ कि जस्तो पनि लाग्यो । पहिले अमेरिका आउने बेलामा हामीले युरोपको वाटो प्रयोग गर्न बढी जोड गरेका थियौं । त्यतिबेला अमेरिकी सेण्टरका प्रमुख रबर्ट करले हाँसै भनेका थिए - खुला अर्थतन्त्र भने पनि हामी हाम्रो हवाईजहाजको अन्तिम विन्दुबाट आफ्ना पाहुनाहरुलाई टिप्ने गर्छौं । आफ्नो हवाईजहाज हुँदा हुँदै अर्कोमा चढ्न त दिनु भएन नि !

ब्याख्या मिठो भए पनि रबर्टको भनाइले संरक्षणको नीतिलाई छुट्याइ पारेको थियो । उनीहरु आफ्नो भएसम्म अरुको प्रयोग हुन दिँदैनन् भन्ने सत्य प्रष्ट्याएको थियो ।

यो होटल पनि त्यस्तै लाग्यो मलाई । पिसकोरको तालीममा आएका रोशन काफ्ले मात्र होइन, अर्को एउटा हुल पनि यहाँ छ हामी जस्तै सरकारी पाहुनाको । अफ्रिकाबाट आएका रहेछन् उनीहरु । अलग अलग मुलुकका मानिस जस्ता छन् । एउटाले मोरक्को घर हो भन्थ्यो । अर्को चाहिँ इथियोपियाबाटै आएको हुं भन्थ्यो । तिनीहरु पनि हाम्रै जस्तो कार्यक्रममा आएका रहेछन् र उनीहरु पर्सीसम्म यहाँ बस्ने रहेछन् ।

त्यसैले यो होटल एउटा सामान्य डर्मीटोरी जस्तो लाग्दैछ । बेकारमा किन होटल भनेको होला ? अन्यायपूर्वक किन डेढ सय डलर लिएको होला ? हामी त लौ अमेरिकाले सरकारी पैसामा आएका हौं भनौं । तर अरु आफ्नै गोजीको पैसा तिर्नेलाई त चर्कै अन्याय हो । यस्तो होटल त हाम्रा तिर बढीमा पच्चीस डलर पर्ला । अथवा चिताइनसक्नुकै दाम पर्‍यो भने पचास डलर पर्ला ।

रोशन काफ्लेसँग विदा भएर लबीमा बसिरहेको बेला राजेन्द्र ओली, डम्बर अधिकारी र चन्द्र न्यौपानेसँग भेट भयो । उहाँहरु विद्यालाई भेट्न आउनु भएको रहेछ - हामीसँग लबीमा भुक्का भेट भैदिनाले अलिक अप्ठ्यारो मान्नुभयो । भेट भएपछि कुरा हुने भैहाल्यो । ओली र अधिकारी यतै बस्नुहुंदो रहेछ । अधिकारीले ग्रीनकार्ड पाइसकेको कुरा सुनाउनु भयो । ग्रीनकार्ड पाउनुलाई गर्वकै कुरो ठान्छन् कि मान्छेहरु ! थाहा छैन । जे भए पनि चिनजान भयो । राम्रै भयो । हामीलाई पनि नेपालको पिरोलो घटाउने औषधि भयो ।

चन्द्र न्यौपाने चाहिँ एन. आइ. डि. सी. को अधिकृत हुनुहुंदो रहेछ । भोलि बेलुका न्युयोर्क, सिंगापुर हुँदै नेपाल फर्किने कुरो बताउनु भयो । शताब्दी गाल्ने जस्तो लामो यात्राको लागि उहाँलाई शुभकामना दियौं ।

“दिउँसो रेडियो दोभानले वनभोज कार्यक्रम राखेको छ, तपाईंहरु पनि आईदिनु पर्ला,” राजेन्द्रले भन्नुभयो । हामीले आफ्नो असमर्थता जाहेर गर्‍यौं । अवस्था पनि त्यस्तै थियो । हाम्रो कार्यक्रम एक बजेदेखि आरम्भ हुने थियो र जसको पाहुना भएर हामी अमेरिका आएका थियौं, त्यो कार्यक्रम उनीहरुकै थियो । आतिथेयको कार्यक्रम छोडेर नेपालीको वनभोजमा जान हामीलाई अलिक सुहाउँदैनथ्यो ।

शान्ती छाएको बेलामा मैले ओलीलाई भनें, “विद्याको सामान हरायो । क्षतीपूर्ती लिने वा त्यो सम्भव नभए एकाध जोर लुगाको बन्दोबस्त गर्नुपर्ने हुन्छ । तपाईंसँग समय कस्तो छ । अलिकति समय निकाल्नु पर्ला ।”

ओलीसँग खुसुक्क कुरा गर्नुको अर्थ थियो । काठमाण्डौमा अरुणले ओलीको ठेगाना दिँदै अमेरिकामा नेपाली साथीहरूसँगको भेटघाटको व्यवस्थापन उहाँले नै मिलाउनु हुन्छ भन्नुभएको थियो । पछि गणेश कुँवरले पठाउनु भएको इ-मेलमा पनि वासिङ्टन र फिलाडेल्फियाको व्यवस्थापन ओलीले नै गर्नुहुन्छ भनिएको थियो । त्यसैले ओलीसँग मैले एकछिन खुसखुस गर्नुपरेको थियो । साथीहरूले वाण छोडिहाल्नु भयो - यहाँ पनि पार्टी !

यथार्थमा त्यहाँ कुनै पार्टी थिएन । त्यसैले मैले विद्याको समस्याको कुरो सबैले सुन्ने गरी राखें । साथीहरू हाँस्नु भयो ।

ब्रेकफास्ट राम्रो नभएकोले सबैले एघार बजे नै खाना खाँयौं । उही नेपालकै पारा जस्तो भयो । साथीहरू एकछिन आराममा पस्नुभए जस्तो लाग्यो । कुरो ठीकै पनि हो । नेपालमा अहिले रातको १० बज्छ खोज्दैछु र यहाँ मध्य दिउँसो भएको छ । अहिले यहाँ चम्किरहेको घामले १० घण्टा पहिले नै मातृभूमिको माटो मुसारेको थियो र तर यहाँको माटोलाई अब त त्यसले मुसार्न भ्याएको छैन । किनभने हामी खाना खाएर होटल फर्किरहँदा हामीले असाध्यै चिसो महसुस गरेका थियौं ।

अलिकति साथीहरूका बारेमा लेख्न मन लागेको छ । पहिलो प्रभाव हो यो । तीन हप्ता सँगै बस्दा यो फेरिन पनि सक्छ । त्यतिबेला विश्लेषण तिर लागिएला । अहिले जे मनमा छ - त्यही लेखिन्छ । त्यसैले लेखौं लेखौं जस्तो लाग्यो ।

विनयध्वज चन्दजीको श्रीमतीले विदा हुने बेलामा भन्नुभयो रे, “मलाई अमेरिकाबाट केही ल्याइदिनु पर्दैन, छोराको आठ दश ओटा फोटो खिचेर ल्याउनु होला ।” अहो ! आमाको माया । चन्दजीले छोराको एक रोल फोटो खिचेर लैजाने निर्णय गर्नुभएको छ । कति पवित्र माया ! कस्तो अनौठो बन्धन !

विनयजीसँग संगत भएन काठमाण्डौमा । लाग्दैछ - भलादमी हुनुहुन्छ ।

सुशिलराज पाण्डेलाई चिनिएकै थिएन । चिन्ने सन्दर्भ थिएन । तर रमाइलै लाग्नुभयो । खुलस्त पनि भन्नुपर्छ । न प्रोफेसर हुनुको अहम् छ न डाक्टर हुनुको धाक । हलुका, सरल र सहयोगी । दिउँसो एकछिन त केटाकेटी जस्तो लाग्यो । बुढामाछ्छेलाई आइसक्रिम कति मिठो लाग्छ ?

नारायण खँडुका सोचे भन्दा बढी सरल र सहयोगी हुनुहुन्छ । आफ्नो जिल्लाको मान्छे भनेर पक्षपात गर्छा होइन । वास्तवमै सहयोगी प्रवृत्तिको मान्छे हुनुहुन्छ । बैककमा पनि उहाँले सक्दो सहयोग जुटाउनु भयो । यहाँ पनि काममा अगुवाइ गर्ने कोशिश गरिरहनु भएको छ । सबै साथीलाई अप्ठ्यारो नपरोस् भनेर विशेष चिन्ता गर्नुहुन्छ ।

बलायरलाई पनि मैले सोचेभन्दा पृथक पाएँ । किन किन रुखो र अप्ठेरो मान्छे जस्तो लाग्थ्यो । होइन रहेछ उहाँ त्यस्तो । असाध्यै सहयोगी र रमाइरहन सक्ने साथी लाग्नुभयो । यसपल्ट उहाँ हाम्रो साथमा हुनु साँच्चिकै फाइदाको कुरो हुनेभयो । तर एउटा नमज्जा छ । भोलि पर्सी तिरै मन्त्रीमण्डल पुनर्गठन हुने सम्भावना छ रे । उहाँ मन्त्री बन्ने कुरो त निश्चित छ । वातावरणमा पि.एल. सिंह भएको हुनाले बलायरले विज्ञान प्रविधि पाउनु हुन्छ जस्तो रहेछ । त्यस्तो भयो भने उहाँ वीचैमा हिँड्नु हुन्छ । क्या नमज्जा !

अरुको बारेमा अहिले नलेखौं । अर्जुनलाई उहिल्यै चिनेको हुनाले नयाँ छाप आउने भएन । विद्या र डम्बर त आफ्नै कार्यकर्ता । नयाँ कुरो लेख्ने परेन । तर हाम्रो डम्बर देख्दा जति सोभो हुनुहुन्छ, त्यो भन्दा धेरै बाटो हुनुहुन्छ ।

दिउँसो हाम्रो कार्यक्रम भनेको वासिङ्टनका केही महत्वपूर्ण स्थलहरूको भ्रमण रहेछ । संसद भवन भएको ठाउँलाई क्यापिटल हिल भनिंदो रहेछ र त्यो सबैभन्दा उत्तरमा रहेछ । राष्ट्रपति बस्ने घरलाई ह्वाइट हाउस भनिंदो रहेछ र त्यो सबैभन्दा दक्षिणमा रहेछ । क्यापिटल हिलका बारेमा त मनमा त्यस्तो कुनै छवी बनेको थिएन - त्यसैले त्यो भत्किएन । तर ह्वाइट हाउस देख्दा त आफ्नो मनै रोयो । मैले त कस्तो होला भन्ने कल्पना गरेको रहेछ । खैर मन रोए पनि आँखा रूनु भएन !

वासिङ्टनका यी भव्य भवनहरूको शिलान्यास जर्ज वासिङ्टनले नै गरेका रहेछन् । ह्वाइट हाउस १७९२ इस्वीमा आरम्भ भएको रहेछ र संसद भवन १३ मा । दुवै भवनहरू १८०० इस्वीमा समाप्त भएका रहेछन् ।

क्यापिटल हिल र ह्वाइट हाउसको एउटा रमाइलो प्रसङ्गको पनि यहाँ चर्चा गरिहालौं । संसद भवनमा अमेरिकी राष्ट्रपति जाँदा रहेनछन् । संसद भवन भन्दा अग्लो भवन वासिङ्टनमा बनाउन पाइदो रहेनछ । हाम्रो प्रदर्शिकाले भनिन्, “शक्ति विन्यासको यो सिद्धान्त हो, प्रजातन्त्रको यो सिद्धान्त हो । संविधान सबैभन्दा माथि हो । संसदले त्यसको रक्षा गर्छ । त्यसैले संसद भवनमा राष्ट्रपतिको आवागमन स्वतन्त्र हुँदैन ।”

हाम्रो प्रदर्शिका बच्ची जस्तो लाग्यो मलाई । हेलेन म्याकलर हो उनको नाम । जेन जस्तै भनौं न । तर उनी पेशेवर प्रदर्शिका हुन् । “यो मैले स्वयमसेवकका रूपमा गरेकी हुँ,” भने पनि उनले बताउनु पर्ने जति सबै बताइन् । “एघार सेप्टेम्बरको घटनापछि यहाँको सुरक्षा व्यवस्था कडा भएको छ । त्यसैले हामी संसद भवन भित्र, ह्वाइट हाउस भित्र जान सक्दैनौं,” उनले दिक्क मानेर भनिन् । हामीले ‘केही छैन, हामी त्यो समस्या बुझ्छौं’ भनेपछि उनी खुशी भइन् । उनले बारहरूको घेरा बाहिरबाट ह्वाइट हाउस देखाउँदै हामीलाई जर्ज वासिङ्टनले रोपेको रुख देखाइन् । कस्तो संरक्षण ! खै कहाँ छ हामीसँग पृथ्वीनारायण शाह बसेको गद्दा !

ह्वाइट हाउसको छतमा सेनाले पहरा दिएको रहेछ । दुरबीन लगाएको सिपाहीं घरी आकाश तिर, घरी सिधा अगाडिको क्षितिज तिर हेरिरहेको थियो । रोगी मरेपछिको डाक्टर भनेको यही होला । लादेनले हान्ने सक्दैन भनेको ठाउँमा जहाज बजारिदियो - अहिले यो दुरबीनले के गर्छ ? लादेन लाटो छ र ? उ अब दुइ चार दिन सुतेर बस्छ ।

हामीले थोमस जेफर्सन मेमोरियललाई बाहिरबाट मात्रै हेर्छौं । हेलेनले पनि भित्र जान कुनै उत्साह देखाइदिएन । तर जेफर्सन प्रति अमेरिकामा राम्रै सम्मान रहेछ । सामान्यतया वासिङ्टन, लिंकन र जेफर्सनको नाम सँगसँगै लिइदो रहेछ ।

जेफर्सनको जीवनको विचित्रको अन्तरविरोधलाई हेलेनले हाम्रा सामु पोखिन् । उनले भनिन् - जेफर्सन दासप्रथाका चर्का विरोधी थिए । उनले जहिले पनि दासप्रथाको विरोध गरिरहे । तर रमाइलो कुरो चाहिँ के हो भने - उनीसँग सय जना भन्दा बढी दासहरू थिए र उनले ती मध्यका एउटा दासलाई पनि मुक्ति दिएनन् ।

हेलेनले व्यङ्ग गरिन् । हामीलाई त खालि अनौठो मात्र लाग्यो । यस्तो तरीकालाई त नेपालमा जोकोहीले पनि नाटक भन्छ र यस्ताको छाला तरै सिध्याउँछ । तर अमेरिकामा जेफर्सन प्रति कस्तो सम्मान छ ?

जेफर्सनले विश्वको राजनीतिक शब्दकोषमा अर्को एउटा शब्द पनि सिंगारेका रहेछन् । राष्ट्रपति भवनको नजिकै होटल विलियड रहेछ । त्यो होटलमा जेफर्सन सिंगार र रक्सी तान्न आउदा रहेछन् । उनलाई भेट्न र आफ्ना कुराहरू सुनाउन होटलको लबीमा मानिसहरूको भीड लागिरहँदो रहेछ । जेफर्सन त्यही लबीमा उभिएर उनीहरूसँग सरसल्लाह गर्दा रहेछन् । त्यही सरसल्लाहबाट

राजनीतिमा लबी गर्ने भन्ने शब्दावली जन्मिएको रहेछ । हेलेनले हामीलाई यसै भनिन् र हामीले त्यसमा विश्वास गर्थौं अनि थोमस जेफर्सनले सिगार र रक्सी तान्ने बारमा उभिएर एउटा फोटो खिच्यौं, लबीमा उभिएर एकछिन आफू आफूमा गफगाफ गर्थौं ।

अमेरिकामा जर्ज वासिङ्गटनलाई राष्ट्र निर्माता, अब्राहम लिङ्गनलाई प्रजातन्त्रका रक्षक र थोमस जेफर्सनलाई संविधान निर्माता व्यक्तित्वका रूपमा मानिने रहेछ । राष्ट्रपतिहरूको लामो लिष्टमा यी तीन जनाको विशेष सम्मान रहेछ । वासिङ्गटनलाई त यिनीहरू सभ्यता र संस्कृतिको प्रतिक नै मान्दा रहेछन् । त्यसैले उनको स्मृतिमा ५५ फिट अग्लो इजिप्सियन शैलीको टावर बनाएका रहेछन् । सभ्यताको प्रतिकको रूपमा पिरामिडको परिकल्पना गरेर त्यसलाई वासिङ्गटनको नाममा समर्पित गरिएको रहेछ ।

यही कलात्मकता लिङ्गन मन्दिरमा पनि छ (लिङ्गन स्मृति भवनलाई लिङ्गन टेम्पल भन्दा रहेछन् अमेरिकीहरू) । ग्रिसले प्रजातन्त्रको परिभाषा दिंदो रहेछ त्यतातिर । त्यसैले लिङ्गन स्मृति भवनलाई उनीहरू ग्रिक शैलीमा निर्माण गरेका छन् ।

स्मारक, संग्राहलय जस्ता स्थानहरू हेर्दा यस्तो लाग्यो - अमेरिकाको आफ्नो केही छैन, तर अन्तको जति राम्रो छ त्यो अमेरिकाकै हो भन्ने भावना अमेरिकाली जनमानसमै पसेको छ । उनीहरूको बोलीमा पनि त्यस्तो लक्षण देखा पर्न थालेको रहेछ । पहिले जस्तो हब्सी, ब्राउन, ह्वाइट भन्ने शब्द आजभोलि चल्दैन रे । उनीहरू हब्सी जतिलाई अफ्रिकन अमेरिकन भन्दा रहेछन् । प्रायः ब्राउनहरूलाई एशियन अमेरिकन भन्दा रहेछन् । सेताले युरोपियन अमेरिकन भन्ने आदर पाउन थालेका रहेछन् । ठूला घरहरूमा पनि एकरूपता छैन रहेछ । कुनै ग्रिक शैलीमा छन् त कुनै रोमन अनि कुनै स्कण्डेनेवियन । खानामा त्यस्तै विविधता देखिएकै छ । यथार्थमा विविधतामा एकता भन्ने कुरा अमेरिकामा छ र यसलाई सबैले राम्रै मान्नुपर्छ ।

अमेरिकीहरूले वासिङ्गटन, लिङ्गन र जेफर्सनलाई साह्रै माने पनि रुजभेल्टले ममाथि गहिरो प्रभाव छोडे । मैले रुजभेल्ट पढेको थिइन । उनका बारेमा केही थाहा पनि थिएन । तर उनको संग्राहलय हेर्दा - राष्ट्रपतिका रूपमा त्यो मान्छे केही हो रहेछ भन्ने लाग्यो । तीसको दशकको ज्यानमारा आर्थिक मन्दीबाट अमेरिकालाई माथि उकास्ने व्यक्तिको रूपमा अत्यन्तै सम्मानित रहेछन् रुजभेल्ट । हामीले उनको संग्राहलय हेर्दा त्यसको अनुभूति गर्थौं । साढे सात रोपनी जमिनमा दुई दुइले बनाएको अत्यन्तै सुन्दर वास्तु नमूना रहेछ त्यो । भट्ट हेर्दा मेहनत नै नलाग्ने जस्तो - तर नियालेर हेर्दाको गम्भिर कारीगरी । रुजभेल्टले आफ्नो जीवनमा युद्ध बेहोरेका थिए, अमेरिकाको सन्ताप बेहोरेका थिए । त्यसैले उनका युद्ध विरोधी भनाईहरू अत्यन्तै सुन्दर लागे । रुजभेल्ट भनेका रहेछन् - आइ ह्याभ सीन वार, आइ हेट वार (मैले युद्ध बेहोरेको छु, त्यसैले म युद्धलाई घृणा गर्छु) ।

साठीको दशकपछि रुजभेल्ट जीवित भैदिएका भए के गर्थे होलान् ? के उनी मार्टिन लुथर किङ्ग जस्तै नागरिक अधिकारका प्रवक्ता हुन्थे ? कि उनी पनि जोन वायज जसरी नै भियतनाम युद्ध विरोधी गीतहरू गाउन सडकमा निस्कन्थे ? अथवा शितयुद्धको रागमा उनी पनि अमेरिकाका सत्ताधारीहरूकै सारमा धुन्धुकारीको दुन्दुभी फुक्थे कि !

राजनेताहरूमा हुनुपर्ने त्यागका बारेमा पनि रुजभेल्टका भनाइहरू मननयोग्य रहेछन् । उनले चार ओटा स्वतन्त्रताका आग्रह अधि सारेका रहेछन् । मैले हेलेनलाई रुजभेल्ट पनि जेफर्सन जस्तै त थिएनन् भनेर हाँसो गरेँ । उ पनि खिसिक्क हाँसी । रुजभेल्टले भनेका रहेछन् - जनतालाई बोल्ने स्वतन्त्रता दिनुपर्छ, धार्मिक आस्थाको स्वतन्त्रता दिनुपर्छ, लोभबाट सबैलाई स्वतन्त्र राख्नुपर्छ र डरबाट सबै मुक्त हुनुपर्छ ।

यो स्वतन्त्रतालाई प्रजातन्त्रका कति राज्यले पालन गरेका होलान् ? स्वयम् अमेरिका रुजभेल्टको आदर्शबाट निर्देशित छ ? अहं, केही भन्न सकिदैन ।

सुन्दर नमुनाहरूलाई देखाउँदै, पोटोम्याक नदीको किनारको सडकमा हेलिदै समयको आखिरी तिर हेलेनले हामीलाई भियतनाम युद्ध स्मारक स्थल तिर लगिन् । उदास थिए उनका आँखाहरू र उत्तिकै उदास थिए हाम्रा सम्पर्क अधिकृतहरू । “मलाई युद्ध कहिल्यै मन पर्दैन, त्यसैले मैले भियतनाम युद्ध प्रति सम्मति देखाइन । अमेरिकाका धेरै मानिसहरूले सम्मती देखाएनन् । केसियस क्लेको नाम सुनेका छौ ?”

मैले क्लेको नाम सुनेको थिएँ । महमद अलिको नामबाट प्रख्यात ती मुक्केवाजले भियतनाम माथिको अमेरिकी आक्रमणको विरोध गरेका थिए । शायद उनले सजाय पनि भोग्नु परेको थियो । जोनवायज र बब डेलनका गीतहरूमा पनि युद्धको विरोध छ भन्थे मानिसहरू ।

तर मैले केही भनिन । म अमेरिकी मुखबाटै सुन्न चाहन्थे भियतनाम युद्धको विरोध । अमेरिका अर्को युद्धमा फँस्ने सम्भावना बढेको छ । अफगानिस्तानमा फेरि मानिसहरू मारिने सम्भावना छ । एक महिना भित्रै युद्ध हुन्छ भन्छन् मानिसहरू । त्यसैले युद्ध प्रति अमेरिकी चेतना कति आग्रहयुक्त छ भनेर मलाई जान्न मन लागेको थियो ।

हामी स्मारक स्थलको छेउमा उभियौं । ठाउँ ठाउँमा किताब जस्ता ठेलीहरू राखिएका थिए र कतिपयमा मानिसहरू केही पढ्ने कोशिश गर्दै थिए । “बिचरा, यी नागरिकहरू आफ्ना प्रियजनहरूको नाम हेर्ने कोशिश गरिरहेका छन् । तीस वर्ष भयो - तर पनि पीडाले हामीलाई छोडेको छैन । युद्ध किन हुन्छ ?” हेलेनले आफैँसँग सोधी । हामीले नसुने जस्तो गर्थौं ।

हेलेन थाकेकी थिइ कि त्यहाँ उसको मन मरेको थियो ? थाहा छैन । उसले हामीलाई भनी, “यो वास्तु नमूना एउटी युवा चाइनिज केटीको डिजाइन हो । उसले ग्राजुएसन पनि गरेकी थिइन, तर कति सुन्दर छ यो नमूना ?”

त्यो साँच्चै सुन्दर थियो । भियतनाम माथिको आक्रमणमा ५६ हजार अमेरिकी सैनिकले आफ्नो ज्यान गुमाएका थिए । त्यो मृत्युको प्राप्ति के थियो ? अहिले कसैलाई पनि थाहा छैन । करोडौं अमेरिकीहरूले तिनीहरूलाई बिसिसकेका छन् र आफन्तहरूको नाम खोज्ने पिढी समाप्त भएपछि सबैले उनीहरूलाई बिसिने छन् । इतिहास यही वास्तु नमूनामा आएर खुम्चिने छ । हामी जस्तै यात्रीहरू यहाँ आउने छन् र भन्नेछन् - हे त, भियतनाममा लड्न गएका ५६ हजार अमेरिकीहरू यहाँ भावनाको चीर निद्रामा सुतेका छन् ।

हेलेन गइन । “तिमीहरू जाओ,” तर जर्जले हामीलाई भन्यो, “थोरै भए पनि मृतात्माशान्ति पाउनेछन्, तिनका आफन्तहरूको मन हलुक्को हुनेछ ।”

जर्जको मन राख्न हामी गइदियौं । त्यो सन्नाटमा छिर्न शायद कसैलाई मन लागेको थिएन ।

वासिङ्गटन भ्रमणको अन्तिम ठेगान, अल्बर्ट आइन्स्टाइनको स्मृति केन्द्रमा गएर लाग्यो । मनमनै मैले धिक्कारें - जर्मनहरूलाई । यो महान वैज्ञानिक जर्मनीको संपत्ति थियो । उनीहरूकै मुखताले यो पश्चिमी गोलार्द्धको भएको थियो ।

हेलेन हामीलाई पुऱ्याउन होटलसम्म आई र हामी सबैले भोलि पनि उ हाम्रै साथी हुनेछन् भन्ने अनुमान गर्थौं । तर होटलको लबीमा आएपछि थाहा भयो - होइन, उ त आजको लागि मात्र रहिन्छ । हामी सबैलाई नमज्जा लाग्यो । मैले एउटा कार्ड दिने मन बनाएको थिएँ । यहाँ सम्भव भएन । क्रिसमसको औसर पारेर उसको नाममा एउटा कार्ड पठाउने विचार गरेको छु ।

होटलमा हामीले आ-आफ्नो नामको एउटा ठूलो खाम पायौं । हाम्रो अमेरिका बसाइ सम्बन्धी सूचना, कार्यक्रम र अन्य आवश्यक जानकारीहरु रहेछन् । राम्रै लाग्यो । सबै कुराको पूर्व जानकारी हुने । सरकारी पाहुना भए पनि प्रायः आफ्नो सबै काम आफैँले गर्नु पर्ने रहेछ । चीनको जस्तो भलादमी पाहुन हुन नपाइने रहेछ । फर्किने टिकट रिकन्फर्म गर्ने, होटलको बील-बालको काम सक्नुपर्ने, खाना खाने रेष्टुरा खोज्ने जस्ता काममा सहयोगको अपेक्षा नगर्ने हुने रहेछ ।

यो इन्टरन्यासनल भिजिटर्स प्रोग्राम गएको पैसट्टी वर्षदेखि चलिरहेको रहेछ र यसमा भाग लिने ठुला बडाहरुको एउटा लामो लिस्ट हामीलाई दिइएको छ । पूर्व वा वर्तमान राष्ट्रपतिहरु, प्रधानमन्त्रीहरु निकैले यो कार्यक्रम मार्फत अमेरिकी समाजको अध्ययन गर्ने मौका पाएका रहेछन् । मडागास्करका राष्ट्रपतिदेखि भारतका प्रधानमन्त्रीसम्मले यो कार्यक्रममा सहभागीता जनाइसकेका रहेछन् र आफ्नो मुलुकमा महत्वपूर्ण व्यक्तित्व भएकै समयमा उनीहरु अमेरिका आएका रहेछन् । राष्ट्रपति र प्रधानमन्त्रीको लिस्ट लामै छ । बेनिन, बोत्सवाना, मध्यअफ्रिकी गणतन्त्र, केनिया, लेसोथो, मलावी, माली, मरिसस, सिसेलिस, तान्जानिया, माइक्रोनेसिया, फिजी, इन्डोनेसिया, कोरिया, पालाउ गणतन्त्र, सिंगापुर, अष्ट्रिया, जर्मनी, आयरल्याण्ड, मोल्दोभा, युक्रेन, इजिप्ट, भारत आदि नाम चलेकै मुलुकका राष्ट्रपति वा राष्ट्र प्रमुखहरु अनि नवै, पोल्याण्ड, पोर्चुगल, जोर्डान, लक्जम्बर्ग, ग्रीस, हंगरी, जस्ता मुलुकका प्रधानमन्त्रीहरु बाक्लै यो कार्यक्रममा गएका रहेछन् । राष्ट्रप्रमुख र सरकार प्रमुख गरेर १९४ जनाले आई. बी. अन्तरगत अमेरिकाको भ्रमण गरेका रहेछन् । त्यसैले नेपालमा बुझिने जस्तै चाहिँ होइन रहेछ यो कार्यक्रम । साथीहरुले जसरी असहमती जनाउनु भयो त्यसरी असहमती जनाउने पर्ने पनि होइन रहेछ यो कार्यक्रम । पार्टीका ठूला नेताले आई. बी. मा जानु हुँदैन भन्ने तर्क सही रहेनछ भन्ने थाहा हुने गरी बाँडिएको नामावलीलाई दोहोर्‍याई तेहर्‍याई पढ्दा यो भन्दा अर्को निष्कर्ष निकाल्न सकिन ।

खर्चबर्चको हिसाबले भने यो कार्यक्रम प्रति मानिसलाई उत्साहित गर्नु नहुने रहेछ । काठमाण्डौमा सबैले हामीलाई पैसा बच्छ भनेका थिए । कसरी बच्छ पैसा ? अमेरिकी सेण्टरले दिएको कागजमा समेत अतिरिक्त पैसा नबोक्न भनेको थियो । त्यसलाई पनि यहाँको हालत थाहा रैनछ कि ! हर्कजीले पनि पैसा बोक्नु पर्दैन, दुई चार पैसा बरु बच्चा नै भन्नु भएको थियो । उहाँले पनि किन त्यसो भन्नुभएको होला ! यहाँको खर्च हेरेपछि लाग्यो - यात हामीलाई ढाँटियो, या सबै अँध्यारैमा छन् । वासिङ्गटनको पहिलो दिनको खर्च नै दिए भन्दा बढी भयो । हामीले पाउने रकम एक सय साठी डलर भनिएको छ । त्यसमा एक सय चौतिस त होटलमै गयो । आज हामीले प्रतिव्यक्ति सत्ताइस डलरको खाना खाँौं । अर्थात्, हामीले खान र बस्नमै एक सय एकसट्टी खर्च गरिसक्यौं । फोनमा मात्रै बीस डलर खर्च भयो । बस्दै जाँदा लुगा धुनुपर्ला, अरु एकाध टेलिफोन गर्नुपर्ला । बिहान बेलुकाको भात खाएर मात्र ज्यान तगिदैन । पानी खानै पर्ला, कफी तान्ने पर्ला । कहाँबाट आउछ त्यो पैसा ? सानो बोतल पानीलाई डेढ डलर पर्दो रहेछ । कोकको सानो क्यानलाई पनि त्यति नै पर्दो रहेछ । कफी भने सस्तै रहेछ । एक कपको एक डलर । यो खाने पैसा कसले दिन्छ ?

काठमाण्डौमा त साथीहरुले, अमेरिकाको खाना सस्तै छ भनेका थिए - त्यस्तो पनि लागेन । हो म्याकडोनाल्ड चाहिँ अपेक्षाकृत सस्तै हो रहेछ । तर साह्रै फोहोर ! स्तर पनि हङ्कङ्गको भन्दा तल । त्यहाँ खाना खान अलि अलि पसिना निकाल्ने पर्छ । त्यस्तो खुवाइ सस्तो भएर के भयो र ? खाने खाना पो सस्तो हुनुपर्छ । आजको थाइ रेष्टुरामा जुन खाना खाइयो त्यसलाई सस्तो भन्न मिल्दैन । पन्ध्र डलर भनेको निकै हो । त्यति खाना त हाम्रो तिर पचास रुपियाँमा सजिलै पाइन्छ ।

आई. बी. मा आउनेले आफ्नो खल्लीमा चार पाँच सय रुपियाँ बोक्नै पर्ने रहेछ । यो सल्लाह दिन नै राम्रो हुन्छ भनेर अमेरिकी सेण्टरका साथीहरुलाई सुझाव दिने विचार गरेको छु ।

अहिले भरखरै नरमाइला समाचारहरु सुन्नुपर्थ्यो । हामी राम्रो र सुखद समाचारको प्रतिक्रिया थियौं । हामीलाई लागेको थियो - काठमाण्डौबाट आउने टेलिफोनले हामीलाई भक्तबहादुर बलायतको मन्त्रालयको नाम सुनाउने छ । हामी एकदिन रमाइलो गरेर उहाँलाई बिदा दिनेछौं र बीस दिन लामो आफ्नो यात्रामा समाहित हुनेछौं । तर हाम्रो मनलाई चिदैँ हामीले अर्कै तीतो समाचार सुन्नु पर्‍यो । कान्तिपुरका संपादक युवराज, गाडी दुर्घटनामा परेर गम्भिर घाइते हुनुभएछ । उहाँलाई बि एण्ड बी अस्पतालमा भर्ना गरिएको रहेछ र उहाँको स्थिति चिन्ताजनक नै रहेछ । उता भारतीय कांग्रेसका उदीयमान नेता माधवराव सिन्धिया पनि कानपुरमा भएको विमान दुर्घटनामा परेछन् । उनको निधन भएछ ।

रात गल्दैछ र अमेरिकाको पहिलो दिन रमाइलै बित्यो भन्ने निष्कर्ष निकाल्नु पर्छ । तर मन रमाइरहेको छैन । नस्टलजिया भनेको यही हो कि ! अहं, आँखाले जबरजस्ती खुशी मानिदिएको छ, तर मन रमाउन पटककै मान्दैन । अबै बीस दिन छ - वाफ रे !

अहो, मातृभूमि ! त्यो जति टाढा गयो त्यति प्यारो हुने रहेछ । अमेरिकामा राम्रो छ, प्रदुषण छैन, सडकमा फोहोर मैला पनि छैन अनि वासिङ्गटनका सडकहरुमा कोलाहल र भीड पनि छैन । तर पनि छिन छिनमै नेपालको सम्झनामा मुटु कोट्टिइरहन्छ । प्रदुषण होस्, फोहोर मैला नै किन नहोस्, अथवा अभाव र गरीबीको जाँतोले चौबिसै घण्टा किन नपिँधोस् - मातृभूमि भन्दा माथि केही छैन । कोही छैन । के उमेरको प्रौढताले घरको माया जनाएको हो ? मैले धेरैपटक आफैँसँग सोधें । अहं, त्यसो होइन । यो सम्बेदना, मातृभूमि प्रतिको आर्द्र चाहना नै हो ।

कसरी बसिरहेछन् हँ यहाँ नेपालीहरु ? कि मेरै संवेदना चाहिने भन्दा बढी भो ?

उही होटल

१ अक्टोबर २००१

चुरोट भने गजबले खाँदा रहेछन् अमेरिकीहरु । बाटाभरि जताततै चुरोटका ठुटाहरु देखियो । हाम्रो टिममा चुरोट खानुपर्ने मान्छे सुशिल हो । उहाँलाई आनन्द भएछ । मलाई काठमाण्डौमा सबैले खुब तर्साएका थिए । मैले चुरोट नखाने अठोट गरेको थिएँ । तर खाए

हुने रहेछ। चुरोटले मन भुल्याउँछ। मान्छे एकछिन भ्रममा रंगमंगिन पाउछ र मलाई यतिबेला जति धेरै पाइन्छ, त्यति धेरै भ्रम चाहिएको छ।

एलिस सिफलेट: हामी आएको कार्यक्रमको मुख्य कार्यक्रम अधिकृत हुन्। उनी उत्तर अफ्रिका, पूर्व र दक्षिण एशिया विभाग हेर्दै रहिछन्। मोटी र पाकी महिला हुन्। आमाको ममत्व उनको अनुहारमा सधैं नाचिरहेको हुन्छ।

रचेल रिबर्ट: यिनी सुन्दरी युवती हुन्। बोली र अनुहार दुबै हिसाबले राम्री छन्। यिनी हाम्रो कार्यक्रमको मुख्य हुन्। प्रोजेक्ट म्यानेजर भनिएको छ, यिनलाई, तर जर्जले भन्दछ - सबै मिलाउने यिनै हुन्। यिनलाई धन्यवाद दिन नभुल्नु होला।

धन्यवादको मात्र आग्रह किन ? यिनीप्रति हामी आभार व्यक्त गर्नेछौं। काठमाण्डौ गएर म यिनलाई चिठी पठाउनेछु। क्रिसमसको शुभकामना सहितको चिठी।

आज बिहानको कार्यक्रम यिनै महिलाहरूसँगको भेटबाट शुरु भयो। एलिसले भनिन्, “सुरक्षाको व्यवस्था अत्यन्तै बढाइएको छ। पासपोर्ट लगायतका परिचय पत्रहरु कहिल्यै नछोड्नु होला। यद्यपि तपाईंहरुलाई सहयोग गर्न हाम्रा अधिकृतहरु सधैं तपाईंहरूसँगै रहनेछन्। तर पनि आफ्नो तर्फबाट चुक हुन नदिनु होला। बाटामा पनि सुरक्षाका हिसाबले तपाईंहरुले धेरै फ्रिफ्रट ब्यहोर्नु पर्‍यो होला। के गर्ने अहिले सबैले यो बेहोर्नु परेको छ।”

एलिस र रचेलसँगको कुराकानीमा अर्की एउटी अधवैसे जस्ती लाग्ने महिलाले सहयोग गरिरहेकी थिइन्। लिण्डा रहेछ तिनको नाम। दुई पटक नेपाल गैसकेकी रहिछन्। उनले वातावरणलाई रमाइलो र नेपाली पाराको बनाउने कोशिश गरिरहिन्। उनकी साथी रिता सुब्बा, काठमाण्डौमा कार्पेट व्यवसाय गर्दिरहिछन्। “मलाई आफ्ना दुइटै नानीहरु लिएर छुट्टी मनाउन नेपाल जान मन लागेको छ। शायद अर्को साल आउँछु म,” उनले जोड दिदै भनिन्, “नेपाल एउटा असाध्यै सुन्दर मुलुक हो। तर यहाँ साँढे थोरैलाई मात्र नेपालका बारेमा थाहा छ। त्यसैले भेटेजतिलाई नेपालका बारेमा बताउनु होला। यहाँ नेपालको परिचय आवश्यक छ।”

लिण्डा पुल भएकी थिइन अमेरिका र नेपालका बीचमा। मातृभूमिको प्रशंशाले हामी पुलकित भैरहेकै बेलामा रचेल रिबर्टले हामीलाई वस्तुगत जगतमा ओराल्दै भनिन्, “केही हप्ता अगाडि यहाँ घटेको दुर्घटनाले (अर्थात् ११ सेप्टेम्बरको घटना) अमेरिकी प्रजातन्त्रलाई धेरै बलियो बनाएको छ। फण्डाहरु देख्नुभयो नि जताततै। पहिले यस्तो थिएन। नेपाल पनि यस बीचमा गम्भिर पिडा (ट्रमा) बाट गुज्रिएको छ। त्यसैले आतंकवादका सन्दर्भमा तपाईंहरुको अनुभव पनि हाम्रा लागि महत्वपूर्ण हुनेछ। त्यसका बारेमा सबैलाई जानकारी दिनु होला।”

रचेलको नाकमा फुली थियो र हामीलाई त्यो फुलीको चमक रमाइलो लागिरहेको थियो। फुली त नेपालमा लगाइन्छ - हामी सबैको मनले भनिरहेको थियो। शायद हामी उनका बारेमा आफ्नोपनको कल्पना गरिरहेका थियौं। विनयध्वजले त नेपालमा उहिले आफूलाई पढाउने प्रिन्सिपलकै छोरी जस्तो ठान्नु भएछ। उनले मायालु पाराले भनिन्, “यहाँ त नेपाल भनेको माउण्ट एभरेष्टमा पर्छ भन्ने चेतना छ। त्यसैले नेपालका बारेमा, नेपालमा पर्ने विश्वको सर्वोच्च शिखर माउण्ट एभरेष्टका बारेमा सबैलाई बताउनु होला।”

त्यो दिउँसोको खाना उनीहरुको जिम्मामा थियो। अमेरिकामा कसैले बोलायो भनेर दङ्ग पर्नु हुँदैन। निम्तामा “तपाईंले खानाको पैसा तिर्नु पर्दैन” भन्यो भने मात्रै खुशी हुनुपर्छ। र हाम्रो अधिकृतले हामीलाई यसै भनेको थियो।

दिउँसोको खानामा प्रतिव्यक्ति ६० डलर जति खर्च परेछ। हामीले कुरा गर्ने मौका पाइहाल्यौं। कार्यक्रमले दिएको पैसाले खान बस्न नपुगिने कुरो हामीले त्यहीं उठायौं। वासिङ्गटनमा त संयुक्त कोठा गर्न संभव छैन भनेर फण्डै कुरो टर्काइकेका थिए साथीहरुले। मैले जर्ज र रचेल भएको ठाउँमा गएर भनें, “यहाँ त दिनेपिच्छे घाटा बजेट चलिरहेछ। यस्तै ताल हो भने हामीले बीचैमा फर्किनु पर्छ। काठमाण्डौमा पनि हामीलाई पैसाले पुग्छ, चिन्ता लिनु पर्दैन भनिएको थियो। तर यहाँ त चिन्तै चिन्ताले सुकाइसकेको छ।”

जर्ज हाँस्यो। रचेल पनि मुस्कुराई।

शायद नारायणले पनि उनीहरुलाई केही भन्नुभएको थियो। त्यसैले जर्जले भन्यो, “यहाँ त अब संभव छैन। तर फिलाडेल्फियादेखि हामी मिलाउने कोशिश गर्नेछौं। त्यहाँ तिमीहरु इच्छा लाग्ने जति कोठामा मिलेर बस्न सक्नेछौं।

अमेरिकी चेतनाले हाम्रो संस्कृति कसरी ठम्याउने ? हामी आठ जना छौं र एकजना महिला भएका कारण हामीले पाँच ओटा कोठा लिने पर्छ। हामीले पहिले नै सल्लाह गरिसकेका थियौं। संयुक्त बस्न मिल्ने भयो भने हामीले पाँच ओटा कोठा लिनुपर्छ र आठ भागमा खर्च बाँड्नु पर्छ। त्यसो हुँदा मात्रै विद्या र सुशिलको यात्रामा सन्तोक थपिनेछ। नत्र त दुइजनाको बेहालै हुन्छ।

पहिलो गफ रमाइलो भयो। टाइमा बाँधिएका हाम्रा घाँटीहरु पनि अलिक फुक्का भए। मन थोरै भए पनि चङ्गा भयो। वासिङ्गटनमा जति खर्च भए पनि बाँकिका पन्ध्र दिन ढुक्कले बित्ने भए भन्ने थाहा भयो। अरु साथीहरुले आ आफ्नो कार्ड दिएर आफ्नो परिचय दिनुभयो। मैले उनीहरुलाई हिमालयको, काठमाण्डौ उपत्यकाको इतिहासको र जीवित देवी कुमारीको चित्रहरु भएको पोष्टकार्ड दिएर आफ्नो परिचय दिएँ। उनीहरुले रमाइलो माने।

यसपालीको हाम्रो कार्यक्रम संविधान सुधार र त्यसको संशोधनसँग जोडिएको छ। त्यसैले आयोजकहरुले सिधै हामीलाई विषय प्रवेश गराए। हाम्रो पहिलो छलफल प्रोफेसर मार्क टुनसेटसँग थियो। यिनी जर्जटाउन विश्वविद्यालयका संवैधानिक कानूनका प्रोफेसर रहेछन्। रमाइला बुढा मान्छे रहेछन्।

संविधानतः अमेरिका नास्तिकहरुको देश रहेछ। त्यहाँ धर्म, राज्यबाट पूर्णरूपले पृथक छ। आफ्नो स्वतन्त्रता संग्रामताका नै युरोपियन चर्चको उत्पीडनबाट आक्रान्त अमेरिकी मानसिकताले आफूलाई एक प्रकारले धर्मविरोधी बनाएको रहेछ। धर्मबाट स्वतन्त्र भन्नुको अर्थ यही त हुन्छ।

“यस्ता अपरिवर्तनीय मुद्दाका बारेमा पनि छलफल गर्न सकिन्छ, तर त्यो पूर्णतः प्राज्ञिक छलफल हुन्छ। जीवनसँग त्यसको संबन्ध हुँदैन,” प्रोफेसर टुनसेटले यसो भनिरहँदा मैले नेपालमा चलिरहेको गणतन्त्रको बहस सम्झिएँ। ‘हामी पनि गणतन्त्रका बारेमा छलफल गर्न स्वतन्त्र छौं, तर यतिबेला त्यसको हैसियत प्राज्ञिक नै हो। त्यो नेपालको वर्तमानको सन्दर्भमा जीवन होइन। त्यसलाई जीवन बनाउन नागरिक चेतनाको तह धेरै माथि तान्नुपर्छ।’ मार्कको भनाइ सुन्न बिसिएर म एकछिन नेपाल तिरै रुमल्लिन पुगेछु।

अमेरिकामा दुइटै संविधान संगसंगै कृयाशील छन्। केन्द्रीय र राज्यस्तरीय। नेटिभ अमेरिकन भनिने, अमेरिकाको आदिवासी समुदाय आफ्नै परम्परागत संवैधानिक अवधारणाद्वारा निर्देशित रहेछ। त्यसैले अमेरिकामा संविधान भन्ने बित्तिकै त्यसको कार्यक्षेत्र बुझ्ने कुरो पहिलो नम्बरमा पर्दोरहेछ।

संविधान संशोधन अमेरिकी जीवनको आम प्रकृया हो । अहिलेसम्म केन्द्रीय संविधानमा २७ पटक संशोधन भैसकेको रहेछ । १७ ओटा संशोधन गम्भिर नै रहेछन् । अमेरिकाको एउटा राज्य, अलबामाले त सात सय पटक संविधान संशोधन गरिसकेको रहेछ । मार्कले हामीसँग भने, “१७८७ मा निश्चित कामकै लागि संविधान निर्माण गरिएको हुनाले संविधानको संशोधन हाम्रो जीवनमा सामान्य मानिन्छ र संसदको दुइ तिहाइ सहमत हुने विषयहरूमा संविधान संशोधन गरिन्छ ।”

अमेरिकाको संविधानमा पहिलो संशोधन १७९१ मै, अर्थात् संविधान निर्माण भएको २ वर्षमै गरिएको रहेछ । मैले नेपालमा चलिरहेको बहसलाई अमेरिकामा केलाउने कोशिश गरें । १२ वर्षका करीब करीब अकर्मण्य वर्षहरूलाई हामी थोरै भनिरहेका छौं - जबकि अमेरिकीहरूले संवैधानिक अड्चनहरूलाई दुइ वर्षमै फेला परिसकेका थिए । गतिशील जीवन भनेकै अर्कै हुन्छ । हामी त कुवाको पानी जस्तो हौं - जो हिलो, मैलो, धुलो, लेउ सबैमा टाँस्सिएर आफ्नो जीवन धानिरहेका हुन्छौं । बग्ने पानीले जति प्यारो भए पनि लेउलाई सधैंभरि कहाँ तानिरहन्छ र ?

प्रोफेसर मार्कले दुइटा मज्जाका कुरा सुनाए । अमेरिकामा सर्वोच्च अदालतको फैसलाका कारण पनि संविधान संशोधन भएको रहेछ । अर्थात्, अदालतले संविधान संशोधन गर्ने काम गरेको रहेछ । नेपालमा पनि त यो बहस छ । अदालत संविधानको व्याख्याता हो, संशोधनकर्ता होइन भनिइरहेछ । तर प्रजातन्त्रले अदालतलाई पनि संशोधनको अधिकार दिदो रहेछ । यसलाई नेपालले कसरी हेर्छ ?

परिस्थितिमा परिवर्तन आएपछि कसरी चाँचाडो संविधान संशोधन हुन्छ भन्ने बारेमा पनि प्रोफेसर मार्कले हामीलाई अमेरिकी अनुभवको जानकारी गराए । गृहयुद्ध कालमा, अर्थात् अब्राहम लिङ्गनका पालामा अमेरिकामा तीन पटक संविधान संशोधन भएछ । पहिलो संशोधन दासत्व उन्मूलनका सन्दर्भमा, दोश्रो संशोधन दासत्वाबाट मुक्तिका सन्दर्भमा र तेश्रो संशोधन मताधिकारको सार्वभौमिकताका सन्दर्भमा गरिएको रहेछ । अर्थात्, अमेरिकीहरूले जहाँ बाटो थुनिएको महसुस गरे त्यहीँ संविधानको संशोधन गरेका रहेछन् । हामी नेपालमा किन यसो गर्न सक्दैनौं ? निर्वाचन प्रणालीमा रहेको बेथितीले वास्तविक प्रजातन्त्रको स्वाद दिन सकिरहेको छैन भन्ने सार्वभौम सच्चाइ स्थापित भैसकदा पनि निर्वाचन प्रणालीमा सुधार गर्ने गरी हामी किन संविधान संशोधन गर्न मान्दैनौं ?

अमेरिकी राजनीतिमा शक्ति सन्तुलनको सिद्धान्तलाई अमेरिकी संविधानको आरम्भिक चेतना मानिंदो रहेछ । राष्ट्रपतिसँग भिडोको अधिकार हुन्छ, संसदले बजेट नियन्त्रण गर्छ, राष्ट्रपतिलाई सधैंभरि कांग्रेसले लगाउन पाउने महाअभियोगले सतर्क तुल्याइरहेको हुन्छ र त्यही कांग्रेसले न्यायधिस माथि पनि महाअभियोग लगाउन सक्छ । न्यायधिस माथि लगाइने महाअभियोगका निश्चित सिद्धान्त रहेछन् । न्यायधिसले संविधानसँग बाझ्ने, न्यायिक संस्थापनासँग बाझ्ने काम गरेमा महाअभियोग लाग्दो रहेछ । न्यायधिसलाई राजनीतिक आधारमा काम गर्ने अधिकार हुंदो रहेनछ । त्यस्तो प्रमाणित हुनु भनेको ठाडो महाअभियोगको मुद्दा बन्दो रहेछ ।

मैले फेरि एकपल्ट नेपाल सँभिएँ । कुतर्कहरू जति निकाले पनि ०५२ साल भदौ १२ गतेको फैसला, नेपाली न्यायिक इतिहासको कलङ्को रुपमा स्थापित हुनुपर्ने रहेछ भन्ने बारेमा पनि म प्रष्ट भएँ । अदालतले राजनीतिक फैसला दिनु भनेको यथार्थमा न्यायको हत्या गर्नु हो भन्ने बारेमा पनि म छल्लङ्ग भएँ । हामीले मुद्दा उठाउन सकेनौं, हामीले विषयलाई लामोसम्म तन्काउन पनि सकेनौं । भदौ १२ गतेको फैसलाको विरुद्धमा हामीले न्यायको विकास खोज्न पनि सकेनौं ।

भदौ १२ गतेको गलत फैसलालाई मैले कुनै राजनीतिक आस्थाका रुपमा यहाँ उल्लेख गर्न खोजेको होइन । नेपालका तथाकथित प्रजातन्त्रवादीहरू अमेरिकालाई प्रजातन्त्रको आदर्श मान्छन् र अमेरिकाको दिशा-पिसाबमा पनि प्रजातन्त्रै भर्छ भन्ने जस्तो गर्छन् । त्यसैले उनीहरूका आँखामा न्यायालयको भूमिका र न्यायधिसहरूको जनता र राष्ट्र प्रतिको प्रतिवद्धताको लेपन लाग्नु जरुरी हुन्छ । न्यायधिसले मुलुक विसर्पियो भने, संविधान विसर्पियो भने, मूल्य र मान्यता विसर्पियो भने उ कुनै पार्टीको रहदैन, कुनै समुदायको रहदैन भन्ने सत्यलाई नेपालका, पहिलो नम्बरमा नेपाली कांग्रेसले र अन्तिम निष्कर्षमा सबै पार्टीले महसुस गर्नुपर्छ र तदनुसार काम गर्न सियालु हुनुपर्छ । शुरुदेखि नै त्यस्तो भैदिएको भए, अदालत र संसद बीचको जुहारी पटक पटक दोहोरिने पनि थिएन ।

अर्को एउटा रमाइलो प्रसङ्ग पनि त्यहाँ उठ्यो । अमेरिकी संविधानमा संकटकालीन अवस्थाको सन्दर्भ रहेनछ । मार्कले भने, “संकटकालले कहिल्यै पनि अधिकार दिदैन । त्यसले त भएको अधिकार पनि समाप्त पार्छ । यही मान्यताका कारण अमेरिकी संविधानमा संकटकालको अवधारणा समाहित छैन ।”

दिउँसोको खानापछि हाम्रो भेटघाट न्यासनल इनडाओमेण्ट फर डेमोक्रेसीका बरिष्ट कार्यक्रम अधिकृत टम स्क्याडोनीसँग तय भएको थियो । उनी बडा मजाका मान्छे लागे । उनमा अमेरिकी प्रजातान्त्रिक प्रकृया प्रति गर्व पनि अरु अमेरिकन भन्दा बढी नै रहेछ । उनले अमेरिकामा १७७९ मा प्रजातन्त्र आयो भन्दा रहेनछन् । उनले हामीसँग भने, “ब्रिटिसकै पालामा पनि अमेरिकामा परम्परागत प्रजातान्त्रिक संस्थाहरू थिए । त्यतिबेला पनि चुनाव हुन्थ्यो, संसदीय गतिविधिहरू हुन्थे ... आदि इत्यादि । उनको व्याख्या नौलो नौलो जस्तो लागे पनि मनले भन्यो - सबैका कुरालाई आफ्नै भन्ने अमेरिकीहरूले अबदेखि बेलायत विरुद्धको स्वतन्त्रता संग्रामको नयाँ परिभाषा दिन आँटेका होलान् ।

टमको अर्को भनाइ पनि रोचक थियो । यद्यपि यो हाम्रा लागि नौलो पनि थिएन । विश्वको इतिहासको अग्रगतिको चर्चा गर्दा जहिले पनि अमेरिकी स्वतन्त्रता संग्रामको नाम लिने गरिन्छ । लिनु पर्छ । त्यो एउटा महत्वपूर्ण मोड थियो । त्यो पुरानो बुझाइलाई नै टमले बडो सुन्दर भाषामा भने, “अमेरिकी स्वतन्त्रता संग्राम विश्वको मुक्ति आन्दोलनको मसाल हो (विकन टु द लिबरेशन मुभमेण्ट) ।”

प्रजातन्त्रको परिभाषाका सन्दर्भमा पनि टम नौला लागे । प्रजातन्त्रको आधारभूत आदर्श बहुदलीय व्यवस्था हो भन्ने पट्टेदार दिमाग लिएर गएका हामीलाई शिक्षा दिने हिसाबले टमले भने, “संसारभरि एकै खालको प्रजातन्त्र हुँदैन । दलियता, प्रजातन्त्रको आधार होइन । प्रजातन्त्रको आधार भनेको आवधिक निर्वाचन, स्वतन्त्र प्रेस, निर्वाचन परिणामलाई हार्दिक समर्थन, कानूनी राज आदि हुने व्यवस्थालाई सबैले प्रजातान्त्रिक मान्नुपर्छ ।”

टम, एशियाली मुलुकको प्रजातन्त्र र अमेरिकी प्रजातन्त्रलाई फरक फरक मान्दा रहेछन् । उनका अनुसार, एशियाली मुलुकमा चेतनाको समस्या छ । त्यहाँका राजनीतिक पार्टीहरू भ्रष्टाचार गर्छन् ।

टमको विश्लेषणलाई मैले अमेरिकी दम्भ मानेको छैन । मान्नु पनि हुँदैन । यो वाक् स्वतन्त्रता हो । आफ्नो विश्लेषणको अधिकार हो । मलाई काठमाण्डौमा भनिएको थियो, “सकेसम्म प्रश्नहरू सोध्नु होला, धेरै सोध्नु होला । कस्तो सोध्नु हुन्छ, कस्तो सोध्नु हुँदैन भने मनमा कुरा नलिनु होला । अप्ठ्यारो भन्दा अप्ठ्यारो प्रश्न पनि सोध्नु होला ... ।”

टमले प्रजातन्त्रको परिभाषा दिइरहंदा मैले काठमाण्डौको उत्प्रेरणालाई सम्झिएँ । यो सोध्ने कुरामा मलाई हर्क र हाम्रो संसद सचिवालयका मनोहर भट्टराइ, दुबैले प्रेरित गर्नुभएको थियो । त्यसैले मैले टमसँग लामै प्रश्न गरें ।

“श्रीमान टम, तपाईंका अनुसार साढे दुइ सय वर्षदेखि अमेरिका प्रजातन्त्रको अभ्यास गरिरहेको छ । त्यसले प्रजातन्त्रको संरक्षण पनि गरेको छ । तर किन अमेरिका बार बार विवादमा फँस्छ ? त्यसले इण्डोनेशियाको सुहार्तोको तानाशाहीलाई किन समर्थन गर्‍यो ? किन त्यसले चिलीको पिनोसेलाई समर्थन गर्‍यो ? किन त्यसले दक्षिण अफ्रिकाको रंगभेदलाई साथ दियो ? यसले अमेरिकाको प्रजातन्त्रको प्रतिवद्धताका बारेमा सन्देह पैदा गर्दैन र ?”

मेरो प्रश्न टमले रुचाएनन् भन्ने सिधै थाहा भयो । उनी थोरै उत्तेजित भए । उनले शीतयुद्धको प्रसङ्ग निकालेर मार्कोस, सुहार्तो, पिनोसे, लोननोललाई दिएको आफ्नो समर्थनलाई प्रजातन्त्रकै अर्थमा पुष्टी गर्ने कोशिश पनि गरे । उनले बोलिरहंदा मलाई लाग्यो - अमेरिकी समाज खुला छ र मानिसहरु पनि हार्दिक छन् भन्ठानेर प्रश्न सोधेर मैले गल्ली गरें । टम बेकारमा रिसाए । अमेरिकीहरु पनि आखिरमा मान्छे नै हुन् र उनीहरुलाई पनि प्रशंसा मात्रै प्यारो लाग्छ भन्ने मैले बुझ्नु पर्यो ।

बलायरजीलाई पनि त्यस्तै लागेछ । उहाँले मसँग एकान्तमा भन्नुभयो, “माननियज्यूले प्रश्न सोध्दा त्यो मान्छेको अनुहार रातो भएको थियो । नमज्जा भो । हेर्नुस्, हामी उनीहरुको पाहुना भएर आएका छौं । किन बेकारमा प्रश्न सोधिरहने ! नजाने जस्तो गर्दिउँ, खुशी हुन्छन् । सिकने कुरा भए सिकौला, नभए यतै छोडेर जाउँला । हुन्न माननियज्यू !”

हुन्न भन्ने कुरै थिएन । मैले उहाँलाई वचन दिएँ, “हुन्छ, तपाईं नपिरिनुस् । म अबदेखि अमेरिकीको मन दुख्ने कुनै प्रश्न सोध्दैन । केही शब्दहरु म कण्ठै गरौंला । ओ गुड, टेरिफिक, एक्सलेण्ट ... ।”

होटल छिर्ने बेलामा हामी दुवै हाँस्यौं ।

हाम्रो संपर्क अधिकृत जर्ज बाटो मान्छे छ । उसले के लख काट्यो कुन्ती थाहा भएन । तर उसले मसँग हात मिलाउँदै भन्यो, “नेपाल, तिम्रो प्रश्न राम्रो थियो । राम्रो, धेरै राम्रो । तर तिमीलाई थाहा छ - सरकारको काम हामीलाई प्रजातन्त्र दिनु हो । विदेशमा सरकारले के गर्छ भनेर हामी चासो राख्दैनौं । हामीलाई अमेरिका भित्र स्वतन्त्रता चाहिएको छ । विदेशमा जे हुने हो त्यही देशका मानिसले गर्नुपर्छ होइन र ?”

“जर्ज, मलाई त्यस्तो लाग्दैन । मान्छे, जहाँ पनि उस्तै हुनुपर्छ,” मैले हाँसेरै भनें ।

“राम्रो, धेरै राम्रो । तिम्रो कुरा मलाई राम्रो लाग्यो ।”

जर्जले मलाई कुरै कुरामा लटपट्यायो ।

टमसँगको कुराकानीपछि हामी नजिकैको क्याथोलिक चर्चमा गयौं । राष्ट्रपति केनेडीको हत्या भएपछि उनको शवलाई अन्तिम दर्शनका लागि त्यही चर्चमा राखिएको रहेछ र त्यो रखाइ नै चर्चको विशेषता रहेछ । चर्चको सन्नाटा सबै ठाउँमा उस्तै हो । हामीले केही बेर हलमा उभिएर त्यो सन्नाटा सुध्यौं र आफ्नो काममा निस्क्यौं ।

बेलैमा साँझ आईदियो र पहिलो दिनको औपचारिक कार्यक्रम सम्पन्न भयो । बेलुका होटलको लबीमा अफ्रिकाबाट आएका आइ. बी. कार्यक्रमका अर्का संपर्क अधिकृतसँग भेट भयो । जर्जले भन्यो, “नेपालको बारेमा जान्ने एकजना अफिसर तिमीसँग कुरा गर्न चाहन्छ ।”

त्यो त राम्रै कुरा हो, मनले भन्यो । म उसलाई भेट्न गएँ ।

हामीले एक अर्कासँग चिनापचीं गयौं । उसले मलाई एउटा पोस्टकार्ड देखाउँदै भन्यो, “हेर त मसँग भएको नेपाली पोस्टकार्ड !”

मैले पोस्टकार्ड हेरें । दुइटी शेर्पा बच्चीको फोटो भएको पोस्टकार्ड रहेछ । नेपाली नाम थर भएको भुटानी नागरिक अमेरिका आउंदा उनलाई पोस्टकार्ड उपहार दिएका रहेछन् र पाँच वर्ष अघिको त्यो पोस्टकार्ड अहिलेसम्म जस्ताको तस्तै उनीसँग सुरक्षित रहेछ । मसँग पोस्टकार्ड भएकोमा गर्व लाग्यो । धन्न शम्भु श्रेष्ठले हिँड्ने बेलामा भनिदियो र इज्जत बढ्यो । शम्भुले हिँड्ने अघिल्लो दिन भनेको थियो, “अलिकति पोस्टकार्ड, पोस्टरहरु लैजानु होला । अमेरिकीहरु खुब चाह गर्छन् । हाम्रो देश चिनाउने मेलो पनि हो । मैले त थोरै लग्याथेँ । पुगेन ।”

शम्भुको सल्लाह मानेरै दुइ दर्जन जति पोस्टकार्ड, एक दर्जन क्यालेण्डर र पोस्टर अनि एक दर्जन जति थैली बोकेको छु । पुग्छ पनि होला ।

लबीमा बसिरहेको बेला जय छाड्छा खिसिक्क हाँसै आइपुग्न भयो । एकछिन त होकि होइन जस्तो भयो । भ्रममा परेजस्तो भयो । जय नै हो कि अर्को कुनै नेपाली देखियो र जयको भ्रम भयो भन्ने पनि लाग्यो । होइन, जय नै हुनुहुंदो रहेछ । मैले झल्यास्स श्रीओमले कतै लेखेको सम्झिएँ । उहाँ दुतावासको कर्मचारीका रुपमा अमेरिका गएको उल्लेख श्रीओमले गर्नुभएको थियो । उहाँले नमस्ते गर्नुभयो, मैले हाँसै फर्काएँ । हामीलाई लैजाने भाइको नाम केशव खँडका हो ? कि राजेश खँडका हो ? माफ गर्नुस् है भाइ, मैले नाम बिर्सिएँ । तर तपाईं डालिलो ज्यान मैले बिर्सिएको छैन र तपाईंको सहृदयी, सघालु उज्यालो अनुहार पनि मैले बिर्सिएको छैन । तपाईंले नाम त लिनु भएको थियो - तर मेरै सुद्धी हराएछ ।

खैर । हामी दिनेशजीको निवासमा गयौं । आज बेलुकाको खान्की उहाँको बन्दोबस्तमा भएको थियो ।

काठमाण्डौबाट बेनीबहादुरजी आउनु भएको रहेछ । बुढामान्छेलाई यो महासागर पारीको यात्रा गर्न कसरी जाँगर लागेको होला ? एकछिन उहाँको दुखेसो सुन्यौं । ट्रान्जिटमा धेरै बस्नु परेछ । माया लाग्यो । भोजपुरे दीपक अधिकारीलाई पनि भेटें । बालाई अमेरिका घुमाउन ल्याएका रहेछन् । नाताका मान्छे रहेछन् । को होलान् ? साह्रै नजिकको नाता पर्छ रे । काठमाण्डौ गएर खोज्नु पर्ला ।

राजदुतावासको गफमा शुरुदेखि नै आनन्द आएन । दिनेशजीले के पिउने भन्नुभयो । के पिउने र ? मेरो त उही जुस न हो । मैले जुस मागें । विद्याले प्याच्च भन्नुभयो, “मेरो उपस्थिति ले हवीस्की खान अष्टेरो परेको होला । केही छैन, खानुस् न ।” मान्छेको कच्चो बेहोरा निस्कइ हाल्छ । दिनेशजी खिस्स हाँस्नुभयो । मलाई नमज्जा लाग्यो । लुकेर खाने र लाउने काम त आजसम्म गरेकै छैन - यो विद्याले के बेढङ्गी कुरा गर्‍यो होला भनेर चित्त बुझाएँ । नेपालीहरुको जाँड चेतना प्रति उसै पनि म दयावान छु । तिनीहरु जाँड किन लुकेर खान्छन् अनि अरुले पनि लुकेरै जाँड खान्छन् भनेर तिनीहरु किन सोच्छन् भन्ने मैले अहिलेसम्म बुझेको छैन । जाँड भित्र कुन आनन्द हुन्छ भन्ने पनि आजसम्म मैले थाहा पाउन सकेको छैन ।

जाँडको चर्चा किन गर्नुपरेको हो भने मान्छेलाई अलि अलि जाँड लागिसकेको थियो । मान्छे खुब चर्का चर्का कुरा गर्न थालिसकेका थिए । रकेट जस्ता उडुवा कुरा पनि निस्कन थालेका थिए । एउटा भाइ, बोलक्कड मात्र होइन, बुक्कक्कड पनि रहेछन् । तिनको हाउभाउ, बोली र दम्भ हेर्दा मैले हाम्रो माननीय जगन्नाथ पौडेललाई सम्झिएँ । पछि थाहा भयो - उनी त उहाँकै भाइ पो रहेछन् । कस्तो डुप्लिकेट हुन्छन् दाजुभाइहरु कहिलेकाहीँ !

रात रंगिन हुन थालेपछि धेरै कच्चाडकुचुड गर्नुभन्दा लुसक्क भाग्न राम्रो भन्ठानेर चुरोट खाने बहानामा म फुत्त बाहिर निस्किएँ । पारा मिल्यो । चित्रकृष्ण तिवारी मेरो पनि साथी, सुशिलको पनि साथी । अनि हामी तीनै जना चुरोट खाने । भित्रको भिडबाट भाग्ने मौका पाइहालियो ।

तर चित्रले पनि गफैले हैरान पार्न थालेछ । ठूला कुरा धेरै गर्छ साथी । ठूला कुरा गर्न छोडेर काम गर्न आइज न साथी भने । धेरै कुरा गर्नु के थियो र ?

नहाँटी भन्ने हो भने, अष्ट्रेलिया गएदेखि मलाई नेपाल बाहिर धेरै ठाउँमा नेपालीहरूसँग भेटेर गफ गर्न मन लाग्दैन । पिडा हुन्छ एक खालको । सम्मान पनि जाग्दैन । त्यसैले नेपालीहरु भेट्नु पर्दा म प्रायः भाग्छु । मैले नेपालीसँग छाती जोडेर गफ गर्ने विदेश भनेको अहिलेसम्म भारत र हङकङ मात्र पाएको छु । जहाँ नेपालीहरु, आफ्नोपन सहित कुरा थाल्छन् । अन्यत्र त उही बोक्रोको दम्भ र मातृभूमि प्रतिको तिरस्कार न हो ।

अमेरिका भ्रमण भरि भरसक नेपालीहरूसँग भेट्न नपाए पनि हुन्थ्यो ।

जयलाई एकपल्ट नेपाल खबर गरिदिन भनेको थिएँ । भरखरै बिन्तीको फोन आयो । छोरी बिरामी भैछ । नयाँ कुरा केही भएको छैन रे । मन्त्रीपरिषद तुरुन्तै पुनर्गठन हुने सम्भावना पनि छैन रे । उता युवराजजी खतरामुक्त हुनुभएछ । छोरीको खबरले मन चसक्क पोल्थ्यो, युवराजजीको खबरले शान्त हावाको हल्केला घुमायो ।

“म भोलि यसैबेला फोन गर्छु, फोन उठाउनु,” यति भनेर मैले फोन राखें ।

वासिङ्गटनमा चिसो निकै रहेछ । न्यानो लुगा ल्याइएन । गल्ली भएछ । हिजो टुरमा हिंडुदा चिसोले कटक्क काटेको थियो । आज दिनभरिको यात्रामा पनि चिसो भैरह्यो । रुघा लागेको छ । बिरामी परिन्छ कि भन्ने डरले किचिरहेछ ।

११ बज्यो । निद्रा लाग्न खोज्दैछ । शायद दिउँसो र रातको हिसाब सामान्यमा आयो होला ।

होटल: उही

२ अक्टोबर २००१

आजको बिहान अत्यन्तै उदास थियो - मानौं त्यो आफ्नी प्यारी पत्नीको निधनमा शोक मनाइरहेको होस् । उदास रेष्टुराँमा आँत पुर्न जाँदा त्यो मसानघाटमा बसिरहेछ जस्तो लाग्यो । लाग्यो - सिङ्गे अमेरिका भक्कानो छोडेर रोइरहेछ र हामी गरीब नेपालीहरु पनि त्यसको दुःखमा सहानुभूतिको आँशु बगाइरहेछौं ।

रेष्टुराँमा दुध थिएन, भुजिया पनि थिएन । मैले म्यानेजरसँग सोधें, “आज सेरियल छैन ?”

“छैन,” उसले निराशाको आँखामा मट्टितेल हालेर जवाफ दियो ।

“केही छैन भन्नु भन्दा, त्यो एउटा चाहिँ छैन भन्नु राम्रो हो,” रबर्टले कुरो थुमथुम्यायो ।

कसैलाई ब्रेकफास्ट खान मन लागेन । आज हामीले एउटा केक नखाइदिँदा भोलि बिहान कसैलाई त्यो काम लाग्ला भन्ने हामीलाई लाग्यो । अत्यन्तै अपमानजनक पनि लाग्यो - अवस्था हामी सबैलाई । होटलमा ब्रेकफास्ट पाइँदैन भनिदिएको भए अन्यत्र कतै गएर खाइन्थ्यो अथवा ब्रेकफास्ट नखाने नेपाली बानीलाई नै यथावत् राखिन्थ्यो । यो कस्तो तरीका हो ? यो पाहुनासितको व्यवहार हो ? कि यो शत्रुसँगको मित्रेरी हो ? अहं हामीले केही ठम्याउन सकेनौं ।

“हिंडुने दिन बिहान खान आउंदा ढोकामा ‘नो मोर ब्रेकफास्ट इज अभेलेबल (अब उप्रान्त यहाँ बिहानको नास्ता खान पाइँदैन)’ भन्ने सूचना पढ्नु पर्‍यो भने पनि अनौठो मान्नु हुँदैन” पीडित मनले हामीले ठट्टा गर्‍यौं ।

मनले भन्यो, ‘मान्छेले स्वर्ग भन्ने गरेको के यही हो अमेरिका !’

ब्रेकफास्ट पछिको पहिलो मिटिङ्ग न्यासनल डेमोक्रेयाटिक इन्स्टीच्यूटसँग थियो । छोटकरीमा एन. डी. आइ. भनिने यो संस्था नेपालमा निकै परिचित थियो । शुरुमा नेपाली राजनीतिक पार्टीहरुको आन्दा खोतल्ने प्रोजेक्ट ल्याउने भएर यसको हुर्मत पनि गएको थियो । पछि यो मूलतः संसदमा केन्द्रीय भयो र त्यहाँ मार्फत यसले राम्रा कामहरु पनि गर्‍यो । त्यही एन.डी.आई का तीन जना साथीहरूसँग हाम्रो कुराकानी राखिएको थियो । कार्यक्रम अधिकृत करेन स्टोन नेपाल गैसकेकी थिइन् । उनलाई नेपालका बारेमा धेरै जानकारी पनि थियो । अरु दुइ जना साथीहरु नेपाल प्रति त्यति धेरै जानकारी थिएनन् । तर उनीहरुको प्रस्तुती राम्रो र निकटता फल्काउने खालकै थियो ।

नेपालको बारेमा राम्रै जानकारी राख्ने भएकाले उनीहरूसँगको कुराकानी सजिलो भयो । उनीहरु अलिक सचेत भएरै पनि आएका थिए कि जस्तो लाग्यो । वरिष्ठ कार्यक्रम अधिकृत माकराम ओइसिसले आफूहरु प्रजातन्त्रमा विश्वास गर्ने भएकोले वामपन्थी र दक्षिणपन्थी दुवै खाले पार्टीहरूसँग मिलेर काम गर्ने गरेको कुरा गरे । ‘मेरा अधिल्लिर बसेकाहरु केही कांग्रेस हुन् र केही कम्युनिस्ट हुन्’ सत्य उनको मनमा खेरिरहेको थियो होला । त्यसैले उनले अफ फराकिलो पारामा भने - अरुहरु यस्तो गर्दैनन् । जर्मनहरु नै पनि मन परेका पार्टीसँग मात्र मिलेर काम गर्ने गरेका छन् । हामी मन पर्ने र नपर्ने नै भन्दैनौं । जो प्रजातन्त्र प्रति प्रतिबद्ध छ त्योसँग मिलेर काम गर्नु हाम्रा लागि जहिले पनि खुशीको कुरा हुन्छ ।

अमेरिकामा डेमोक्रेयाटिक र रिपब्लिकन दुवै पार्टीले, पार्टीका बिचारहरुलाई बाह्य जगतमा प्रचार गर्ने र आफ्नो पार्टीसँगको सम्बन्ध सुदृढ तुल्याउने जिम्मा लिएका गैरसरकारी संस्था जस्ता संगठन निर्माण गरेका रहेछन् र दुवै पार्टीका ती संगठनहरुले अमेरिकी सहयोग नियोगबाट आर्थिक अनुदान पाउदो रहेछ । यद्यपि ओइसिसले भने, “हामी आफैँ पनि स्वयम्सेवी ढङ्गले अर्थ संकलन गर्छौं ।”

करेन स्टोन नेपाल गैसकेकी केटी हुन् भनेर मैले माथि नै भनें । उनले जन चेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम अन्तरगत महिला सचेतनताको क्षेत्रमा नेपालमा काम गरिसकेकी रहिछन् र निर्वाचन आयोगसँग मिलेर मतदाता सचेतनताको काम पनि भ्याएकी रहिछन् । अहिले भेटेसम्मका अमेरिकीहरूमा नेपालको बारेमा सबैभन्दा बढी जानकारी राख्ने मान्छे उनै थिइन् । उनले आफ्नो टिपोट भनेर जे सुनाइन् त्यो धेरैका लागि काम लाग्ने हुन्छ भन्ने पनि लागेको छ ।

माओवादी समस्यालाई करेनले एउटा गम्भिर समस्याका रूपमा प्रस्तुत गरिन् । माओवादी समस्या समाधानका सन्दर्भमा सरकारको प्रतिवद्धता नदेखिएको कुरालाई उनले जनताको टाउकामा हालेर बढ्याई पनि गरिन् । “नेपालको राजनीतिमा माओवादी समस्याको समाधानमा सरकारले विशेष चासो देखाएन भन्ने गुनासो जनतामा छ,” उनले भनिन् । आफ्नो कुरा प्रस्तुत गर्ने यो राम्रो शैली हो । उनले नेपाली राजनीतिको अर्को त्यत्तिकै गम्भिर चिन्ताको विषय “भ्रष्टाचार हो” भनिन् । भ्रष्टाचारले नेपाली राजनीतिलाई प्रजातान्त्रिक प्रकृयाबाट टाढा लगेको छ र राजनेताहरू भ्रष्टाचार निर्मूल गर्न प्रतिवद्ध छैनन् भन्ने जनताको चासो छ भनेर उनले भनिन् ।

करेनले अर्को एउटा अनौठो कुरा पनि सुनाइन् । “नेपालमा जनता र सेना बीच राम्रो सम्बन्ध छ ।” सेना र जनता बीच नराम्रो सम्बन्ध छ भनेर यहाँ टिप्पणी गर्न खोजिएको होइन । किनभने नेपालमा जनता र सेनाका बीचमा कुनै सम्बन्ध छैन । सम्बन्ध नभएको हुनाले त्यो नत राम्रो छ, न नराम्रो छ ।

करेनले हामीलाई फुरुङ्ग पाउँ भनिन्, “अरु धेरै मुलुकहरूको दाँजोमा, भनौं बांगलादेश, भारत जस्ता तपाईंहरूका छिमेकी मुलुकहरूकै दाँजोमा तपाईंहरूको देशमा सत्तापक्ष र प्रतिपक्षको बीचमा राम्रो संबन्ध छ । शुरुदेखि नै छ । तपाईंहरूले यसलाई अगाडि बढाउदै लैजानु भयो भने प्रजातन्त्रलाई सुदृढ तुल्याउने काममा ठूलो उपलब्धी हासिल हुन्छ, विकास निर्माणका काम र जनताका समस्या समाधान गर्न महत्वपूर्ण सफलता पाइन्छ जस्तो मलाई लाग्छ । हामी अमेरिकाको अनुभव हो यो । दुइटा पार्टी छन् । राजनीतिक द्वन्द्वमा पनि छन् । तर उनीहरू बीचको सम्बन्ध अत्यन्तै हार्दिक छ ।”

करेनले, नेपालमा स्वतन्त्र संचार माध्यमको भूमिका बढाइनु पर्ने, संचार माध्यमहरूले खालि समस्या मात्रै नओकलेर समाधानका उपायका बारेमा पनि जनतालाई शिक्षित गर्ने कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने जस्ता सुझावहरू पनि राखिन् । उनले भनिन्, “नेपालका धेरै पत्रपत्रिकाले सरकार र पार्टीको आलोचना बढी गर्छन् । समस्याहरू त जहाँ पनि हुन्छन् । अग्रपंक्तिमा बसेकाहरूले तिनको समाधानको उपाय बताउनु पर्छ । नेपालका पत्रिकाहरू यो काम गर्दैनन् । तिनको सकारात्मक प्रवृत्ति छैन । यसले समाजलाई नकारात्मक बनाउछ । यस्तो नभैदिएको भए राम्रो हुन्थ्यो ।”

करेनले नेपालमा नागरिक समाज बलियो हुँदै गएको, गैरसरकारी संघ संस्थाहरूले जनताको बीचमा काम गरेको र यी दुई कारणले प्रजातन्त्रलाई बलियो बनाउन मद्दत गरेको कुरा राख्दै नेपालको राजनीतिमा भ्रष्टाचार नियन्त्रणलाई पहिलो काम नबनाउने हो भने, सरकारले कानूनको शासन स्थापित नगर्ने हो भने अरुले जति प्रयत्न गरे पनि जनतामा प्रजातन्त्र प्रति नकारात्मक भावना गहिरिँदै जाने कुरा उठाइन् ।

“प्रजातन्त्र आफैले केही दिँदैन,” उनले बडो चित्तबुझ्दो पाराले कुरा गरिन्, “जनतालाई राजनीतिक प्रकृत्यामा सामेल गर्दा, पद्दती भित्र जनताको सहभागिता बढाउदा नै प्रजातन्त्रले दिने भनिएको हो । जनतालाई जति बढी अधिकार दिइन्छ, त्यति नै प्रजातन्त्र प्रति जनताको विश्वास बढ्छ । होइन प्रजातन्त्रले नै सबैथोक दिन्छ भन्ने हो भने त एकदिन जनता प्रजातन्त्रकै विरोधमा जान्छ ।”

उनको अर्को भनाई पनि घतलाग्दो थियो । उनले भनिन्, “प्रजातन्त्रमा जित्ने र हार्ने भनेको लडाईंको अर्थमा होइन । संसारको सबै समाजमा धुवीकरण पाइन्छ । त्यो नेपालमा पनि छ । त्यो धुवीकरणलाई कसरी परिचालित गर्ने भन्ने समस्या नै राजनीति हो । नेपालमा यो समस्या छ । त्यहाँ जित्नेले सबै पाउनु पर्छ भन्ने अनौठो चेतना छ । यस्तो चेतना राम्रो होइन । यसले त जुनसुकै अवस्थामा पनि नोक्सानी मात्रै ल्याउछ ।

एन.डी.आइ. का साथीहरूसँगको कुराकानीले आनन्द दियो । उनीहरूले भनेका कुराहरू नै हामीले नेपाली कांग्रेससँग गर्दै आएका थियौं । तर कांग्रेसले नेपालमा एक दिन पनि त्यसमा कान दिएन । अहिले अमेरिकाले प्रजातन्त्रको आदर्श मानेकै पार्टीका मानिसहरूको राय उनीहरूको कानमा पसेको छ । शायद कांग्रेसको घैँटामा घाम लाग्छ कि ! स्थानिय निकायको अधिकार वृद्धि गर्ने सन्दर्भमा हाम्रा मागहरूलाई अस्वीकृत गर्दा कांग्रेसले मालेका केटाहरूलाई खुकुरी बनाएर हाम्रा सांसदहरू माथि हातपात नै गर्‍यो । अहं, केही गरे पनि स्थानीय निकायलाई अधिकार सम्पन्न तुल्याउने कुरामा उनीहरूको ध्यान गएन । जनताको सहभागिता बढाउनु भनेको त्यही त हो । जनतालाई राजनीतिक प्रकृत्यामा सामेल गर्नु भनेको पनि त्यही हो । हेरौं, कांग्रेसका साथीहरूले पनि केही सिकेर जान्छन् कि ।

जित्नेले सबै पाउनु पर्छ भनेर त करेनले कांग्रेसकै साथीहरूलाई भनेकी हुन् कि जस्तो लाग्यो । नहुन पनि सक्छ । भोलि एमालेले जित्दैछ, आजै होस गर है भनेर हामीलाई नै संकेत गरेको पनि हुनसक्छ । तर जे भए पनि सिक्नु पर्ने चाहिँ कांग्रेसले नै हो । जित्नेपछि मेरै मात्र हो भन्ने कांग्रेसको चेतले नै नेपालको प्रजातन्त्रलाई कमजोर तुल्याएको हो ।

यस्तो नहुन पनि सक्छ, तर हामीलाई लाग्यो -एन.डी.आइ. का साथीहरूले हाम्रो मनोभावनाको ख्याल राखे । त्यसैले उनीहरूसँगको कुरो हामीलाई रमाइलो लाग्यो । अथवा मलाई मात्रै रमाइलो लागेको हो कि ! जे भए पनि राम्रो भयो । कुराकानीको अन्तमा उनीहरूले, नेपालमै सम्पर्क राखेर काम गर्ने प्रस्ताव राखे । उनीहरूको नेपाल आवत जावत चलि रहने कुरा पनि उनीहरूले भने । “नेपालमा एन.डी.आइ. को कुनै प्रोजेक्टमा भाग लिनु भएको छ, कसैलाई चिन्नु हुन्छ ?” उनीहरूले सोधे । मैले राम गुरागाईंको नाम लिएँ । उनीहरू खुशी भए । अर्काले आफ्नो काम या नाम थाहा पाएको छु भन्दा जोकोहीलाई पनि खुशी नै लाग्छ । “रामसँग सम्पर्क राखिरहनु भयो भने हाम्रो सबै सामग्री तपाईंहरूले पाइरहनु हुनेछ ।” अन्तमा उनीहरूले भने र हामी विदा भयौं ।

नेपालको बारेमा धेरै जानकारी राख्ने, नेपालसँग सम्बन्ध रहिरहेको भनेर मैले उनीहरूलाई कार्ड दिइन । नेपाल गएर तीन जनालाई कुनै नौलो कुरो पठाइदिनु पर्ला भन्ने लागेको छ ।

आजको हाम्रो दोश्रो भेट काउन्सिल अफ स्टेट गभर्नमेण्टका अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रम निर्देशकसँग थियो । क्रिस वाट्ले उनको नाम हो । बडो मजाका केटा रहेछन् यिनी । फुर्तिला र सबै काम आफै गर्ने खालका ।

उनीसँग कुरा गर्दा हामीलाई लाग्यो - यस्तो संस्था नेपालमा छैन र यस्तो संस्था नभै पनि हुँदैन । हामी भन्नाले हामी एमाले मात्र होइन - सबैलाई यस्तै लाग्यो । यो हाम्रो निर्वाचित निकायको महासंघ जस्तो रहेछ भन्दा हुन्छ, बुझ्न सजिलो होस् भन्नाका लागि । यसले तल र माथिको सम्बन्ध समन्वयमा विशेष जोड दिँदो रहेछ । यसले संघिय सरकार र राज्य सरकारका बीचमा उठेका विवादको

निकास खोज्न सघाउ पनि गर्दौं रहेछ । “यो एकप्रकारको गैरसरकारी संस्था नै हो, तर यसले राज्यबाट बजेट पाउने गरेको छ,” किसले आफ्नो संस्थाको परिचय दिंदै भने ।

क्रिससँग कुरा गर्दा अमेरिकी राज्यहरु बीचको विविध बुझ्न मलाई अलिक बढी सजिलो भयो । अत्यन्तै धेरै कानून बनेका रहेछन् अमेरिकामा र आमरूपमा सिङ्गो जीवन नै कानूनद्वारा निर्देशित हुनेरहेछ त्यहाँ । हामीले राज्यहरु बीच, संघीय र सरकार र राज्य सरकार बीचका समस्याको समाधानको प्रकृयाका बारेमा सोध्दा उनले भने, “सामान्यतया सबै कुरालाई कानूनले निर्देशित गरेको छ । कानूनबाट छुटेका कुराहरु भनेका यदाकदा भुक्किएर मात्र भेटिन्छन् ।”

अमेरिकामा प्रजातन्त्र र कानूनको चर्चा अधिल्लो पटक मेक्सिको जाँदा पनि मैले उठाएको थिएँ । त्यतिबेला विप्लव हलिमले ठड्याउँदै भनेको थियो, “अमेरिकामा नाकको कुन प्यालबाट पहिले सास फेर्नुपर्छ भन्ने पनि कानून हुन्छ ।” मैले हाँसेर तयसलाई उडाएको थिएँ । अहिले कुरो सुन्दै जाँदा हो कि जस्तो लाग्न थालेको छ । यहाँ आएदेखि नै प्रायः सबैको मुखबाट कानून, कानून शब्द सुन्दा दिक्क लाग्न थालेको छ । कानून भन्दा बाहिर के कुनै संसार छैन ? हुँदैन ? कानूनले निर्देशित नगरेका क्षेत्रमा के कुनै जीवन टिक्ने सक्दैन ? मैले आफ्नो संपर्क अधिकृत जर्जसँग सोधें, “प्रजातन्त्रमा यति धेरै कानून चाहिन्छ र जर्ज ?”

जर्ज नासिफ, अर्थात् तपाईंले पहिले नै चिनेको हाम्रो सम्पर्क अधिकृत असाध्यै बाठो र रमाइलो छ । धेरै विदेशीहरूसँग सम्पर्क राख्ने मौका पाएको हुनाले भाँती पुर्‍याएर बोल्न पनि जान्दछ । शान्तवना दिन, फुर्‍याउन र उस्तै पर्दा मान्छेलाई उडाउन पनि सिपालु छ । त्यसैले मेरो कुरो सुन्ने बित्तिकै उसले बडो गम्भिर भएको नाटक गरेर भन्यो, “ओ ... डियर नेपाल, धेरै ट्याक्स संकलन गरेर हामीलाई धेरै सुविधा उपलब्ध गराउन सरकारलाई धेरै कानून चाहिन्छ ।” उ बोल्दा बोल्दै हामी सबै हाँस्यौं । कति बाठो मान्छे !

अमेरिकी राज्यहरुका बीचमा भिन्नता पनि धेरै नै रहेछन् । कतै सबैको चुनाव हुने, कतै धेरैको चुनाव नहुने, कतै एक सदनात्मक व्यवस्था कतै दुई सदनात्मक, कतै मृत्युदण्ड छ कतै मृत्युदण्ड छैन ... यस्तै विचित्रता । घरी घरी कुरा सुन्दा लाग्ने - अमेरिका भनेको एउटा देश हो कि यो देशहरुको महादेश हो ?

लामो समयमा धेरै कुरा सुनिँए । किसले अमेरिकामा पनि विद्युत संकट रहेको, ब्याकआउट पनि हुने गरेको सम्म जानकारी गराए । ती मसिना कुरातिर नजाउँ । उनले भनेको एउटा कुराले साबै घत पारेको छ । नेपालमा गर्नुपर्ने काम पनि हो यो । गर्न सकिन्छ सकिन्न थाहा छैन । यसो नोट चाहिँ गरिहालौं कि !

काउन्सिल अफ स्टेट गभर्नमेण्टले एउटा तालिम संचालन गर्दोरहेछ । त्यसले आग्रह गर्ने जोकोहीलाई पनि तालिम दिंदो रहेछ । तर त्यसले आफ्नै पहलमा विधायक र राज्य कर्मचारीहरुलाई सम्बन्धित विषयमा तालिम दिंदो रहेछ, उनीहरुको क्षमता अभिवृद्धिका ठोस योजनाहरु बनाएर प्रत्येकलाई दक्षता प्रदान गर्ने काम गर्दोरहेछ ।

नेपालमा कसैले अथवा कुनै निकायले यो काम गरिदिए कति भलो हुन्थ्यो ?

हामी सबैले यो संस्थाको संबन्ध नेपालका जिविस, गाविस र नगरपालिका महासंघहरूसँग गराउनु पर्छ भन्ने निष्कर्ष निकाल्यौं ।

आज दिउँसोको खाना एउटा चाइनिज रेष्टुराँमा खाइयो । प्रतिव्यक्ति १५ डलर पच्यो । खाँदा खाँदै हामीले आफैँसँग गुनासो गर्‍यौं, “नेपालमा त सय रुपैयाँमा यो भन्दा धेरै राम्रो र सस्तो खाना खान पाइन्थ्यो ।” फेरि सबैले सबैलाई सम्झायौं, “यहाँ आएर नेपालको पैसा सम्झिनु हुँदैन । पन्ध्र डलर भनेको पन्ध्र रुपिया त हो । त्यसैले यो धेरै सस्तो हो । त्यसैले मनलाई सम्झाउँ - पन्ध्र रुपियाँमा हामीले नेपालमा पचास रुपैयाँ पर्ने राम्रो चिनिया खाना खांयौं ।”

“अमेरिकामा चिनिया खाना खानपाएकोमा गर्व किन गर्नु पच्यो र ? नेपालमा पनि पाइहालिन्छ नि यो,” हामी सबै खाँदा खाँदै हाँस्यौं । हाम्रा सम्पर्क अधिकृतहरु छक्क परे ।

अमेरिका, काठमाण्डौमा भनिए भन्दा फरक छ । खुलापन, शायद उनीहरुका बीचमा होला - तर विदेशीहरुको संसर्गमा खुलापन हुँदैन । हुनपनि प्रशंसा, मानविय स्वभाव हो र जीवित मान्छे यसबाट पृथक रहनै सक्दैन । त्यसैले यहाँ पनि तपाईंले, ‘अहो, तपाईंको काम कति राम्रो, सुन्दर अत्यन्तै सुन्दर, तपाईंका कुरा सुनेर मैले धेरै सिक्छु,’ जस्ता शब्दहरु बोलिदिनु भयो भने उनीहरु दङ्ग पर्दा रहेछन् । आजदेखि मैले यस्तो भाषा बोल्न सिकेको छु । उनीहरु पनि साबै खुशी भए । काठमाण्डौ गएर हर्कलाई म भन्नेछु, “हर्कजी, यो कार्यक्रममा जानेहरुलाई सबैखाले प्रश्न सोध्न प्रेरित गर्नुस् । सुन्दा राम्रा लाग्ने, प्रशंसा गरेको सुनिने जस्ता प्रश्नहरु सोध्न मात्रै प्रेरित गर्नुस् । नमिठो केही लाग्यो भने बरु यहीं आएर हामीलाई सुनाउनु होला भन्नुस् । मान्छेलाई अनौपचारिक हुन होइन, औपचारिक हुन सल्लाह दिनुस र भ्रमणलाई सुखद बनाउन सहयोग गर्नुस् ।”

हेरौं, हर्कले कसरी बुझ्नु हुन्छ ! तर मैले चाहिँ आजका मितिदेखि तपाईंले असाध्यै राम्रो कुरा गर्नुभयो, साबै खुशी लाग्यो, हामी पनि कोशिश गर्छौं बाहेक अरु केही नबोल्ने निर्णय गरेको छु । त्यसले मेरो अमेरिका बसाइलाई आनन्दमय तुल्याउने छ र हाम्रा आतिथेयहरुको मन पनि प्रफुल्ल हुनेछ ।

आज फर्किने टिकट मिलाउदा पनि हैरान भैयो । बेकारको हैरान हो यो । काठमाण्डौमा ट्राभल एजेण्टले - सबैको टिकट ओपन छ, अमेरिकामै गएर मिलाउनु होला भनेको रहेछ । मलाई पनि भनेको त थियो, तर मेरो मिलाउनु थिएन । जति बस्नु छ, त्यो नै मेरा लागि पहाड हुन थालिसकेको थियो । तर अरु केही साथीहरु यहाँ दुइ चार दिन बस्न चाहनु हुन्थ्यो । डम्बर लस एंजल्समा दिदीसँग केही दिन बिताउन चाहनु हुन्थ्यो, बिनय मिनियापोलिसमा छोरसँग केही दिन बस्न चाहनु हुन्थ्यो - बिचरा उहाँहरुको मनै भरङ्ग भयो । काठमाण्डौमा भनिए जति टिकट मिलाउन सजिलो भएन । नर्थवेस्टको कर्मचारीले त बिनयजीलाई सिटै छैन भनिदियो । डम्बरलाई पनि अर्को रुट गर्ने हो भने थप पैसा लाग्छ भनिदियो । अर्जुन बाठो मान्छे, सबैकुरो काठमाण्डौमै मिलाएर आउनु भएको रहेछ । फर्किँदा पनि उहाँको रुट हङ्कङ्गको रहेछ । म, बलायर, विद्या, सुशिल चार जनाले अतिरिक्त बस्नु थिएन । हाम्रो टिकट सजिलै मिल्यो । विशेष गरेर दुइ जनालाई अलिक गाहो भयो ।

बिनयजीलाई हामीले सल्लाह दियौं, “नेब्रास्का मिनियापोलिसको नजिकै पर्छ, तपाईं नेब्रास्काबाट एटलान्टा नजानुस् । छोरालाई नेब्रास्का बोलाउनुस् र मिनियापोलिस जानुस्, चार दिन त्यहीं बिताउनुस् र बीस तारिखका दिन त्यहीँबाट जहाज चढनुस्, जहाजमा भेट भैहाल्छ ।” उहाँ अत्यन्तै खिन्न हुनुहुन्छ, तर त्यसै गर्नुपर्ला भन्ने मन बनाउनु भएको छ ।

कोठामा आउदा नेपाली स्टुडेण्ट अर्गनाइजेसनका अध्यक्ष होमराजले भेटघाटको कार्यक्रम बनाउन समाचार छोड्नु भएको पाएँ । सम्भव देखिन । पहिलो त हामीसँग समय नै छैन । जसको पाहुना भएर आइएको छ, उनीहरूसँग पहिलेदेखि नै तय गरिएको कार्यक्रमलाई विसर्ग र पन्छाउन मिलेन । त्यसबाहेक भेटिएका नेपालीहरुको बेहोराले पनि मेरो मन भाँचेको छ । यहाँ वासिङटनमा बसेको छ, कमाएको

र खाएको छु अनि नेपालको बारेमा नचाहिंदो कचरपचर गरेको छु । जे गरेका छन् नेपालीले नेपालमा, त्यसको फल उनीहरूले बेहोरिरहेकै छन् । त्यहाँ बेहोरुनुपर्छ भन्ने डरले अमेरिका भासिएका मानिसले बेकारमा किन पचास खालको टिप्पणी गर्नु हँ ? फर्किएर नेपाल जाने, त्यहाँको दुङ्गा माटोसँग खुरी खेल्ने पनि होइन, यहाँको गाडीमा सुइँकिएर अर्थ न बर्थका टिप्पणी गर्नु छु, नेतालाई गाली गर्नु छु, स्वयम् नेपाललाई गाली गर्नु छु, पार्टीलाई गाली गर्नु छु । के अर्थ हुन्छ यो गालीको ? के प्रतिफल दिन्छ यो विरोधले ? त्यसैले मैले नेपालीहरूसँग भेट्दा एउटा रेडिमेड वाक्य बोल्ने निर्णय गरेको छु, “ठीकै छु, तपाईंहरूको गाली सुनियो । हामीले अब केही गर्न सकेनौं र तपाईंहरूसँग गर्न सक्ने दृष्टिकोण छ भने आउनुस्, म तपाईंका लागि सबैथोक छोडिदिन तयार छु । तपाईंले मेरो पार्टीको नेता पद पाउनु हुनेछ, मेरो संसदीय निर्वाचन क्षेत्र पनि पाउनु हुनेछ । अरु जे चाहिन्छ त्यही पाउनु हुनेछ । यसो गर्ने हिम्मत छैन भने थाहा पाउनुस्, तपाईं अमेरिकामा बस्नु भएको छ, र अमेरिकामै तपाईंले आफ्नो ठाउँ बनाउनु पर्नेछ । नेपालकाहरूलाई गाली गरेर समय नगाल्नुस्, अमेरिकामा आफूलाई केही बनाउन सक्नेगरी संघर्ष गर्न थाल्नुस् ।”

एउटा कुरा मैले अस्तीकै दिनदेखि ख्याल गरेको थिएँ - अरुले पनि गर्नुभएको रहेछ । ढोका उघार्ने, कोठा सफा गर्ने चोकिदारी गर्ने जस्ता कामहरूमा आधारभूत रुपमा कालाहरु नै रहेछन् । प्रजातन्त्र त यहाँ चर्क होला, तर भेदभावको पर्खाल पनि चिताइनसन्तुको अग्लो रहेछ । यस्तो हालतमा अमेरिका बसेका नेपालीहरूले कहिले ठाउँ बनाउलान् ? कहिले अल्पसंख्यकका रुपमा आफ्नो अधिकार स्थापित गर्लान् । विचराहरु ! ग्रीनकार्डमा गर्व गर्ने नेपालीहरु नागरिक नभै आफ्नो इहाँलला समाप्त गर्दा हुन् र एकदिन शायद अमेरिका भित्र नेपाली हुनुको अस्तित्व समाप्त हुंदो हो ।

नेपालीको कुरा गर्दा राजेन्द्र ओलीको नाम पनि उठाउनु पर्ने भएको छ । अरुणले हिँड्ने बेलामा ओलीको ठेगाना र फोन नंबर दिँदै भन्नुभएको थियो, “उहाँले सबै मिलाउनु हुनेछ ।” अरुणको कुराले आश पनि अलिक बढी नै गरियो कि ! तर साथी त साह्रै लापरवाह हुनुहुंदो रहेछ । उहाँले त वास्तै गर्नुभएन । अरु अरु नेपालीहरूले खोजी खोजी फोन गरेका छन्, तर उहाँ त मतलबै राख्नु हुन्न । बेकारमा केही सहयोग होला कि भनी आश गरिएछ । अमेरिकामा आफ्नै व्यस्ततामा हराएको नेपाली भनेर चित्त बुझाउने निर्णय गरेको छु । तर अरुणलाई भन्नुपर्ने हुन्छ - अरु नेपालीलाई यसरी कुनै व्यक्तिको भरोसायोग्य नाम भनेर नदिनु होला । दुःख हुन्छ ।

मैले आफूलाई अहिलेसम्म कम्युनिस्ट पार्टीको नेता भनेर परिचय दिएको छैन । सबैलाई भन्ने गरेको छु - म एउटा लेखक हुँ, अहिले संसद सदस्य पनि भैदिएको छु । त्यसपछि प्रायः रवर्टले थप्ने गर्छ - उ मेन अपोजिसन पार्टीको केन्द्रीय सदस्य हो ।

रवर्टले जे भने पनि मैले आफ्नो परिचयलाई लेखकमा खुम्च्याउनुको एउटा कारण छ । पहिलो त मेरा लागि यही सत्य हो । पार्टीको दायित्व मेरो कर्तव्य हो र मेरो परिचय एउटा लेखककै हो । सँगसँगै अर्को एउटा कारण पनि छ र यतिबेलाका लागि त्यही गम्भिर छ । काठमाण्डौमा मैले आफ्नो जीवनी बुझाउँदा आफू नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी (एमाले) को स्थायी कमिटीको सदस्य भएको, आफू तीस वर्षदेखि कम्युनिस्ट पार्टीमा काम गर्दै आएको कुरालाई बुझिने गरी प्रस्तुत गरेको थिएँ । यहाँ आएपछि सबैलाई बाँडिएको आफ्नो बायोडाटा मैले पनि पाएँ । त्यो यस्तो रहेछ ।

नाम: प्रदिप नेपाल, सदस्य - प्रतिनिधि सभा, काठमाण्डौ नेपाल ।

नागरिकता: नेपाली ।

हालको पद: विपक्षी दलको केन्द्रीय कमिटीको सदस्य ।

पुराना पदहरु: राष्ट्रिय सभा सदस्य, १९९७-९९

सूचना, संचार तथा जलश्रोत मन्त्री - १९९४ - १९९५

प्रतिपक्षी संसदीय दलको सचिव - १९९१-९४

सचिव, काठमाण्डौ उपत्यका समन्वय कमिटी (प्रतिपक्षी पार्टी) - १९८५ -९२

सचिव, लुम्बिनी अंचल कमिटी (प्रतिपक्षी पार्टी) - १९८५-९२

सगरमाथा स्वतन्त्र विद्यार्थी युनियनको विद्यार्थी कार्यकर्ता ।

पृष्ठभूमि (अर्थात उनीहरूको टिप्पणी) - श्रीमान (मिस्टर) नेपाल १९६९ देखि राजनीतिमा सकृय हुनुहुन्छ । त्यतिबेलादेखि नै उहाँले बहुदलीय प्रजातन्त्रको पक्षमा काम गर्दै आउनु भएको छ । प्रजातन्त्रको पुनःस्थापनापछि उहाँ प्रमुख प्रतिपक्षी दलको राजनीतिक रणनीति तर्जुमा गर्ने महत्वपूर्ण (कि फिगर) व्यक्ति बन्नुभएको छ ।

मैले बुझाएको मेरो बायोडाटा र यहाँ बाँडिएको बायोडाटामा सानोतिनो असन्तुलन भएको भए मलाई उत्तिसारो नमिठो लाग्ने थिएन । तर यहाँ त उल्टो पो छ । अमेरिकी मित्रहरूले जति ठाउँमा प्रतिपक्षी पार्टी भन्ने शब्द उल्लेख गरेका छन्, ती सबै ठाउँमा मैले नेपाल कम्युनिस्ट पार्टी एकीकृत मार्क्सवादी लेनिनवादी लेखेको थिएँ । नेकपा एमाले भन्ने शब्द समुह किन चटक्क काटियो र त्यहाँ प्रतिपक्षी पार्टी राखियो भनेर बुझ्न मलाई कुनै अप्ठ्यारो परेन । तैपनि मैले आफ्नो सम्पर्क अधिकृतलाई बायोडाटाको नालीबेली सुनाउँदै सोधेँ, “किन पार्टीको नाम काटियो ?”

“मिस्टर नेपाल,” उसले मायालु स्वरमा मलाई सम्झायो, “तिम्रो बायोडाटा तल तलसम्म जान्छ । उनीहरूलाई (अर्थात्, हाम्रा आयोजकहरूलाई) अप्ठ्यारो परेको हुनसक्छ । कृपया तिमी मलाई यस्तो अप्ठ्यारो प्रश्न नसोध । मलाई लाग्छ - नेपालबाट आउने कम्युनिस्ट पार्टीका सदस्यहरूको बायोडाटामा सधैं यस्तै लेखिदै आएको छ ।”

“तर यो त अपमान हो,” मलाई टिप्पणी गर्न मन लागेको थियो । मैले गरी हालें ।

“आई एम सरी,” उसको भद्रताले बहसलाई समाप्त पारिदियो ।

बाहिर अन्धकार छ र यतिबेला मेरो मन भित्र पनि अन्धकार छ । कस्तो पूर्वाग्रह हो यो ? छया, कस्तो घृणा ? कस्तो अविश्वास ? के वास्तविक प्रजातन्त्र भनेको यस्तै हुन्छ ? तीस वर्ष जति अधि हुनुपर्छ, मैले एउटा निगर ब्वाई भन्ने अमेरिकी किताब पढेको थिएँ । कहाँ होला मानव अस्मिताको बलात्कारको ज्युदो चित्र खिच्ने त्यो किताब ? भन ए अमेरिकी मित्र, तिमी कुन प्रजातन्त्रको अभ्यास गरिरहेका छौ ? मानव मर्यादाको असम्मानको कि एक्काइसौं शताब्दीको असभ्यताको !

आफ्नो बायोडाटा हेरेपछि मैले आफ्नो कार्ड बाँड्न छोडेको छु । यसो रुची लाग्नेहरूलाई होला भनेर केही नेपाली पोस्टकार्ड, हिमालयका पोस्टरहरु र नेपाली कागजका साना ठूला क्यालेण्डरहरु ल्याएको थिएँ । आज पोस्टकार्ड बाँडेर र भोलिदेखि सबैलाई त्यही मात्र दिने मन बनाएँ । यतिमात्र होइन, फिलाडेल्फियादेखि म आफ्नो परिचय दिँदा यही एउटा सुत्र रट्नेछु - गुड मर्निङ्ग, अथवा इभनिङ्ग, म प्रदिप हुँ । लेखक हुँ । एउटा किताब लेख्न तपाईंहरु कहाँ आइपुगेका छु ।

मलाई लाग्छ - हाम्रो आतिथेयहरु त्यसपछि असाध्यै खुशी हुनेछन् र उनीहरुले भन्नेछन् - ओ मिस्टर नेपाल .. । भेरी नाइस् । कति रमाइलो जिन्दगी ! तर यो रमाइलो जिन्दगीको दुखाइका पन्ध्र दिनहरु बिताउन मलाई पर्ल्य हुनेछ । म दिनदिनै मरिरहेको हुनेछु । अहो ! कहिले २० तारीखको मध्यान्ह आउला र म अमेरिका छोड्न पाउला ? कहिले २२ तारीखको मध्यान्ह आउला र प्यारो मातृभूमिको छाती चुम्न पाउँला ?

हिजो बेलुकी सुशिलजीले चीन र अमेरिकी जीवनको बारेमा तुलनात्मक अध्ययनको अनुभव बताउन भन्नुभएको थियो । म पहिलो दिनदेखि नै यसमा केन्द्रित भएको छु र ती दुई जीवनको भेद साँघुरिएको देखेर आश्चर्यचकित पनि भएको छु । डेढ महिनाको बीचमा संसारका यी दुइ ठुला र परस्पर विरोधी मानिएका मुलुकको भ्रमण गर्ने औसर मेरा लागि महत्वपूर्ण सन्दर्भ भयो । मैले दुवै ठाउँका केही शहर घुम्ने, तिनीहरुको आतिथ्य ग्रहण गर्ने, त्यहाँका मानिससँग भेट्ने, उनीहरुको भावना बुझ्ने मौका पाउने भएको छु । तर यो विषय दैनन्दिनको टिपोटमा समेट्ने विषय होइन । यो त दुई मुलुकको भ्रमण समापनपछिको मैभारो मात्र हुनेछ । म त्यतिबेले यो विषयलाई उठाउनेछु । हुनसक्छ फर्किदाको हवाई यात्रामा म यसका बारेमा लेखौं ।

हिजो बाटोमा घुम्ने मौका पाइयो - एकछिनका लागि । बिहानको कुराकानीपछि खाना खान गइएको थियो अलिक परै । खाना खाएर फर्किदा आधा घण्टाको यात्रामा मैले दुइजना मान्नेहरु भेटें । एउटा बुढा मान्छे थिए । माया लाग्दा । सत्तरी असीको उमेर हुनुपर्छ । पचिस सेण्टका ह्याकहरु त थिए, एक मनले दिउँ कि जस्तो पनि लाग्यो । तर दिइन । किन ? थाहा छैन । दिएको भए हुन्थ्यो ।

अर्को मान्ने चाहिँ एउटा कालो मान्छे थियो । लामो गिलास समातेर केही बडबडाइरहेको थियो । टाढैबाट मैले उसको अनुहार नियाले र बाटो लागें ।

तेश्रो मानेलाई मैले डुपोण्ट सर्कलमै भेटें । हामी बेलुका यसो खुट्टा तन्काउन निस्किएका थियौं । एउटा बच्चालाई कोक्रामा सुताएकी त्यो एउटी सुन्दरी केटी थिई । पहिले त मैले थकाइ मान्न पेटीमा बसेकी केटी रहिछे भन्थानेको थिएँ । -त्यसरी थकाइ मारेर बसेका मान्छे कहाँ कहीं पनि भेटिएका थिए । तर छेउमा आएपछि म छाँगाबाट खसेजस्तो भएँ । मैले पनि बुझ्ने भाषामा त्यसले भनी, “वन डलर प्लिज ।”

एकछिन त मेरै कान उस्तो जस्तो मलाई लाग्यो । मैले आफ्ना पाइलाको गतिलाई घटाएँ । होइन रहेछ । म भन्दा पछिल्लिर आइरहेकी एउटी अधवैशे स्वास्नीमान्छेतिर हेर्दै उसले फेरि दोहोर्‍याई, “वन डलर प्लिज ।”

नमिठो लाग्यो । त्यति सुन्दरी केटी अनि मान्ने ! मान्ने पनि सुन्दरी हुन्छन् र ? भन्ने मनोविज्ञान होला । खुट्टा भए दिउँ दिउँ लाग्यो । तर कसरी दिने ? एक डलर माग्दैछे । एक डलर भनेको त पचहत्तर रुपियाँ पो हो ।

सोच्दा सोच्दै म र मेरो पछि पछि आउने अधवैशे महिलाले त्यो सुन्दरी मानेलाई छोडिसकेका थियौं ।

हाम्रो बाटो मोडियो । तर त्यो केटीको सनपाट जस्तो महँलो कपाल र चिटक्क मिलेको गोरो अनुहारको ‘वन डलर प्लिज’ ले लामो समयसम्म मलाई घोच्न छोडेन ।

३ अक्टोबर २००१

होटल: उही ।

आज बिहान अमेरिकाको परराष्ट्र मन्त्रालय भन्न मिल्ने, डिपार्टमेण्ट अफ स्टेटमा हामी गयौं । रमाइलो लाग्यो । बाहिरको फराकिलो लबीमा भण्डाहरु थिए । दर्जनौं थिए । सय भन्दा माथि नै थिए । तर हाम्रो देशको भण्डा कतै थिएन । अमेरिकी सरकारका आँखामा कहाँ छ नेपाल ? शायद छदै छैन कि ?

मैले जर्ज र रबर्ट दुवै जना उभिएको ठाउँमा गएर आफ्नो देशको भण्डा नहुनुको पिडा पोखें । उनीहरुले धेरैबेर नियालेर हेरेपछि अनुहारलाई देखिने गरी निचोरे भने, “कतै छोरिएको हुनुपर्छ ।”

हामीलाई डेस्कको तर्फबाट विलियम गिलले स्वागत गरे । राम्रै कुरो भने । “संकटको घडीमा कसरी नीतिहरु बन्छन् भन्ने जानकारी लिने मौकामा तपाईंहरु यहाँ आउनु भएको छ, यसले तपाईंहरुलाई फाइदा दिन्छ भन्ने लागेको छ,” उनले भने, “आतङ्कवादका विरुद्धमा अन्तर्राष्ट्रिय ऐक्यवद्धता चाहिएको छ ।”

उनले हाम्रो क्षेत्रको स्थायित्वका बारेमा केही कुरा सुनाए, माओवादी समस्याका बारेमा पनि सुनाए । त्यतिमात्र होइन उनले भने, “अहिले हामी एक करोड असी लाख डलर सहयोग दिएका छौं । माओवादी समस्याको समाधान गर्न र माओवादी समस्यालाई जन्माउने, ग्रासरुटमा विद्यमान समस्याको समाधानका लागि हामी उक्त सहयोग थप्दै लैजान्छौं ।

गिलले, बुश प्रशासन आएपछि भारतसँग सम्बन्ध बढी राम्रो भएको नौलो कुरो सुनाए । दक्षिण एशियाको राजनीतिमा अमेरिकी स्वार्थको रक्षाको नयाँ आधार खडा भएछ ।

गिलले भने, “नेपालमा प्रजातन्त्रको आधार बलियो हुँदैछ । सत्तापक्ष र प्रतिपक्ष यसरी सँगसँगै एउटा यात्रामा रमाइलो गरी हिँड्ने कुरो राम्रो हो ।”

म खिस्स हाँसें । कस्तो केटाकेटी कुरो जस्तो पनि लाग्यो । तर होइन रहेछ । अर्जुनले भन्नुभयो, “वांगलादेशमा सत्तापक्ष र प्रतिपक्ष एकैठाउँ बस उठ् गर्दैनन् । त्यसैले उसले त्यसो भनेको हो ।”

अनौठै रहेछ, संसार ।

कुराकानी हुँदाहुँदै नवनिर्वाचित राजदूत मालिनोव्स्की पनि आए । मालिनोव्स्की पहिले चार वर्ष नेपाल बसिसकेका मानिस हुन् र उनले निर्दलबाट बहुदलको संक्रमणको अध्ययन पनि राम्ररी गरेका छन् । उनले नेपाल बुझ्ने पारामा कुरा गरे । अमेरिका र नेपालको राजनीतिमा ठूलो अन्तर भएको कुरा पनि गरे । लाग्यो - नेपालमा कम्युनिस्ट पार्टी प्रमुख प्रतिपक्ष हो भन्ने जानकारी उनलाई छ र उनी त्यो जानकारीको संकेत दिन खोजिरहेका छन् ।

डेस्कमा हामीसँग कुरा गर्नेहरुको संख्या ठूलै थियो । उनीहरुको चलन नै यस्तो हो कि हामीसँग मात्रै यस्तो भएको हो थाहा छैन । छलफलमा भारत, श्रीलङ्का र नेपाल हेर्ने विलियम रेनकिंस थिए, डेस्क अफिस जेनिफर नोयोन पनि थिइन । संगसंगै भारत, नेपाल र श्रीलङ्का हेर्ने मारियन एकपक, दक्षिण एशियाको पब्लिक डिप्लोम्यासी विभागका निर्देशक ली जेम्स इरविन पनि त्यहाँ थिए ।

अमेरिकीहरु बहुदलीय व्यवस्था हुनुलाई नै प्रजातन्त्र मान्दैनन् जस्तो लागिरहेछ । यहाँ पनि नेपालमा भ्रष्टाचार भएको, कुशासन भएको कुरो मिठै भाषामा उठ्यो । व्यवस्थाको विशेषणले प्रजातन्त्रको ग्यारेण्टी गर्दैन, जनताले पाएको प्रतिफलले प्रजातन्त्रको ग्यारेण्टी गर्छ भन्ने उनीहरुको साभा भनाइ रह्यो । यसको अर्थ के हो ? के अमेरिकीहरु नेपालको वर्तमान राजनीतिक स्थितिसँग असन्तुष्ट छन् ? कि उनीहरु नेपालको राजनीतिक प्रणालीसँगै असहमती राख्छन् ?

आ, जेसुकै होस्, आफ्नो देश आफैँसँग छ र त्यो आफैँसँग रहिरहनु पर्छ । बस् । हामीले अमेरिकाले नेपाललाई आफ्नो महत्वको एजेण्डामा सामेल गर्नुपर्छ भन्ने पुरानो भनाइलाई यहाँ पनि दोहोर्‍यायौं । किन किन मलाई त्यो, सुर नमिलेको गीत हो जस्तो लाग्यो ।

विदेश विभागपछि हामीहरु सरकारले काम गरेको छ कि छैन भनेर अध्ययन अनुसन्धान गर्ने एउटा नयाँ खालको अफिसमा गयौं । स्वतन्त्र संस्था रहेछ, त्यो र त्यसको काम आधारभूत रुपमै अनुगमन रहेछ । त्यसका कार्यक्रम अधिकृत टम डिभाइनले हामीलाई आफ्नो संस्था र आफ्नो कामको बारेमा जानकारी गराए । उनले भने, “सरकारलाई नागरिकको हितमा काम गर्न लाउनु नै हाम्रो मूल दायित्व हो । शक्तिको दुरुपयोगले जहिले पनि जनताको अहित गर्छ, त्यसैले सरकारले त्यस्तो गर्न नपाओस् भनी हामी सधैं सतर्क रहन्छौं । जनताको जीवनमा नकारात्मक असर पार्ने गतिविधिलाई रोक्न, अथवा तिनलाई रोक्ने कानून बनाउन लवी गर्ने, जन सुनुवाई गर्ने जस्ता कामहरु हामी नियमित रुपमा गरिरहन्छौं ।”

टम डिभाइन मन परे । सरल स्वभावको मान्छे । अमेरिकामा यस्ता मान्छेहरु धेरै भैदिए अमेरिकाको इज्जत बढ्यो कि ! हामीले उनलाई संस्था कसरी चल्छ, सरकारले कस्तो अनुदान दिन्छ भनेर सोध्यौं । तिनले नम्र स्वरमा भने, “सरकारले हामीलाई पैसा दिन खोज्छ, तर हामी लिनैदैनौं । त्यसले हाम्रो लक्षमा अविचलित रुपमा अघि बढ्न हामीलाई अप्ठ्यारो पार्छ । स्वार्थमा सम्झौता हुन्छ नि ! तर सरकारले कुनै राम्रो काम गर्‍यो भने हामी धन्यवाद दिन चाहिँ संकोच मान्दैनौं ।”

नेपालमा एक दर्जन यस्ता मानिसहरु भैदिए कस्तो राम्रो हुन्थ्यो ? त्यहाँ त सरकारको पैसा बेथितीपूर्वक खानुलाई भद्रता मानिन्छ । मातृभूमि ! के हामी आफूलाई आमोको योग्य सन्तान बनाउन सक्दैनौं ।

हाम्रो तेश्रो भेटघाट संसदको न्यायिक उपसमितिसँग थियो । उपसमितिकी सानी, हिस्सी परेकी क्रिस्टल रबर्टस नामकी काली केटीले हामीलाई उपसमितिको कामका बारेमा बताइन् । सबै साथीहरुले उनलाई देखेपछि आफ्नी छोरी वा छोरीकी साथीको सम्झना भएको ठुट्टा गर्नुभयो । तर तिनी उपसमितिको कानूनी सल्लाहकार थिइन् । उनले भनेका कुराहरु नेपालको संसदका लागि साह्रै काम लाग्ने थिए । तिनलाई विस्तृत रुपमा लेखेर के गर्नु ? नेपाली संसदले यस्ता कुरामा ध्यान दिने होइन ।

संसदको यो उपसमिति विशेषज्ञहरुको हुंदोरहेछ । तिनीहरुले सांसदहरुलाई आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउने, आवश्यक विषयहरुमा प्रशिक्षण दिने काम गर्दोरहेछ । कुनै पनि विषयमा अप्ठ्यारो पर्ने वित्तिकै सांसदहरुले यो र यस्ता विषयगत समितिहरूसँग सम्पर्क गर्दा रहेछन् र आफ्ना दक्षता वृद्धि गर्दा रहेछन् । उपसमितिको प्रतिबद्धता कांग्रेस प्रति हुंदोरहेछ । तर त्यसले आफ्नो कामको तालमेल सर्वोच्च अदालतसँग पनि मिलाउनु पर्दोरहेछ ।

कठैबरा नेपाली सांसद हो, तिमीहरु धन्यैका टुहुरा रहेछौ । के गरेर धानेका छौ नि !” मनले विचरो सांसद प्रति दया पोख्यो ।

आज डम्बर बाहेक सबैको टिकटको भण्डार सकियो । विनयजीको टिकट थाइले मिलायो । अब उहाँ आफ्नो छोरोसँग चार पाँच दिन बस्न पाउनु हुनेभयो । छोरासँग बस्न पाइदैन कि भनेर विचरा दुइ दिन त साह्रै चिन्तित हुनुहुन्थ्यो । हामी सबैले उहाँलाई एटलाण्टाको कार्यक्रममा सहभागी नहुनुस् र मिनीयापोलिसमा जहाज चढ्नुस् भन्ने सल्लाह समेत दिएका थियौं । धन्य अहिले सबै मिल्यो ।

डम्बरको अभै मिलेको छैन । सबैलाई नमज्जा लागिरहेको छ । काठमाण्डौदेखि नै उहाँ आफ्नी दिदीलाई भेट्न आतुर हुनुहुन्थ्यो र आएदेखि नै कसरी टिकट मिलाउने भनेर कोशिश पनि गरिरहनु भएको थियो ।

अरुको टिकट यथावत् रह्यो । सुशिल, विद्या र म पुरानै व्यवस्थामा फर्किन्छौ । अर्जुन र नारायण पनि पुरानै व्यवस्थामा फर्किनुहुन्छ । विनयजी छोरालाई भेटेर आउनु हुन्छ । डम्बरको कोशिश गरिनै पर्छ । बलायरजी मन्त्री भैहाल्नु भएन भने पहिलो टिमसँगै नेपाल फर्किनु हुन्छ ।

एकछिन विश्वविख्यात लाइब्रेरी अफ कांग्रेस हेर्न गइयो । हेरियो के भन्नु र ? यसो देखियो भन्नुपर्छ । विशाल भवनहरुको संग्राहलय भित्रको पुस्तकालय हेर्न घण्टाको कुनै अर्थ हुंदो रहेनछ र हामीसँग दिन बाँकि थिएन । असाध्यै ठूलो रहेछ भन्ने थाहा पाइयो र त्यसैमा सन्तोको मानियो । भित्र पसेपछि छैटौँ तलासम्म चढियो, एक एक डलर तिरेर एक कप कफी सुक्याइयो । यसो खुला भ्यालबाट बाहिर नियालियो र हिँडियो ।

वासिङ्गटनमा पानी, कोक, कफी जस्तो तरल पदार्थ खाइरहनु पर्छ । असाध्यै सुक्खा छ मौसम । हिरिक् हिरिक् नै भइन्छ । तर यस्तै चिज खाँदा चाहिँ पैसाले चिरिक्क चिमोट्न थाल्छ ।

वासिङ्गटनकै तालको खर्च हो भने त बीचमै यात्रा छोडेर भागे हुन्छ ।

उसै पनि यो यात्रा लामो लाग्ने रहेछ । निश्चित विषयमा, विविधतायुक्त क्षेत्रहरुको भ्रमण र व्यवस्थित अध्ययनको छोटो समयलाई मिलाउदा दुइ हप्तामा अमेरिकाका पाँच सात ठाउँ शहरको भ्रमण सकिन्छ जस्तो लाग्छ ।

मन नरमाएर यस्तो भएको हो कि ! यहाँ बस्न मन लाग्नेहरुका लागि यही तीन हप्ता पनि छोटो हुंदो हो कि !

अमेरिका आएका यतिका दिनपछि पनि हामी व्यवस्थित हुन सकिरहेका छैनौं । होटेलको कोठामा पुग्यो कि सबैजना सुतिहाल्नु हुन्छ । सबैजसो राती एक दुइ बजेतिर व्युँभन्नु हुन्छ रे । वरु अब त मेरै स्थिति ठीक हुन थालेछ । आज पनि ११ बजे साँझमा सुतेको थिएँ, व्युँभन्दा बिहानको चार बजेको रहेछ ।

बेलुका शाहजीको घरमा खाना खान गइयो । मिठो दाल, भात, तरकारी, अचार खाइयो । आनन्द लाग्यो । जहाँसम्म भेट भएका नेपालीहरु बीचको कुरो हो - त्यसका बारेमा नलेख्दै राम्रो होला । सत्य भन्दा सुन्नेको चित्त दुख्छ असत्य भन्न मुख लाग्दैन । त्यसैले एकछिन खल्लै पनि लाग्यो साथीभाइलाई । तर खल्लो लागेर हुन्छ के ? यदि अमेरिकामै बस्ने हो भने अमेरिकामै ठाउँ बनाउन लागिपर्नु पर्छ । “अमेरिकामा बस्ने, यहाँ बसेर पनि नेपालको लागि ठोस योगदान पुग्ने कुनै काम नगर्ने, तर नेपालबाट कुनै राजनेता आयो भने त्यसलाई चिथोर्न थाल्ने तपाईंहरूसँग के कुरा गर्ने ?” श्याम रुपाखेती भन्ने मान्छेको असभ्य र फोहोरी टिप्पणी सुनेपछि मैले अलिक तितै हुनेगरी भनें, “यहाँ बसेर नेपालका राजनेता सबै उस्तै हुन्, सबै पार्टी उस्तै हुन्, सबै चोर हुन् भन्दै टिप्पणी गर्ने अधिकार कम्तिमा पनि म चाहिँ तपाईंहरुलाई दिन सकिदैन । नेपालको मुहार फेर्न नेपाल भित्रैकाले कति योगदान गरेका छन् भन्ने तपाईंलाई थाहा छ ? छैन । यहाँ बसेर डलर कमाउनु हुन्छ अनि नेपालमा बस्नेहरुलाई सराप्नु हुन्छ ।”

नमिठो सबैले माने र मैले आफ्नो बनाइलाई सच्याउनु आवश्यक ठानिन । मान्छेको मर्यादा डलरमा हुँदैन, उसको स्वाभिमानमा हुन्छ भन्ने यी साथीहरूले बुझ्नु पर्छ ।

“यो श्याम रङ्गी मान्छे हो, यसको विगत थाहा पाउनु भयो भने तपाईं यसलाई थुक्न बेर लाउनु हुन्न । त्यसैले त्यसको टिप्पणीको वास्ता नगर्नुस् ।”

मैले सम्झाउने साथीलाई हेरेँ मात्र ।

भरखरै प्रेमराजा महतले फोन गर्नुभयो । “म बाल्टिमोरमा छु । सकेसम्म बिहान भेट्न आउँछु, सकिन भने फिलाडेल्फियामा आइपुग्छु । मलाई फिलाडेल्फियाको होटलको नम्बर दिनुस् न ।”

श्याम रुपाखेतीको तितो प्रहारले रन्थनिएको मन प्रेमराजा महतको आग्रह सुनेर छक्क पऱ्यो ।

४ अक्टोबर, बिहान

स्थान: उही होटल ।

आज वासिङ्गटनको कार्यक्रम सकिन्छ । घर छोडेको एक हप्ता भयो । तर वर्ष दिन बिते जस्तो भैसकेछ । नियमित सूर्योदयको प्रतिक्षा गरौं । घर फर्किने समय नजिकिदै जानेछ । यो आशा नै शायद जीवनको आधार हो ।

संवेदना नहुने मानिस पनि पृथ्वीमा हुन्छहोला । आफूलाई जन्माउने आमा, आफूलाई हुर्काउने बाबु, आफ्नै हावा र पानीलाई निरस्कार गरेर अथवा मिठै भाषामा भनौं बेवास्ता गरेर मान्छे कसरी समुद्र पारी हराउन सक्छ हं ?

प्रत्येक विदेश यात्राले, त्यो विदेश यात्रामा भेटिने नेपालीहरूकै अनुहारले पनि विदेश यात्रा प्रतिको मेरो चाह घटाउँदै लगेको छ । यो पनि राम्रै कुरा हो । पिठो भए पनि देशकै होस्, मिठो भए पनि देशकै होस् । जति प्रदुषणरहित भए पनि वासिङ्गटन कसरी आफ्नो हुन्छ र ?

के यो नस्टलजिया हो ? अहं, होइन । पटककै होइन । जननी जन्मभूमिस्व स्वर्गादपी गरियसी, कसले रच्यो होला नि यो स्वर्गीय वाक्य ? कुटे पनि मारे पनि आफ्नै आमा जाती भन्ने उखानको सिर्जन कुन महान विभुतिले गर्‍यो होला ?

के सभ्यताले फेरि यस्तो महानता जन्माउँदैन ?

मातृभूमि म तिम्रै गीत मात्र गाउन सक्ं ? पन्ध्र दिन विदेशमा बिताइसक्दा र अबै पन्ध्र दिन विदेशमा बिताउन बाँकि छँदा म यो भन्दा अर्को प्रसङ्ग सम्झनै नसक्ने भएँ ।

आज दुइ ओटा कार्यक्रमहरू छन् । आफूलाई तिनमा केन्द्रीत गर्ने कोशिश गर्दैछु । दिउँसोको खाना अर्को एउटा नेपाली परिवारसँग खाने मिलाउन खोज्दै हुनुहुन्छ बलायराजी । भरसक नमिले हुन्थ्यो ।

फिलाडेल्फिया, के तिम्रो अनुहार पनि वासिङ्गटनको जस्तै छ ? फिलाडेल्फियालाई मैले दुइ सन्दर्भमा सम्झने गरेको छु । त्यो बेन्जामिन फ्र्याङ्गलिनको क्षेत्र हो । बेन्जामिन बारेको किताब मैले सानै उमेरमा पढेको थिएँ । अनि त्यो हो मेरो अनाम अमेरिकन गुरुको गृहक्षेत्र । ०२१-२२ सालमा मलाई अंग्रेजी पढाउने शिक्षकको घर फिलाडेल्फियामै थियो ।

४ अक्टोबर ०१

डिपार्टमेण्ट अफ जस्टिस ।

हामी अहिले डिपार्टमेण्ट अफ जस्टिसमा छौं । आज बाटो लाग्नु पर्ने हुनाले म ठाउँ ठाउँमै नोट बनाउँदैछु ।

जोनाथन सेडारबम भन्ने फुर्तिला केटाले हामीलाई स्वागत गरे । उनले विभागका केही महत्वपूर्ण कोठाहरू पनि देखाए । यो विभाग महान्यायधिवक्ताको कार्यालय रहेछ र अमेरिकी गृहयुद्ध पश्चात यसको आवश्यकता महसुस गरिएको रहेछ । यसले संवैधानिक क्षेत्रसँग सम्बन्धित समस्या समाधानका लागि सरसहयोग गर्दो रहेछ । कुनै पनि मन्त्रालयले विधेयकको मस्यौदा तयार गर्नु अघि योसँग सरसल्लाह गर्दा रहेछन् ।

यहाँको कुराकानीमा नेपालीहरूको मन एकछिन रमायो । हामीलाई कानूनी सल्लाहकारको अफिसका बारेमा, विधेयक निर्माणका बारेमा, अदालत र सरकार बीचको सम्बन्धका बारेमा जानकारी दिने महिलाको नाम ली थियो र उनी नेपाल घुमेर आइसकेकी रहिछन् । उनले हामीलाई आफ्नो कुरोमा बाँध्नु अघि एकछिन काठमाण्डौका बारेमा बताइन्, पोखराका बारेमा बताइन् र अन्नपूर्ण पदयात्राका बारेमा पनि बताइन् । त्यसपछि उनले आफूसँगै भएका बुढा मान्छेका बारेमा बताइन् । उनी हर्मन मार्किज रहेछन् । ९१ वर्षका भैसकेका रहेछन् र दोश्रो विश्वयुद्ध कालदेखि नै विभागसँग सम्बद्ध रहेछन् । त्यही दिन उनको जन्मदिन पनि रहेछ । हामी सबैले जन्मदिनको शुभकामना दियौं । मैले अन्नपूर्ण पर्वत श्रृंखलाको एउटा रंगिन पोस्टर दिएँ । सबैले रमाइलो माने ।

लीले आफ्नो अफिसको कामको बारेमा व्याख्या गर्दै हामीलाई भनिन्, “हाम्रो यहाँ, अदालतले कार्यकारी निकायलाई सुभाब दिदैन । त्यस्तो सुभाब हाम्रो अफिसले दिन्छ । अदालतको काम सुभाब दिनु होइन, त्यसको काम त विद्यमान संविधान र कानूनका आधारमा निर्णय दिनु मात्र हो । तपाईंहरूको चलन कस्तो छ को नि !”

साथीहरूले के सम्झनु भयो थाहा छैन । मलाई भने लीले ०५२ साल भदौ १२ गतेको फैसला प्रति व्यङ्ग गरेको हो कि जस्तो लाग्यो । सरकारले कस्तो बेलामा बजेट पेश गर्नुपर्छ, कस्तो बेलामा सदन भङ्ग गर्नुपर्छ जस्ता उद्पटाङ्ग सुभावहरू त्यही फैसलामा त थिए ।

कहिलेकाहीं अमेरिकी विभागहरूको संरचना अव्यवस्थित भए जस्तो लाग्छ । हाम्रोसँग पटककै मेल नखाने । फेडरल व्यूरो अफ इण्टेलिजेन्स, यही डिपार्टमेण्ट अफ जस्टिसको मातहत पर्दो रहेछ । तर सेण्ट्रल इण्टेलिजेन्स एजेन्सी (सि.आइ.ए.) चाहिँ यो अधिकार क्षेत्र भित्र पर्दो रहेनछ । अर्को पहिलेदेखि नै सुनिएको कुरो पनि पुष्टी भयो - सि. आइ. ए. ले अमेरिका भित्र गतिविधि गर्न पाउदो रहेनछ ।

जस्टिस डिपार्टमेण्ट बाट बाहिर निस्किएर बसको प्रतिक्षा गरिरहेको बेलामा नेपाली जस्तै लाग्ने एकजना भाइले ‘तपाईंहरू नेपालबाट आउनु भएको हो ?’ भनेर हामीसँग सोधे । हामी मध्य कसैले नेपालीमै सोध्यो, “हो, तपाईं नेपाली हो ?”

उनले खिसिक्क हाँसेर आफू नेपाली नभएको तर नेपालसँग सम्बन्धित भएको कुरो सुनाए । उनको अनुहार र बोली, दुवैमा रहस्य थियो । तर त्यो रहस्य धेरैबेर रहेन । बलायरजी हाँस्दै हाँस्दै त्यहाँ आउनु भयो र क्रिस नाम गरेका ती भाइसँग परिचय गराउनु भयो । उनी भारतबाट आएका रहेछन् र उनले नेपाली महिलासँग विवाह गरेका रहेछन् । आज दिउँसोको खाना उनकैमा हुने रहेछ ।

खाना खाने घरमा आशा (राउत) जीलाई देखा छक्क परें । क्रिस त उहाँका ज्वाईं पो रहेछन् ।

आशाजी परिवार सहित भरखरै अमेरिका जानु भएको हुनाले रमाइलो भयो । “छोरा छोरीलाई दशैंको टिका लाइदिएर नेपाल फर्किन्छु,” विदा हुने बेलामा उहाँले भन्नुभयो । हामीसँग धेरै समय थिएन । त्यसैले फुर्सदले कुरा गर्न पाइएन । क्रिसले विदाइका हातहरु जोड्दै भने, “कुनै पनि बेला वासिङ्गटन आउंदा सम्मिन्न नभुल्नु होला । यो तपाईंहरुकै घर हो । छ ओटा बेडरुमहरु छन् । बस्नलाई कुनै अप्ठ्यारो पर्दैन ।”

मन चङ्गा भयो । क्रिस नेपाली हो कि अनेपाली हो ? कसैसँग उत्तर छैन । आखिर बोली नै त हो ठूलो ।

दिउँसो दुइ बजेदेखि एक घण्टा हामीले फ्रिडम फोरममा बिताउनु पर्ने थियो । हामीलाई दिइएको कार्यक्रम पुस्तिकामा, त्यहाँ जोन मोअर भन्ने महिलालाई भेट्ने कार्यक्रम थियो । तर उनीसँग भेट भएन । भेट त्यति रमाइलो पनि भएन । एकजना बुढा मान्छे आए । उनले केही भनेर आफ्नो नाम बताए । हामीले उनीसँग कुरा गर्ने होइन होला भनेर त्यत्ति चासो पनि राखेनौं । तर उनीसँगै पो कुरा गर्नुपर्ने रहेछ । उनी पनि ज्यादा उत्साहित थिएनन् । त्यसैले हामीले छलफललाई छोट्याउनमै उनलाई सहयोग गर्नुपर्छ भन्ने निष्कर्ष निकाल्यौं ।

फ्रिडम फोरम, संचारको क्षेत्रमा काम गर्ने स्वतन्त्र संस्था रहेछ । यसको मुख्य काम भनेको स्वतन्त्र संचारको महत्व बोध गराउनु रहेछ । यो बोध गराउने भनेको सरकार र नागरिक दुवैको सन्दर्भमा हुंदो रहेछ ।

अमेरिकामा प्रेसलाई नियन्त्रण गर्ने कुनै कानून रहेनछ । “प्रेसको स्वतन्त्रता कृण्ठित गर्ने गरी कांग्रेसले कुनै कानून बनाउन पाउदैन । प्रेसको स्वतन्त्रता हाम्रो संवैधानिक अधिकार हो । हाम्रो यहाँ पत्रिका दर्ता गरिरहन पर्दैन र पत्रपत्रिकालाई निर्देशित गर्ने कानून पनि अमेरिकामा छैन,” उनको कुरो सुन्दा हामीलाई रमाइलो लाग्यो । उनले थप्दै भने, “स्वतन्त्र प्रेसको अभावमा प्रजातान्त्रिक समाजको अस्तित्वको कल्पना पनि गर्न सकिन्न ।”

थाहा छैन, हाम्रो देशका शासक, पत्रकार र जनताले प्रेसको यो महानतम भूमिका र प्रेस प्रतिको यो आस्थाको धरातललाई ठम्याउन सक्छन् कि सक्दैनन् ।

फ्रिडम फोरमको अफिसमा गएपछि मात्र वासिङ्गटनको मानचित्र मनमा गाडियो । दक्षिण किनारमा रहेछ यो अफिस । पोटोम्याक नदी छेउबाट बगिरहेकोछ । पोटोम्याकको पारीपट्टी लिङ्गन टेम्पल देखिन्छ । लिङ्गन टेम्पलको सिधा उत्तरमा वासिङ्गटन टावर देखिन्छ र टावरको सिधा उत्तरमा कांग्रेस भवन देखिन्छ ।

फ्रिडम फोरमको भ्रमण पनि फाइदै फाइदाले भरिएको भयो ।

अक्टोबर ४, ०९

बाटोमा कतै ।

अहिले हामी बसमा छौं । एउटा रोचक बहस आरम्भ भएको छ । यसलाई विर्सनु नपरोस् भनी म हतार हतार नोट गर्दैछु । हामी कहाँ छौं ? थाहा छैन । त्यसैले माथि मैले ठाउँको नाम लेखिन ।

जर्जलाई रमाइलो गरिरहनु पर्छ । हामीले ठीक ३ बजे फ्रिडम फोरमको अफिस छेउको पोटोम्याक नदीको किनार छोडेका थियौं । वासिङ्गटन, अलिक पछि नै छोडियो होला । वासिङ्गटन छोडेपछि चित्रमा देखिने अमेरिकी गाउँ जस्तो बस्ती आयो । हामी थकित जस्ता भएछौं । शायद खानापछिको थकाइ थियो कि !

“जेण्टलमेन, तपाईंहरुलाई एउटा कुरा थाहा छ ?” जर्जले हामी सबैको थकाई मार्न खोज्दै भन्यो, “हामी कुकुर र बिराला जस्ता घरपालुवा जनावरका लागि प्रतिवर्ष १५ अरब डलर खर्च गर्छौं ।”

“पन्छ अरब !” म छक्क परें ।

“हो, पन्छ अरब,” उसले अझ प्रष्ट पाउँ सोध्यो, “यो रकम ठूलै होइन त ?”

“ठूलै हो,” मैले आफ्नो देशको वार्षिक बजेटसँग तुलना गर्दै भनें ।

रबर्टले मेरो सानो स्वर सुने जस्तो लाग्यो । उसले जर्ज भन्दा अलिक बढी गम्भिर हुन खोजे जसरी भन्यो, “हाम्रो मुलुकमा घरबारबिहिन केटाकेटीहरुले भन्दा जनावरहरुले बढी खर्च पाउछन् ।”

रबर्टले आफैं प्रति व्यङ्ग गरेको हो कि उसले सामान्य ढङ्गले आफ्नो देशको खर्चको हिसाब सुनाएको हो ?

हामी कसैले बुझेनौं । तर के केटाकेटीलाई भोकै मर्न दिएर जनावरलाई नेपालको एक दशकको बजेट खर्चिनु उपयुक्त हुन्छ ?

अमेरिकामा हामीसँग कुनै उत्तर छैन ।

५ अक्टोबर ०९

होटल रेडिसन प्लाजा, वारविक होटल ।

बिहान ५ बजे ।

हिजो साँझ ६ बजे हामी फिलाडेल्फिया आइपुग्यौं । यहाँ डबल बेडकै कोठाहरु पाइए । मनले सन्तोक मान्यो । अलिकति पैसा बच्ने भो । खान र घुम्न तनाव महसुस गर्नु नपर्ने भयो ।

कोठा लिइसकेपछि हामी राम्रो चाइनिज रेष्टुराँ खोजेर खान गयौं । सुप र खान खादा सबैले रमाइलो मान्यौं । छिटै खाँदा रहेछन् यहाँका मानिसहरु । आठ मात्रै बजेको थियो, तर रेष्टुराँ खालि खालि जस्तो देखिन्थ्यो ।

फिलाडेल्फिया ग्रिक नामबाट बनेको छ भन्यो जर्जले । दुइटा शब्द रहेछन् । फिल भनेको दाइभाइ हुंदो रहेछ र डेलफिया भनेको प्रेम रहेछ । “अर्थात् फिलाडेल्फिया भनेको भातृत्वपूर्ण प्रेमको बस्ती हो” उसले हाँस्दै थियो, “यहाँ तपाईंहरूले प्रेम नै प्रेम मात्र पाउनु हुन्छ । प्रेम बाहेक यहाँ केही पाइदैन पाइदैन ।”

कस्तो मिठो परिचय !

वासिङ्गटनदेखि फिलाडेल्फियासम्मको यात्रामा सपाट मैदान मात्र भेटियो । पोटोम्याक नदी छोडेको सवा घण्टामा हामी मेरिल्याण्डको राजधानी बाल्टिमोरमा आइपुग्यौ । बाल्टिमोर नाघेपछि पनि अर्को एउटा शहर थियो । तर त्यतिबेला सबै साथीहरू निदाउनु भएको थियो । जर्ज र रबर्ट पनि निदाएको देखेपछि मैले केही सुतिन । त्यसपछिको शहर यही थियो ।

हामीले यात्रामा तीन घण्टा बितायौ ।

हामीलाई राखेको वारविक होटल असन जस्तो बाक्लो बजारमा छ । सबैखाले सामानहरू ओरिपरि छन् । बिहानको ब्रेकफास्ट पनि यहाँ आफैले किनेर खानु पर्ने रहेछ । उसोत, अमेरिकी होटलहरूमा ब्रेकफास्ट पाइने कुरो अपवाद हो भनेर हामीलाई वासिङ्गटनमै भनिएको थियो । त्यसैले बाहिर गएर ब्रेकफास्ट खाने कुरालाई हामीले अन्यथा ठानेनौ । नजिकै साना ढुला रेष्टुराहरू छन् । त्यसैले बिहान, दिउँसो, बेलुका कुनै पनि समयको खाना वासिङ्गटनमा जस्तो अप्ठेरो हुँदैन ।

हिजोदेखि हामीले खानपिनमा अमेरिकन शैली अपनाएका छौ । वासिङ्गटनमा हुँदा हामी नेपाली शैलीमै थियौ । अर्थात्, खाए पनि नखाए पनि त्यहाँ सबैले खर्चको भाग बेहोर्नु पर्थ्यो । यहाँ चाहिँ खानेहरूको मात्र हिसाब राख्ने नियम बयो । राम्रै भयो । मन लाग्दा खाने र तिर्ने, मन नलाग्दा नखाने र नतिर्ने । स्वतन्त्र नागरिक जीवन !

होटलमा छिर्दा छिदै काउण्टरमा एउटा समाचारले पर्खिरहेको रहेछ । “हेलो बाबा, कल मी २९२ ... .. । अर्थात् जेनको फोन रहेछ । खुशी लाग्यो । बेलुका हामी खाना खान गएका थियौ । फेरि फोन गरेकी रहिछ बच्चीले । दश बजे खाना खाएर फर्किएपछि मैले, उसलाई फोन गरे । हजुर आमाको निधन भएछ भरखरै । मैले समवेदना दिएँ । धन्यवाद भन्दै उसले हतार हतार भनी, “बाबा, फोन राख, म यताबाट फोन गर्छु” भनी । मेरो पैसा खर्च नहोस् भन्ने उसको सदासयतालाई मैले सम्मान गरेँ । हामीले एकछिन फोनमा गन्थन गर्थौ । उसले ‘मेरो आइतबार छुट्टी छ, म फिलाडेल्फिया आउछु’ भनी । आज बेलुका समय र ट्रेनको जानकारी दिन फोन गर्छु भनेकी छ ।

कोठामा हामी दुइजना छौ, सुशिलजी र म । दुइजना भएकोले होला ज्यात्विधि दिक्दार पनि भइएको छैन । घरी हामी नेपालको कुरा गर्छौ, घरि अमेरिकाको ।

हिजो हामी एकछिन राजदूतावास पनि पसेका थियौ । एक एक कप चिया खायौ । धेरैबेर अलमलिने समय नै थिएन । यो व्यवस्थापन चाहिँ पटकै मन परेन । एउटा मुलुकको कार्यक्रम बनाउदा कम्तिमा पनि एकदिन त दूतावासलाई दिनुपर्छ । कस्तो होला ?

दूतावासबाट हिँड्ने बेलामा जय छाडछाले एउटा कलम उपहार दिदै भन्नुभयो, “नयाँ सिर्जनाका लागि ।” मन भावुक भयो । जयको एउटा कविता संग्रह नेपालमा भरखरै विमोचन भएको या विमोचन हुने कुरा अस्तिको खानपिनको समयमा गर्नुभएको थियो । मैले पनि एउटा लेखु ? के लेखु ? चीन र अमेरिकाको सँगसँगै जस्तो भ्रमण भएको छ । दुइटा बिलकूल विपरित ध्रुवहरूमा पाइला चाल्ने मौका पाएको छु । दुवैले थुप्रै नयाँ ज्ञानका ढोकाहरू उघारिदिएका छन् । यसकै बारेमा किन नलेखु ? जयको प्रेरणामै समर्पित भएर किन नलेखु ? मैले बलियो गरी हात मिलाउँदै भने, “म लेख्छु, साहित्य लेख्छु कि लेख्दिन थाहा छैन, तर मान्छेलाई नयाँ लाग्ने केही कुरा अमेरिका र चीनका बारेमा लेख्छु ।”

दूतावासमा माधव घिमिरेजीसँग भेट भयो । एकछिन त अलमल्ल परे । उहाँ हो जस्तो लाग्दै लागेन । उहाँको कुनै भाइ अमेरिका तिर रहेछन् जस्तो लागिँरह्यो । उहाँको यता आउने कुरो थाहा नभएर पनि होला । उहाँ बोलेपछि माधवजी नै हो भन्ने थाहा भयो । दूर संचार नीजि क्षेत्रको व्यवस्थापनका सन्दर्भमा विश्व बैकसँग सम्झौता गर्न आउनु भएको रहेछ । उहाँसँग अरु साथीहरू पनि आउनु भएको रहेछ । सबैलाई हामीले माधवजीकै अनुहारमा भेट्यौ ।

राजनीतिको गफ गर्नु नपरेको हुनाले राजदूतावासको यात्रा रमाइलो र राम्रो रह्यो । आगन्तुक पुस्तिकामा सबैले आफ्नो नाम र ठेगाना अंग्रेजीमा लेख्नु भएको रहेछ । मलाई कस्तो कस्तो लाग्यो । मेरो देशको राजदूतावास हो - मनले भन्यो । मैले यत्ति लेखेँ नेपालीमा - प्रदिप नेपाल, महाराजगन्ज, बसुन्धरा, फोन ३५५२६६ । दिनेशजीले अनुहार उज्यालो पारेर प्रशंसा गर्नुभयो ।

वासिङ्गटनमा राजदूतावासका साथीहरूको सहयोगलाई मैले धन्यवाद दिनुपर्छ । मान्छेको मनको राजनीतिको चर्चा गर्नु हुँदैन । त्यो त जीवन हो । त्यसप्रति कसरी असहिष्णु हुन सकिन्छ ? दिनेशजी, शिव भाई, जय छाडछा, सरोज खँड्काको तत्परता हाम्रा लागि अत्यन्तै सुखद रहे । स्मृतिमा छापिनै पर्ने मान्छे हुनुहुन्छ उहाँहरू !

नेपाल टेलिभिजनको प्रताप अधिकारीले भेट्न आउने प्रयत्न गर्छु भन्नुभएको थियो - आउन सक्नु भएन । उहाँसँग भेट भएन । प्रेमराजासँग पनि वासिङ्गटनमा भेट हुन सकेन । उहाँहरूको फोन नै ठूलो भयो मेरा लागि । जिन्दगी उहाँहरूको मेसिन जस्तो छ । कसैले स्वीच थिचेपछि चलिँरहनु पर्छ । स्वतन्त्रता ? त्यो त भावनाको कुरो हो अमेरिकामा । बाल्टिमोर शहरको किनारै किनार यता लागिँरहँदा मैले प्रेमराजालाई सम्झिएँ । उहाँले त्यहीँ बस्छु भन्नु भएको थियो ।

फिलाडेल्फियामा पातलै छ कार्यक्रम । आज दुइटा भेटघाट छन् । भोलि एउटा मात्र कार्यक्रम छ । ७ तारिखका दिन आर्ट म्युजियम घुम्न जाने कार्यक्रम राखिएको रहेछ । ८ तारिख हामीलाई छुट्टी छ । नौ तारिखका दिन दुइटा मिटिङ्ग छन् । दश तारिख दिउँसो हामी यहाँबाट ओहायो तिर लाग्नेछौ ।

हामीलाई दिइएको स्थानीय फोल्डरमा फिलाडेल्फिया सम्बन्धी रमाइला तथ्यहरू छन् । केही संकलन गर्ने हो ? गर्नुस् । राम्रै हुन्छ ।

फिलाडेल्फियाको पेन्सिलभेनिया शहर सन् १६२८ मा विलियम पेनद्वारा स्थापना गरिएको हो । धर्मबाट स्वतन्त्र घोषणा गरिएको संसारको यो नै पहिलो शहर हो । त्यतिमात्र होइन, अहिले अजङ्गको शक्ति मानिने संयुक्त राज्यको स्थापना पनि यहीं भएको थियो । त्यतिमात्र पनि होइन, अमेरिकी स्वतन्त्रताको घोषणा, अमेरिकी संविधानको लेखन पनि यहीं भएको थियो । त्यसैले पेन्सिलभेनिया अमेरिकाको पुरानो शहरमा गनिन्छ ।

अमेरिकाको पहिलो प्रेस, पहिलो हडताल, पहिलो पुस्तकालय, पहिलो रात्री कलेज, पहिलो स्वयमसेवी संस्था, पहिलो सडक बत्ती, पहिलो सोडा, पहिलो सोडा आइसक्रिम, पहिलो कागज कारखाना, पहिलो कार्पेट कारखाना, पहिलो पियानो, पहिलो स्टीम इन्जिन, पहिलो

अखबार, पहिलो पुस्तक, पहिलो दैनिक पत्रिका, पहिलो निशुल्क शिक्षा, पहिलो इन्साइक्लोपिडिया, पहिलो महिला पत्रिका, पहिलो बोटानिक गार्डन र पहिलो जुलोजिकल सोसाइटी पनि यहीं आरम्भ भएका रहेछन् ।

स्थान: उही होटल
समय: बेलुका ८ बजे ।

आज बिहान १० बजेबाट कार्यक्रम आरम्भ भयो । सबैभन्दा पहिले हामी इन्टरन्यासनल भिजिटर्स काउन्सिलको अफिसमा स्वागत गरियो । त्यतिवेला भट्ट हेर्दा बेन्जामिन फ्र्याङ्गलिन जस्तो लाग्ने मानिसले फिलाडेल्फियाको परिचय दिए । उनले बेन्जामिन फ्र्याङ्गलिनको जीवन पनि सुनाए । बडा रमाइला मानिस रहेछन् । अनुहार ठ्याम्मै उस्तै र जन्मदिन पनि एउटै । यिनको नाम राल्फ आर्चकोट रहेछ । आफ्नो यही व्यक्तित्वलाई व्यापार बनाएका रहेछन् । हाम्रो आतिथेय नान्सीले भनिन् - यिनी आफ्नो अभिनयको पैसा लिन्छन् । तर तपाईंहरूका लागि यिनले निशुल्क यो काम गरेका छन् ।

नान्सीले हामीलाई कति नेपालीहरूले फिलाडेल्फियामो आइ. बी. मा भाग लिएका छन् भन्ने जानकारी दिन चाहिन् । हामीलाई खुशी लाग्यो । १९९२ देखि नेपालीहरू यहाँ आउन थालेका रहेछन् । नाम टिप्न भ्याइएन । शान्ता थपलिया र तीर्थमान शाक्यको नाम सम्झिएको छु । नान्सीले यिनीहरूलाई चिन्छौ भनेर सोधिन् । मैले तीर्थमान शाक्य अहिले सरकारको मुख्य सचिव भएका छन् भन्ने जानकारी गराएँ । उनले खुशी हुँदै भनिन्, “सबै जनालाई मेरो नमस्कार सुनाइदेउ है !”

नान्सीले हामीलाई फिलाडेल्फियाको कार्यक्रमको जानकारी गराइन् । फोल्डरमा भएकै कुरा थिए ती । पहिलो दिन हामीले अमेरिकी संविधानका बारेमा छलफल गर्ने थियौं । दोश्रो दिनमा हामीलाई शहरका महत्वपूर्ण स्थानहरूको यात्रा गराइने रहेछ । तेस्रो दिन कोलम्बस डे रहेछ । अमेरिकीहरूको छुट्टी र खुशीको दिन ! हामीले त्यो बिहान डाक्टर केनसँग कुराकानी गरेर रमाइलोपनको अंशियारी गर्ने रहेछौं ।

बिदा हुने बेलामा हामीले भित्ताको बोर्डमा हस्ताक्षर गर्‍यौं । नान्सीले हामी सबैलाई लिबर्टी बेलको प्रतिकृति उपहार दिदै भनिन्, “फिलाडेल्फिया स्वतन्त्रताको प्रतीक हो । हामीले स्वतन्त्रताको यो घण्टा बेलाइतबाटै ल्याएका थियौं ।”

मैले उनीहरूलाई अन्नपूर्ण पर्वत श्रृंखलाको रंगीन पोस्टर दिएँ । हेरेका हेर्‍यै भए । यो एउटा काम चाहिँ राम्रो गरिएछ जस्तो लाग्यो मलाई । धेरैवेर पोस्टरमा हेरेपछि नान्सीले भनिन्, “मलाई एकपल्ट नेपाल पुग्न मन छ ।” मलाई लाग्यो उसको मन हवाईजहाजमा छ र उसका आँखाहरू पर्वत श्रृंखलासँग कुरा गरिरहेका छन् । मेरो मनले भन्यो, “अहो, मेरो सुन्दर मातृभूमि ! मेरो प्यारो सगरमाथा !”

मैले नान्सीलाई भने, “तिमी नेपाल आउ । मित्रहरूलाई अतिथीका रूपमा स्वागत गर्न पाउदा नेपालीहरू असाध्यै खुशी हुन्छन् । त्यसैले तिमी नेपाललाई आफ्नै घर सम्झिएर आउ । हामी सबै तिम्रा साथी हौं ।”

नान्सीको आँखा पोस्टरबाट बाहिर निस्कन मानिरहेका थिएनन् । उनका ओठहरूले मुसुक हँसेर भने, “धन्यवाद !”

हिजो बाटामा आउँदा कुरै कुरामा मैले जर्ज र रबर्टलाई भनेको थिएँ, “हाम्रो संस्कृति, हाम्रो परम्परा यताको भन्दा भिन्न छ । पाहुना हाम्रा देवता हुन्, साथी हाम्रो मुटु हो ।” जर्ज मेरो कुरो सुनेर दङ्ग परेको थियो अनि जर्जले आफ्नै ठट्ट्याली पारामा भनेको थियो, “हाम्रो अमेरिकामा सबैथोक वालेट (पैसा बोक्ने थैली) हो । हाम्रो गोजीमा पैसा छ, सबै आफ्ना हुन्छन्, पैसा छैन भने हाम्रा लागि कोही पनि आफ्ना हुँदैनन् ।

नान्सी र मेरो कुरा सुनिरहेको जर्जले त्यतिवेला वातावरणलाई हलुका बनाउन खोज्दै भन्यो, “म त तिम्रो साथी र पाहुना दुवै हुन सुहाउने मान्छे हुँ, त्यसैले नान्सी आउन नपाए पनि म चाहिँ तिम्रो देशमा अवश्यै आउनेछु । तिमीहरू आफ्नो देशलाई साँच्चै माया गर्दा रहेछौं ।”

के हामी सबै आफ्नो देशलाई माया गर्छौं ? अहं, थाहा छैन ।

नान्सीसँग बिदा भएपछि हामी खाना खान गयौं । लिबर्टी प्यालेस भन्ने एउटा ठूलो स्टोर छ र खाना सस्तो अनि राम्रो पाइदो रहेछ । खानापछि हामी प्रोफेसर अलान टारसँग कुराकानी गर्न न्यूजर्सी तिर लाग्यौं । उनी रुटर विश्वविद्यालयका प्रोफेसर रहेछन् । अहम्बाट बन्चित रमाइला प्रोफेसर रहेछन् । उनीसँगको संगती सधैं रमाइलो भयो । उनले अमेरिकाका अलग अलग राज्यहरूमा अलग अलग संविधान भएको जानकारी दिए र अमेरिकामा संविधान संशोधन जीवन जस्तो सहज प्रकृया भएको कुरा पनि बताए । अलबामा राज्यको संविधान बनेदेखि अहिलेसम्म सात हजार पटक संशोधन भैसकेको रहेछ ।

अमेरिकी संविधानहरूको एउटा नयाँ विशेषताका बारेमा पनि टारले हामीलाई जानकारी गराए । राज्यको विशिष्टतालाई संविधानले त्यहाँ आत्मसात गरेको रहेछ । उनले भने, “नेब्रास्काको संविधानमा कृषि माथि जोड दिइएको छ भने पश्चिमका राज्यहरूले कर्पोरेट बिजनेसमा जोड दिएका छन् । कर्पोरेट बिजनेसको काल नब्बेको दशकको आरम्भबाट शुरुभएको हुनाले त्यताका राज्यहरूमा ९० पछि संविधानमा धेरै संशोधन भएको छ ।”

संघीय अवधारणालाई बलियो बनाउने संयन्त्र पनि रहेछ अमेरिकामा । व्यक्तिको वैयक्तिक अधिकारलाई संविधानले बढी जोड दिएको छ । संस्थागत हिसाबले गभर्नरहरू नियमित छलफल गर्ने गर्दा रहेछन् । राज्यको सर्वोच्च अदालतका न्यायधिसहरूको नियमित सम्मेलन हुंदो रहेछ । राज्यको सीमा निर्देशित गर्ने कतिपय क्षेत्रहरूमा दुई राज्यको संयुक्त प्राधिकरण बन्दोरहेछ ।

कुरा सुन्दा लाग्यो - सबै कुराको निर्धारक चेतना नै हुने भएको हुनाले अमेरिकामा द्वन्दको धारणा कमजोर छ ।

टारले भने, “परिस्थितिमा आउने परिवर्तनले संविधान, प्रणाली, सत्ता संरचनामा अनिवार्य परिवर्तन ल्याउछ । त्यसैले कतिपय कुराहरू औपचारिक संशोधन बिना नै बाहिर आउछन् । अमेरिकी राष्ट्रपतिको अधिकारकै कुरा गर्नुस् । उनको अधिकार १७८९ भन्दा अहिले धेरै नै बढेको छ । तर यस बीचमा अमेरिकी राष्ट्रपतिको अधिकारका सन्दर्भमा औपचारिक संशोधन कमै भएको छ । यो परिस्थितिमा आएको परिवर्तनको अभिव्यक्ति हो ।

टारसँग कुरा गरेपछिको समय फुर्सदको समय थियो ।

हिजै चर्चा गर्नुपर्ने एउटा प्रसङ्ग छुटेछ । हामी बसेको होटलको रिसेप्सनमा समानता नाम गरेकी एउटी युवती छ । नाम र अनुहार दुवै अनौठो लाग्छ । ठ्याम्मै नेपाली शाक्यकी छोरी जस्तै छ यो केटी । हामी नेपालीको मन न हो ! सबैले चासो गरेर उसँग

आफ्नो बारेमा केही बताउन आग्रह गर्थ्यौं । उसले हाँसेर भनी, “मेरो ड्युटी दिउँसो तीन बजेदेखि राती एघार बजेसम्म हुन्छ । म तपाईंहरूको सेवा गर्न पाउदा खुशी हुनेछु ।”

अमेरिका, तँ कस्तो विचित्रको छस् !

हामीलाई समानताका बारेमा जान्न साह्रै चासो लागेको छ । उसको बारेमा बताइदिने कोही छ ? के उ कुनै नेपाली बाबु आमाकी छोरी त होइन ? सधैं हाँसी रहन्छे । आज पनि होटलमा फर्किँदा हामीले उसँग कुरा गर्ने कोशिश गर्थ्यौं । उसले हाम्रो प्रश्न सुनेपछि सबैलाई एउटै कुरा सोधी, “तँलाई फिलाडेल्फिया कस्तो लाग्यो ? म एघार बजेसम्म यहीं हुन्छु ।”

अब उसँग केही सोध्नु हुदैन । हामीले मन मारेका छौं ।

यहाँ हामीले खाने ब्रेकफास्ट सस्तो छ । तीन चार डलरमा खान पाइन्छ । दिउँसोका खाना पनि महङ्गो होइन । बाह्र पन्ध्र डलरमा खान पाइन्छ । बेलुकाको पनि त्यस्तै होला । अर्थात् खाने बस्ने चिन्ता कसैको अनुहारमा छैन । तीस डलर सरदरमा खान पाइने, बस्नलाई पनि सत्तरी असी प्रतिव्यक्ति पर्ने । यसो खर्च गरौं भन्दा पनि गोजीमा पैसा रहने । मज्जा होइन त ?

फिलाडेल्फिया आएपछि टेलिफोन पनि सस्तो पाइयो । दश डलरमा पन्ध्र मिनेट । दिउँसो कार्ड किनेर घरमा फोन गरिहाले । सस्तो भएको हुनाले गफ गर्न पनि रमाइलो लाग्यो । दिउँसो त मजै भयो, तर अहिले जेनसँग कुरा गरेपछि फेरि मन किचिक्क खुम्चियो । मैले उसलाई दिउँसो घरमा कुरा गरेको समाचार दिएँ र सस्तो कार्ड पाएकोमा सन्तोक् मानेँ । उसले प्याच्च भनेँ, “धत्त, कतै त्यसलाई पनि सस्तो भन्न मिल्छ ? दश डलरमा तीस मिनेटको कार्ड पाइन्छ । भोलि राम्ररी खोज्नु । त्यो त महङ्गो हो ।”

धत्तेरिका !

उसोत, पेन्सिलभेनिया हामीलाई अरु हिसाबले पनि सस्तो लागेको छ । खानाको चर्चा माथि नै भयो । टेलिफोनको पनि भयो । मोजा दुइ डलर, जुता सय डलरमा राम्रै अनि ज्याकेट पनि सय डलरमा राम्रै पाइने रहेछ । बोटलको पानी एक डलर पर्दो रहेछ ।

नेपालको रूपैयाँमा अनुवाद गर्दा त डर लाग्छ । त्यसैले अमेरिकाको पैसालाई अमेरिकामै भाषामा बुझ्नु पर्छ ।

तीन दिनदेखि चीन र अमेरिका बीचको समानता खोजिरहेछु । लाग्छ - धेरै कुराहरु मिल्दोजुल्दा छन् । जमीन थोरै, विकास प्रकृया थोरै तर जनसंख्या धेरै भएर पनि चीन अमेरिकालाई उछिन्न दौडिइरहेछ । चीन त उसै पनि अगाडी छ होइन र ?

चीन र अमेरिकाको तुलना गर्नुपर्ने अर्को एउटा कारण आज बिहान जन्मियो । बिहान बाथरुममा भएको सानो, चिसो पुछ्ने टालो हेरेँ । खरायोको भुत्ला जस्तो नरम र भुवादारी त्यो टालो चीनमा बनेको रहेछ । कस्तो अनौठो !

अर्को एउटा अमेरिकी व्यवहारले पनि चीनको सम्झना गराइदियो । दुइ दिनको छुट्टीलाई साथी न्युयोर्कमा लगेर बिसाउन चाहनु हुन्छ । त्यहाँ हाम्रो मिसन छ, त्यसैले एक रात बिताउन सजिलै पर्छ भन्ने सबैलाई लागेको छ । त्यस्तो सम्भव भएन भने बिहान गएर बेलुका फर्कौला भन्ने मन पनि बनेको छ । उहाँहरूले जर्ज र रबर्ट दुवैलाई सँगै राखेर आफ्नो मनको इच्छा पोख्नुभयो । धेरै गम्भिर अनुहार बनाएर जर्जले भन्यो, “स्टेट डिपार्टमेण्टले हामीलाई त्यसो गर्न अनुमति दिदैन । तपाईंहरूको एम्ब्यासीले ग्यारेण्टी गर्छ, उसले तपाईंहरूलाई आफ्नै गाडीमा ल्याउने लैजाने जिम्मा लिन्छ भने दिनभरिका लागि न्युयोर्क जाने कुरामा हामी आपत्ति गर्दैनौं । तर उता रात बिताउन भने मिल्दैन । हामी बाध्य छौं ।”

कुरो सकिएपछि खिन्न मन लिएर साथीहरु कोठा कोठामा छिर्नुभयो । म लवीमै थिएँ । जर्जले मेरो छेउमा आएर भन्यो, “किन साथीहरु न्युयोर्क जान जोड गर्दै हुनुहुन्छ ? त्यसो गर्नु राम्रो हुन्न । के तिमी आफ्ना साथीहरुलाई सम्झाइदिन सक्दैनौ ? (हाम्रा अमेरिकी अफिसरहरुलाई म न्युयोर्क जान इच्छुक छैन भन्ने थाहा छ । उनीहरुलाई मैले जेन आउने हुनाले आइतबार म कुनै कार्यक्रममा भाग लिन सकिदैन भनिसकेको छु ।) उनीहरुले यहाँको सुरक्षाका बारेमा ध्यान दिनु पर्दैन ? तिमी के भन्छौ ?”

मैले केही भनिन । मेरो मनको आँखाले चीन देख्यो । चीनमा पनि हामीले कार्यक्रममा सानो संशोधन गर्न जोड गरेका थियौं । हामीले कुनमिङ्गवाट हङ्कङ्ग होइन, ल्हासा हुँदै नेपाल आउन मन गरेका थियौं । तर हामीले चाहे जसरी कार्यक्रम फेरिन सकेन ।

यहाँ पनि त फेरिएन ।

यति मात्र पनि होइन, चिनियाहरु पनि प्रत्येक कुरामा कानूनको राज, संविधानको मान्यता भन्ने गर्थे । यहाँ त भन शब्दैपिच्छे कानून र संविधान मात्रै उच्चारण भैरहेछ । खै कहाँ, के फरक छ ?

मान्छेलाई फेसन, संस्कृतिमा पो भिन्नता छ कि जस्तो लाग्न सक्छ । त्यो पनि अब त उस्तै हो । यहाँ पनि औपचारिक कार्यक्रमहरुमा टाइ सुट चाहिदो नै रहेछ । उता पनि त्यही औपचारिक कार्यक्रममा टाइ सुट चाहिने न हो ।

अहो, नेपालको घडीमा शनिवार भैसकेछ । हामी शुक्रवारमै छौं । मुलुक छोडेको आज आठौँ दिन भयो । अब १४ दिन बाँकि छ । बाटाको दुइ दिन त्यसै बित्छ । अहो ! १६ दिनमा घर पुगिन्छ नि !

आज दिउँसो थाहा भयो, प्रायः सबैको मन घरतिर फर्किएको छ । किन ? थाहा छैन । किन मान्छेको मन अमेरिकामा नरमाएको होला ? साथीहरु खुलेर केही भन्न सकिरहनु भएको छैन - तर कसैको मन रमाएको छैन । यसो हेर्दैछु, कसैलाई खान मन लाग्दैन, कसैलाई घुम्न । कोही कुरामा रमेको देखिदैन भने कोही दृष्यमा खुशी हुदैन । किन ? मान्छे विरक्तिपछि यस्तै हुन्छ ।

अथवा न्युयोर्क जान नपाएर पो हो कि !

अकस्मात् नचिताएको फोन आयो तिर्थ खनालको । सियाटलमा हुनुहुंदो रहेछ । वासिङ्गटनको बारेमा तीर्थले गरेको गुनासो सुनेर छक्क परें । राजेन्द्रले त सबैलाई डाँट्न थाल्नु भएछ । भन्नुभयो रे, “उहाँहरूले भेट्ने मनै गर्नु भएन ।” यस्ता साथीले कसरी काम गर्लान् अमेरिकामा ? उहाँ पन्छ्नुनु आफैँ भएको हो, यति मात्र होइन, उहाँले आवश्यक ठेगानाहरु पनि हामीलाई दिनु भएन । हामी फिलाडेल्फिया जाँदैछौं भन्ने उहाँलाई थाहा थियो र गणेशले फिलाडेल्फियाको बन्दोबस्त राजेन्द्रले नै मिलाउनु हुनेछ भन्नुभएको थियो । तर यहाँ हामीसँग एकजना नेपालीको भेट हुने लक्षण छैन । न फोन गर्नुभयो, न चासो नै राख्नुभयो । अब उहाँकै कुरा ठूला । धत्तेरिका !

जे भए नि तीर्थसँग सन्तोषको कुरो भयो । प्रकाश भेटवाल, भीम कार्की सबैको फोन नम्बर र ठेगाना दिनु भएको छ । बिस्तारै सम्पर्क गर्छु ।

राती बाहिर नराम्ररी हुरी चलिरह्यो । एक घण्टा जस्तो हुरीले दुख दिएपछि उठ्नै पर्ला भन्ने लाग्यो । पौने पाँच बजिसकेको थियो । विहानको काम सजिलै सकियो ।

आजको ब्रेकफास्ट आफैँ आफैँ खाने भन्ने बलायरजीको निर्देशन थियो । जौ र दुधको ब्रेकफास्ट लिएँ । राम्रो लाग्यो अनि सस्तो पनि । टाकनटुकन गर्दा साढे तीन डलर पय्यो । ठीकै होइन र ?

ब्रेकफास्ट सकेर बाहिर निस्कंदा हुरी र पानीले सडकलाई थिचिरहेको थियो । आज मौसम राम्रो होला जस्तो छैन । दिउँसो शहर घुमाउने योजना थियो, खै के घुमिएला र ? दिनभरि यस्तै भयो भने त समय कटाउने हम्मे पर्ने पो भयो ।

कार्यक्रम बाक्लो हुँदा पनि भण्फट, पातलो हुँदा पनि भण्फट । कस्तो नमज्जा । कार्यक्रमलाई आयोजकहरूले अलिक बढी व्यवस्थित गर्न सक्थे कि जस्तो लाग्छ । वासिङ्टनमा शुक्रबारसम्मको कार्यक्रम भैदिएको भए त्यहाँ त्यति बाक्लो कार्यक्रमको भीड हुने थिएन । यहाँ पनि यसरी फुर्सदिलो भएर बसिरहनु पर्ने थिएन । यहाँको कार्यक्रम त जम्माजम्मी दुइ दिनको न हो ।

अमेरिकामा मान्छेहरू जीवन जिउछन् जस्तो लागेन । हिजो बेन्जामिनका प्रतिमूर्ति राल्फ आर्चकोटले पनि बोस्टनबाट आरम्भ भएको बेन्जामिनको जीवन गाथा सुनाउँदै आफूले तीन सय वर्ष लामो यो जीवनकालमा चिताइनसक्नुको परिवर्तन भएकोमा, विज्ञान र प्रविधिको उन्नति भएकोमा खुशी व्यक्त गरे । तर उनले जीवनका बारेमा ठूलो गुनासो गरे । 'मान्छेमा संवेदनको पक्ष असाध्यै कमजोर भयो, हे दैव,' उनले दुखेसो पोखे, 'के जीवन भनेको अब काम र सकिनु मात्रै हो ? होइन, त्यो त जीवनको एउटा मात्र पक्ष हो । मान्छेको ओरीपरि समाज हुन्छ, परिवार हुन्छ, भावनाहरूले मान्छेलाई उडाएर घरी आकाशमा लैजान्छन्, घरी त्यसले समुद्री जहाजमा यात्रा गराउँछ । यस्तो भएन भने जीवन र मसिनका बीचमा कति नै पो भेद छ र ? मान्छे मसिन हुने अनि मसिन मान्छे भैदिने सत्यबाट कसरी पन्छिन सकिएला हँ ?'

राल्फ आर्चकोटको भनाइले हाम्रो गृपलाई छोयो होला । त्यसैले त्यो खुशी हुन सकिरहेको छैन कि जस्तो लाग्छ । हिजो बेलुकाको खाना खाइरहंदा ओरिपरीका मानिसहरूलाई हेरेर विनयजीले भन्नुभयो, "आज शुक्रबार हो । शायद यी बुढाबुढीलाई छोराछोरीले खान ल्याएका होलान् विकइण्ड (सप्ताहान्त) को सन्दर्भमा । अथवा कतिपय छोराछोरीले बुढाबुढीलाई आजको छाक अघाउजी खानु भनेर पैसा दिएका होलान् । हेर्नुस् त, प्रायः सबै टेबुलमा बुढाबुढी छन् । केहीमा एकाध अधबैँशेहरू पनि छन् । हिजो अस्ती यहाँ यस्तो देखिदैनथ्यो नि । आज मात्रै यस्तो देखिएको छ । यी छोराछोरीले आफ्ना बाबु आमाहरूलाई भरे वृद्धशालामा पुर्‍याइदिंदा हुन् र एक हप्ताका लागि बिसँदा हुन् ।"

सबैको ध्यान तान्नुभो उहाँले । समाजमा भैरहेको परिवर्तन सही दिशामा गैरहेको छैन भनेर मनको घण्टी बजाउन लगाउनु भयो उहाँले । हामी एकछिन आफ्नै परिवेशको बहसमा अल्झियौँ । हामीले चित्त बुझाउँदै भन्यौँ, "समाज यसरी नै अधि बढिरहेछ । हाम्रोमा पनि भोलि यस्तै यान्त्रिक जीवन बाँच्नेछ ।"

अर्जुनजीले तुरुन्तै हामीलाई आश्वस्त पार्दै भन्नुभयो, "अहं, हाम्रो त्यस्तो हुँदैन । हाम्रो साँस्कृतिक परम्पराले त्यस्तो गर्नु दिँदैन ।"

विनयजीले प्रतिवाद गर्नुभएन । मेरो छेउमा बस्नु भएको थियो उहाँ । अर्जुनजीको कुनै व्यवहारले अलि मन दुखाउनु भएको छ कि जस्तो लाग्छ । भन्न त केही भन्नुहुन्न - तर प्रायः अर्जुनजीको कुरो सुनेपछि हामी छेउमा बसेकाहरूसँग थोरै गन्थन गर्नुहुन्छ । हिजो पनि यस्तै प्रसङ्ग चल्दा भन्नुभएको थियो, "खै आफू त, छोरो के गर्दैछ भनेर हेर्न जाँदछु । आफ्नै नेपालको जस्तो भैदिए हुन्थ्यो ।"

अर्जुनजीको छोरी टेक्सासमा छिन् र विनयजीको छोरा मिनीयापोलिसमा । शायद सन्तानको भविष्यको गति प्रति दुवै चिन्तित छन् । तर चिन्तित भएर के गर्ने र ? समयले, परिस्थितिले व्यवहारले हामीलाई त्यतै घिसाउँछ । हामी घुम्न आएका साथीहरू एक एक डलरको हिसाब गर्दैछौँ । अर्काले दिएको पैसा, अब त नपुग्ने भन्ने पनि केही छैन, तर हाम्रो एक जना साथी सेण्ट सेण्टको हिसाब गर्नुहुन्छ र सबैले थाहा पाउने गरी गर्नुहुन्छ । यो संस्कारबाट वर्षौँ अमेरिका बस्ने मान्छे कसरी मुक्त हुन सक्छ र ? नेपालमा बस्नेहरू तैविशेक होलान् - तर यता बस्नेहरूले आफूलाई फेर्न करै लाग्छ - यहाँको समाजमा मिसिन करै लाग्छ ।

पटक पटक लागिरहेछ - आफूले हिसाब गर्नु नपरोस् । जोगाउनु छैन पैसा - जोगाउनु छ आफूलाई । आफ्नो संस्कृति र सद्भावलाई । जोगाउनु छ, मन मिलेको यो मित्रतालाई । साथीहरूले सामाजिक जीवनका बारेमा जस्तो टिप्पणी गरिरहनु भएको छ त्यो खालि पैसासँग जोडिएको कुरा हो र ? होइन । त्यो नेपाली संवेदनाको रक्षाको चिन्ता हो, आफू भित्रको सद्भावको सुरक्षाको पिरोलो हो । मान्छेको जीवनमा पैसा भनेको के हो र ? जीवित रहून्जेल खाने मेलो न हो । खानु र लाउनु बाहेक पैसाको अर्को कुनै मूल्य छ ? अहं छैन । कहिल्यै हुँदैन पनि । मानवताको सन्दर्भमा, संवेदनाको सन्दर्भमा, संस्कृति र संस्कारको सन्दर्भमा पैसा प्रयोजनहीन यथार्थ हो । त्यसैले पैसा खर्च होस् । मित्रता जोगाइरहोस् ।

हिँड्ने बेलामा विन्तीले अर्ती दिएकी थिइन्, "तपाईं आफू खानुहुन् । ब्रेकफास्ट पछि एकैचोटी रातीको सुप भए तपाईंलाई पुग्छ । अरुलाई त्यस्तो हुन्न । मान्छेले खानुपर्छ । एकलकाँटे नबन्नु होला । साथीहरूको संगती नछोड्नु होला । खान मन नलागे पनि सबैसँग मिसिनु होला । नखाँदा पैसा जोगाउन खाएन भन्नान नि साथीहरूले ।"

यो अति अमेरिका छिरेकै रातदेखि पालन गरिरहेछु । यो अर्ति नै होइन अर्जुनजीले भन्नुभएको हाम्रो सामाजिक संस्कार ? यही भावना होइन हाम्रा संवेदनाहरूलाई, सँगै हिडौँ, सँगै बसौँ भन्ने हाम्रा ऋचाहरूलाई जीवनमा रुपान्तरित गर्ने हाम्रो आचार !

अहिले विहान घरमा फोन गरें । नयाँ नौलो केही छैन । छोरीको बिमारी ठीक भएछ । राजनीतिमा नयाँ नौलो केही भैहालेको रहेनछ । सस्तै छ फोन, भोलि विहान गर्दा भैहाल्छ ।

एउटा सन्नाटा, शुन्यता र रिक्तता अबै दिमागबाट हटेको छैन । हिजो प्रोफेसर टारसँग कुरा गर्दा सबैको मन र अनुहार उज्यालो भएको थियो । तर साँझ पर्दा नपर्दै साथीहरूको आँखामा फेरि उदासिनताले घुम्तो हालिहाल्यो । अहिले विहान त भन्न सबै दिक्क हुनुभए जस्तो छ । यो भिजिटर्स कार्यक्रमलाई दुइ हप्ताको गर्नुपर्छ भनेर सुझाव दिउँ कि जस्तो लाग्दैछ ।

भरखर साढे दश बजे बाल्टीमोरबाट प्रेमराजा महतले फोन गर्नुभयो । श्यामराजा पनि आउनु भएको रहेछ । एकपल्ट बाल्टीमोर जानै पर्ने कुरा उठाउनु भयो । वाढीपीडितलाई अलिकति चन्दा संकलन गरेर पठाउन सकिन्छ भन्ने चिन्ता रहेछ । मैले कार्यक्रमको ढाँचा र आयोजकहरूको व्यवस्थापनका कारण जान मिल्दैन भने । नराम्रो मान्नुभयो । सोमबार विहान अथवा मंगलबार बेलुका भेट्न आउने कुरा गर्नुभएको छ । राम्रै हुनेभयो ।

६ अक्टोबर ०९
बेलुका छ बजे ।

आज दिउँसोको कार्यक्रम पनि सकियो । विहान कुनै कार्यक्रम थिएन । दिउँसो फिलाडेल्फियाका केही स्थानहरूको भ्रमण थियो । सुसन केलोग, हाम्रो टुर गाइड थिइन् । पाको उमेरकी ती महिलाले हामीलाई फिलाडेल्फियाको प्रस्थानमै लगिन् । बेन्जामिन फ्र्याङ्कलिन, यथार्थमा अमेरिकाका अग्रदूत रहेछन् । वर्तमान अमेरिकी सभ्यता र प्रगतिका प्रतीक रहेछन् । उनले आरम्भ गरेका कामहरू नै अमेरिकाको भविष्य बनेका रहेछन् । मान्छेहरूमा पर्याप्त श्रद्धा रहेछ । सुनले बेन्जामिन फ्र्याङ्कलिनको बारेमा बताइरहँदा हामी सबैले पृथ्वीनारायण शाहलाई सम्झौं । के पृथ्वीनारायण शाह नेपाल एकीकरणको सम्मानका लागि वन्दनीय छैनन् । उनी नभएको भए नेपालको वर्तमान मानचित्र संभव थियो ? बेलायती उपनिवेशवादको शिकार बनेर हराएका वर्तमान भारतीय राज्यहरू जसरी नै के नेपाल कतै हराउने थिएन ? सबैको एउटै उत्तर हुन्छ । पृथ्वीनारायण शाहको देनको सम्मान गर । तर कहाँ मान्छन् र मानिसहरू ? अहिले पनि पृथ्वीनारायण शाहलाई विस्तारवादी भन्ने अतिविद्वानहरूको अभाव छैन नेपालमा । पृथ्वीनारायण शाहको विस्तारवाद नहुँदो हो त नेपालका टुक्राहरू दार्जिलिङ्ग, सिक्किम, कुचबिहार, गढवाल वा पौडी भएर अजिङ्गे विस्तारवादको पेटमा हराइसकेको हुनेथियो भन्ने सत्य के उनीहरू बुझ्दैनन् ?

अमेरिका र त्यस अघिको चीन भ्रमणमा मैले पाएको अनुभवको एउटा महत्वपूर्ण पक्ष भनेको सकारात्मकताको अधिक सम्मान र त्यसको संरक्षण नै हो । कुनै पनि वस्तुको सकारात्मक पक्षको उद्बोधन नै विकासको पहिलो आधार हो । चिनियाहरूले शोषणको धरातल मानेर चीनको हजारौं वर्षको इतिहासलाई भेटिदिएको भए के हुन्थ्यो ? अमेरिकीहरूले विलियम पेनलाई सम्राट जर्जको मान्छे भनेर दुत्कारेको भए अमेरिकाको वर्तमान कहाँ हुन्थ्यो ?

पेन्सिलभेनियामा दुइटा कुराहरू अनौठो लागे । आमिषहरूको जीवन प्रणाली र क्वेकरहरूको विश्वास । आमिषहरूका बारेमा काठमाण्डौमै सावित्री अर्यालले बताउनु भएको थियो । सीमित संख्यामा रहेका आदिवासीहरू कसरी वर्तमानको आधुनिकताबाट अलग रहेर आफ्नो जीवन बिताइरहेका छन् भनेर उहाँले सानो जानकारी गराउनु भएको थियो । यहाँ आएर मैले त्यसको पुष्टी पाएँ । हरेकले उनीहरूको मौलिक संस्कृतिको प्रशंसा गरेको पाएँ । अहिले पनि उनीहरू बिजुली, आधुनिक संचार माध्यम र टेलिफोन जस्ता वस्तुहरू प्रयोग गर्दा रहेनछन् । उनीहरू अहिले पनि वाफले चल्ने इन्जिन नै प्रयोग गर्दा रहेछन् ।

क्वेकरहरूको जीवन अझ अर्थपूर्ण लाग्यो । प्रोटेस्टेन्ट समुदायकै एउटा हाँगो भनिने क्वेकरहरू इशाइ धर्मका सबैभन्दा उदार धाराको प्रतिनिधि रहेछन् । प्रार्थना भन्दा बढी छलफलमा विश्वास गर्दा रहेछन् उनीहरू । उनीहरूको कुरो सुन्दा इशाइ धर्म भन्दा बाहिरको संसार लाग्यो ।

फिलाडेल्फिया, अमेरिकी स्वतन्त्रताको कोक्रो रहेछ । एउटा राम्रो ठाउँमा आइपुगियो जस्तो लाग्यो आजि घुम्न थालेपछि । क्वेकरहरूले धार्मिक स्वतन्त्रताको समाज त्यस्तो बेलामा स्थापना गरे - जहिले चर्चले शोषण, उत्पीडन र सत्तालाई आफ्नो आधार बनाएको थियो । स्वतन्त्रता आन्दोलनको राप पनि फिलाडेल्फियामै तातेको रहेछ । स्वतन्त्रता र संविधानको घोषणा भएको घर पनि बाहिरबाट हेरियो । लाम असाध्यै लामो रहेछ । घण्टा जति बाहिरै उभिनु पर्ने । हामीसँग समय थिएन । त्यसैले भित्रको हललाई बाहिर उभिएको मनको आँखाले हेरेर चित्त बुझाउनु पर्‍यो ।

अमेरिकाको ठूलो लिबर्टी बेल हेर्नेहरूको लाम पनि त्यत्तिकै लामो रहेछ । शायद शनिवार भएर पनि होला । मानिसहरू टुन्ने उभिएका थिए । त्यसैले हामीले टाढैबाट सिसाका पर्दाहरूलाई आँखाले च्यातेर स्वतन्त्रताको घण्टालाई हेर्‍यौं । स्वतन्त्रताको घण्टीको प्रतिरूप नान्सीको उपहारको रूपमा हामीले पाइसकेको हुनाले पनि हामीले त्यहाँको यात्रा छोट्याउँदा हुन्छ भन्ने सुझाव दियौं ।

ऐतिहासिक स्थलहरूको भ्रमण गर्ने क्रममा अमेरिकाको पुरानो चर्च, क्राइस्ट चर्च र बेन्जामिन फ्र्याङ्कलिनको चिहान पनि हेरियो ।

च्याम्स एलिसिस बुलोभर्डको बाटोमा सबै देशका भण्डाहरू राखिएको छ भनेर सुसानले भनेकी थिइन् । हाम्रो कार्यक्रम पुस्तिकामा पनि त्यही लेखिएको थियो र आफ्नो देशको भण्डा पत्ता लगाउनु होला भनिएको थियो । हामीले दुवै तिर आँखा च्याती च्याती हेर्‍यौं । अहं, भण्डा कतै देखिएन । एन को लाइनमा नाइजेरिया थियो, नेदरल्याण्ड थियो । तर थिएन त्यसको बीचमा हुनुपर्ने नेपाल । नमिठो लाग्यो । आफ्नो दोभाषे र टुरगाइड दुबैलाई हामीले आफ्नो गुनासो सुनायौं । उनीहरूले पनि अनौठो माने । एउटा छोटो पत्र नान्सीलाई लेख्ने बिचार गरेको छु । सबैको भण्डा भएको ठाउँमा नेपाली भण्डा किन रहेन ?

हामी विलियम पेनको घरमा गयौं । विलियम पेनले नै पेन्सिलभेनियाको स्थापना गरेका हुन् । उनकै जग्गा रहेछ यो शहर कुनै बेला । अहिले पनि उनको घरलाई रामरी संरक्षण गरिएको छ ।

उताबाट फर्किँदा आर्ट म्युजियमको आँगनमा फोटाहरू खिचायौं । साथीहरू भोलि त्यहाँ फेरि जानु हुनेछ । म जान पाउदिन होला ।

तीर्थले सियाटलबाट फेरि फोन गर्नुभयो । प्रकाश भेटवालसँग केन्टकीमा कुरा भैसकेको छ रे । एटलान्टामा पनि गणेशसँग कुरा भैसकेको रहेछ ।

विहान एघार बजे घरबाट दुइचोटी फोन आएछ । म कतिबेला कोठामा हुन्छ भन्ने थाहा नहुने हुनाले पनि अप्ठ्यारो पारेको हुनसक्छ । १२ बजेतिर थाहा पाएर लगत्तै फोन गरेँ । कसैले उठाएनन् । मध्यरातको निद्रा कति मिठो हुन्छ !

आज दिउँसो बेफुर्सदिले भइयो । खाना खाने समय पनि मिलेन । त्यसैले बेलुका चाँडै खाना खाने कुरा चल्‍यो । छेउमै ताजमहल रेष्टुराँ छ । त्यहीँ खाउला भन्ने लागेको थियो । तर समय चाँडै भएकोले त्यहाँ खान गइएन । त्यहाँ भोलि जाउँला भन्दै लिबर्टी प्यालेसतिरै लागियो । खाना त्यहाँ राम्रो छ । दश प्रकारका रेष्टुराँहरू छन्, जुन मन लाग्छ त्यहीँ खान पाइन्छ । इटालियन, चाइनिज, थाइ, अमेरिकी आदि विभिन्न थरीका रेष्टुराँहरू लस्कुरै छन् र तपाईं आफूलाई मन लागेको रेष्टुराँको डीलमा उभिएर आफ्नो खाना माग्न सक्नुहुन्छ । हामी सबैले चिनिया खाना खायौं ।

हामी आएको कार्यक्रममा धेरै साथीहरु आइसकेका छन् र प्रायः सबैले यो कार्यक्रमको प्रशंसा नै गरेका छन् । तर यो गुपका हामी साथीहरुको मन किन चङ्गा हुन सकिरहेको छैन ? किन हामी ती पुराना साथीहरु जसरी रमाउन सकिरहेका छैनौं ? मैसँग पनि टेकबहादुर चोखाल, तीर्थ कोइराला, शम्भु श्रेष्ठ, सुवास नेम्बाङ्ग, कपिल काफ्ले सबैले यो कार्यक्रमको गीत गाउनु भएको थियो । तर अहं, हाम्रा कोही पनि साथीहरु मनैदेखि खुशी हुनै सकिरहेका छैनन् । आज विद्याले बाटामा हिंड्दा हिंडदै फ्याट्ट भन्नुभयो, “कहिले कार्यक्रम सकिन्छ र घर फर्किन पाइएला जस्तो भैसक्यो ।”

यसरी थाक्नेहरुमा उहाँ पाचौं हो । शुरुमा म दिक्क भएको थिएँ । अहिले आफूलाई घिसाउँछु । नत्र सुशिलजीलाई संविधान सम्बन्धी मात्रै भएकोमा पिरोलो लागेको छ, नारायणजी सहभागीता जनाइरहनु भएको छ, अर्जुनजीलाई न्युयोर्क जान नपाएको पिरोलोलो पोलेको छ, बिनयजी कहिले कार्यक्रम सकिएला र छोरासँग भेट होला भनेर पिरिनु भएको छ ।

कस्तो अनौठो !

“एउटा त कार्यक्रम पनि लामै हो, यस्तो कार्यक्रम यात्रा बाहेक दश वाह्र दिनको हुनुपर्छ्यो ।”

“एउटा राज्यमा दुइटा कार्यक्रम राखेर दुइ दुइ दिनको भ्रमण मिलाएर एक पल्टमा पाँचा राज्यको भ्रमण सिध्याउनु पर्छ्यो ।”

हाम्रा यस्ता गन्थहरु लिबर्टीदेखि होटलसम्म चलिरे ।

आजको अन्तिम टिपोट नलेख्ने हो भने डायरी लेख्नुको अर्थ हुँदैन ।

हामी बेन्जामिन फ्र्याङ्गलिनले संचालन गरेको प्रेस हेर्न गयौं । त्यहाँको व्याख्याता थिए एकजना रमाइला अफ्रिकी अमेरिकन । फ्र्याङ्गलिनको प्रेस अन्य अमेरिकीहरुका लागि विचित्रको वस्तु थियो र सबैजना नियाली नियाली प्रेसका गतिविधिहरु हेरिरहेका थिए । हाम्रो नेपाली टोली एक प्रकारले अन्यमनस्क थियो । ‘जे हाम्रो वर्तमान हो, त्यो यिनीहरुको म्युजियम भएको थियो । त्यसैले जे यिनीहरुको वर्तमान हो, शायद त्यो हाम्रो कल्पना हुने हो ।’

बेन्जामिनको प्रेस हाते लेटर प्रेस थियो । हामीलाई एक पेज छापेर देखाउँदै हाम्रा व्याख्याताले सोधे, “कस्तो लाग्यो ?”

मैले भनें, “जेन्टलम्यान, हामी अहिले पनि यस्तै प्रेसबाट काम चलाइरहेका छौं ।”

“हो र ?” उसले पत्याउने कुरो पनि भएन । त्यसैले पालैपालो हामीलाई हेरेर उसले सोध्यो, “तपाईंहरु कहाँबाट आउनु भयो ?”

“नेपालबाट, धेरै टाढा पर्छ ।”

व्याख्याताले एकछिन निधार खुम्च्यायो र सोधे जसरी भन्यो, “नेपाल ! के त्यो क्याटमाण्डु हो ?”

“हो ।” हामी नेपाललाई क्याटमाण्डुमा खुम्च्याएको सुनेर हाँस्यौं ।

“ओ ! क्याटमाण्डु । माउण्ट एभरेस्ट । आइ नो, आइ नो,” व्याख्याताले फेरि हामीसँग पालैपालो हात मिलायो ।

चीनमा प्रायः मानिसले लुम्बिनीको नाम सुनेपछि आइ नो, आइ नो गर्ने गरेका थिए । यताका मानिसहरु प्रायः माउण्ट एभरेस्ट, दी हाइएस्ट माउण्टेन भनेर आफ्नो आश्चर्य व्यक्त गर्ने गर्छन् ।

७ अक्टोबर ०९

बिहान ६ बजे ।

हिजो राती सवा एघार बजेतिर बिन्तीको फोन आयो । नेपालमा नयाँ केही छैन, नयाँपनको महसुस गराउने गतिविधि पनि केही छैन । ढिलोढालो गाडी चलिरेहेछ । अर्जुनजीको श्रीमतीले बिन्तीलाई फोन गर्नुभएछ । हामीहरु कहाँ पुग्यौं भनेर सोधखोज गर्नुभएछ । रमाइलो लाग्यो । अन्तरकृया यहाँ अमेरिकामा मात्र भैरहेको छैन, नेपालमा पनि परिवारहरु नजिक भैरहेका छन् । के यसले हाम्रो राजनीति भित्रका तित्त अन्तरविरोधहरुलाई घटाउन मद्दत गर्छ ?

हवाइजहाजको मोल अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा घट्दो छ । उडिरहेको मात्र होइन, कम्पनीमै पनि हवाइजहाजको दाम घट्ने क्रम शुरु भएको रहेछ । यस्तो बेलामा नेपालले दुइटा हवाइजहाज किन्नसके कति राम्रो हुन्थ्यो ! सरकारले सिधै कम्पनीसँग कुराकानी गरेर किन्न सक्दा पारदर्शी हुन्थ्यो र मुलुकको पैसा पनि बच्थ्यो । हवाइजहाज किन्ने वारेमा नारायणजी र मैले एकछिन कुरा गर्थौं र पछि आफैं दिक्क भयौं । यस्तो काम गर्न जुन निष्ठा, प्रतिवद्धता र सकृयता चाहिन्छ, त्यो अहिलेको नेपालमा कहाँ छ र ? तैपनि उहाँले एकपल्ट प्रधानमन्त्रीसँग कुरा गर्छु भन्नुभएको छ । हेरौं केही उपलब्धी भैहाल्छ कि !

बिहानै आइत सोल्टीको फोनले ब्युँझायो । कस्तो मज्जाले सुतिएछ । छ पो बजिसकेको रहेछ । यस्तो त धेरै दिनदेखि भएको थिएन । जे भयो राम्रो भयो । फोनमा एकछिन गन्थन भयो । “एकाध दिन थपेर कोलोराडो आउनुस्, साथीहरूसँग भेटघाट हुन्छ,” भन्नुभयो । मैले संभव छैन भन्ने रेडिमेड उत्तर दिएँ । “तपाईं यहाँ आउनु भएको बेला पनि केही गर्न नपाइने भयो” भन्दै दुखेसो पोख्नुभयो । मैले यसै गरी बेला बेलामा फोन गर्दै गर्नुस्, त्यो नै ठूलो हुन्छ हाम्रा लागि भनें । खुशी नै हुनुभयो होला । आखिर हुने नहुने के हो र ? मनै त हो । उहाँले मेरो मनलाई खुशी तुल्याइदिनु भयो । फेरि अर्कोपल्ट धन्यवाद दिएँ । उहाँले नेब्रास्कामा अरु साथीहरु पनि भएको जानकारी दिनुभयो । दिनेश श्रेष्ठ हुनुहुंदो रहेछ संखुवासभाको । भोलि फोन नम्बर पत्ता लगाएर टिपाउंला भन्नुभएको छ । फाइदै भयो । उहाँले भोलि बिहानै फोन गर्छु भन्नभएको छ ।

आज दिउँसो खालि छ र मानसिकता पनि छुट्टीकै छ । एक्कासी जाडो बढेको छ । यताको मौसम हाम्रोतिरको जस्तो स्थीर गतिमा बढ्ने वा घट्ने हुंदो रहेनछन् । अस्तीको दिन हाफ सर्ट लाएर पुरै बजार घुमिएको थियो । हिजो जुत्ताबाट समेत चिसो पस्यो । एकछिन त कुनै पसलतिर पसेर न्यानो जुत्ता किनिहालौं कि जस्तो पनि भयो । शायद बिहान पानी परेर पनि त्यस्तो भएको हुनसक्छ अथवा मौसम नै चिसिन थालेको पनि हुनसक्छ । अब त अक्टोबरको पनि पहिलो हप्ता बितिसक्यो । मध्यउत्तर अमेरिकी इलाकामा हिउँ पर्न थालेको मौसमी विवरण हिजो सुनाउँदै थियो । त्यसैले अब जाडो बढ्छ । अबै दुइ हप्ता लामो अमेरिकी बसाइ छ । एउटा न्यानो ज्याकेट नकिनी नहुने नै भयो ।

बेलुका ९.१५ बजे

उही होटल ।

आजको दिन रमाइलोसँग बित्यो । बिहान उही लिटिल पेटेमा ब्रेकफास्ट खाइयो । उही ओटमिल । अर्थात्, जौको जाउलो र दुध ।

कोठामा जेनको फोनले पर्खिरहेको थियो । 'हाइ बाबा, ट्रेन ढिलो छ । म १२ बजे आइपुग्छु ।' जेनको समाचार सुनेपछि मैले साथीहरु बिदा माग्ने पर्ने भयो । हाम्रो सम्पर्क अधिकृतले मेरो विश्वास गरेन । 'न्यूयोर्कदेखि कहाँ भेट्न आउली, हिंङ्' भन्दै थियो । मैले मानिन ।

जेन आइ । उस्तै नेपाली जस्तै । फ्रस्स मिमीलाई भेटेजस्तै भयो । "बाबा, म रातभर निदाउन सकेकी छैन," अंगालोमा बाँध्दै उसले भनी, "हजुरआमा बित्तु भएकोले मन कस्तो कस्तो भैरहेको थियो । तपाईं आएको थाहा पाएदेखि नै कहिले भेट्नु भैरहेको थियो । आज यता आउने हुनाले निदाउनै सकिन । आठ बजे अगाडि नै कोठाबाट निस्किएँ । मेरो कोठाको साथी फिलाडेल्फियाकै हो । उ र म सँगै आयौं । उसको बाबाले हामीलाई रेल स्टेशनबाट यहाँ ल्याइदिनु भयो । मैले आफ्नो आफ्नो बाबालाई भेट्ने मौका पाइहालें ।

"तिम्रो साथी खै त ?"

"अहिले आफ्नै बाबुसँग छे । आज दिनभरि उ बाबुसँग बस्छे । भरे बेलुका उ आफ्नी आमालाई भेट्न एटलाण्टिक सिटी जान्छे । उसको बाबु आमा छुट्टिइसकेका छन् ।"

अमेरिकाको अनुहार कस्तो ? शनिबार र आइतबारको छुट्टीमा छोरी अलग अलग बसेका आमा र बाबुलाई भेट्न भण्डै चार सय किलोमिटरको यात्रा गरिरहन्छ ।

"तपाईं एकलै हुनुहुन्छ ?" उसले मलाई फ्रस्काउदै सोधी ।

"होइन, दुइ जना छौं । मेरो साथी राजनीति शास्त्रको प्राध्यापक हुनुहुन्छ । दुइजनाले मिलेर कोठा लिएका हौं ।"

"कस्तो राम्रो चलन ! तपाईंहरु कति रामरी मिलेर बस्न सक्नुहुन्छ !"

हामीले गन्थन धेरै गर्थौं । उसले अन्तर्राष्ट्रिय राजनीतिक संबन्ध पढ्न थालेकी रहेछ । क्रेडिट आवर्स पाउने स्थिति भयो भने पुना विश्वविद्यालय जाने सोच बनाएकी रहिन्छ । "त्यतिबेला म घरमा आउनेछु । एक हप्ता मात्रै बस्न पाए पनि म घरे आउनेछु । म जुनमा आउँ कि सेप्टेम्बरमा ?" उसले सोधी ।

"सेप्टेम्बरमा आउ । त्यतिबेला मौसम पनि रमाइलो हुन्छ । घरमा पनि फुर्सद हुन्छ । फेरि अर्को दशैं सँगै मानौला ।"

जेनले मिमीको पढाइ र पढाइको बोझका बारेमा सोधी । मिमीलाई एकपल्ट अमेरिका देखाउन मन लागेको कुरा गरी । उसले बन्दना, सुरेश, क्षितिज, गोपाल र तिनका नानीहरुको बारेमा सोधी । उसले, महाराजगन्जको घर बिक्री भएको छ कि छैन भनेर पनि सोधी ।

अर्थात्, उसले सम्झना भए जति सबै सोधी ।

एक घण्टा गन्थन गरेपछि मैले खाना खाने कुरा गरे ।

"आज म तपाईंलाई खुवाउँछु, " उसले भनी । मैले हाँस्दै भनें - म तिम्रो बाबा हुं र हाम्रो चलन अनुसार मैले नै तिमीलाई खुवाउनु पर्छ ।

"हुन्, आज मै तपाईंलाई खुवाउँछु ।" उसले जिद्दी गरी ।

हामी खाना खान निस्कियौं । होटलको रिसेप्सनिस्टसँग जेनले कुनै राम्रो रेष्टुराको बारेमा सोधी । रिसेप्सनिस्टले हामीतिर हेरेर हाँस्दै केही भनी । मैले बुझिन । तर जेनले दिएको जवाफ चाहिँ मैले बुझें । उसले एशियाली केटीले जसरी लाज मान्दै भनी, "होइन, हामी प्रेमी प्रेमिका होइनौं ।" जेनको प्रष्टीकरण सुनेर मलाई हाँस उठ्यो । अमेरिका पनि बिचित्रकै छ । के केटाकेटी बीचको संबन्ध वैशालु प्रेमको मात्रै हुनसक्छ । मैले जेन मेरी छोरी हो भन्ने आँटोको थिएँ । जेनले जाउँ भनेर मलाई बाहिर तानी ।

हामीले इटालियन खाना खायौं । खाना खाँदा खाँदै उसले सोधी, "तपाईंले अमेरिकी युवाहरुको जीवन हेर्न पाउनु भयो ?" त्यस्तो विशेष औसर हामीले पाएका थिएनौं । त्यसैले मैले छैन भन्नै पर्थो । "आज म तपाईंलाई त्यता घुमाउछु, " उसले भनी, "फिलाडेल्फियामा म पनि पहिलो पल्ट आएकी हुं र म पनि तपाईंसँगै शहर हेर्न चाहन्छु ।"

हामी गन्थन गर्दै हिंडिरह्यौं । एक घण्टा भन्दा बढी हामी हिड्यौं होला । बाटामा उ बोलिरही । मैले सनें मात्र । उसले भनी, "आफ्नो पढाइ सकेपछि म कूटनीतिक सेवामा जान चाहन्छु । त्यसो हुँदा म घुमिरहन पाउछु । मलाई घुम्न मन लाग्छ ।"

चार बजे साथीहरूसँग भेट्ने कार्यक्रम थियो । जेनलाई पनि न्यूयोर्क फर्किनु थियो । हामी फेरि होटलमा आयौं । बाटामा उसले भनी, "तपाईंको लागि मेरो बाले एउटा ज्याकेट पठाउने हुनुभएको थियो । मामुलाई पनि म एउटा सानो प्याकेट पठाउन चाहन्छु ।"

मैले पढेन भनें । उसले भनी, "मेरो बाबु र आमालाई तपाईंले फोन गर्नुभयो भने राम्रो हुन्छ । तपाईंहरुको बारेमा मैले गरेका कुरा सुनेर मेरो बाबु छक्क पर्नुभएको छ । तपाईं र मामुको प्रेम संबन्धमा भावनाको जस्तो गहिरो सागर छ नि, त्यो हाम्रो हुँदै हुँदैन । त्यसैले बाबुले तपाईंलाई सम्झनाको चिनो पठाउने कुरा गर्नुभएको छ । एटलाण्टाको होटलको ठेगानामा त्यो प्याकेट आइपुग्नेछ ।"

(म ज्याकेटको प्रतिक्रिया थिइन । आजै मैले एउटा ज्याकेट किनेको थिएँ । मौसमको पूर्वानुमान नहुनाले पातला लुगाहरु बढी ल्याएको थिएँ । सहिनसक्नुको जाडो भएपछि साठी डलरको एउटा ज्याकेट किनें । पाँच हजारको हिसाब गर्दा मन खिन्न भयो । नेपालमा भए तीन सय रुपैयाँमा पाइने खालको ज्याकेट छ । त्यसैले अमेरिकाबाट महङ्गो ज्याकेट सितै पाए पनि लान मन लागेको छैन ।)

जेनलाई चिनेजानेको अमेरिकी चरित्र भन्दा भिन्न पाउँछु म जहिले पनि । हुनत उ एउटी सच्चा अमेरिकन हो । तर त्यो अमेरिकाको आफू भित्र खुम्चिएकी छैन । फरासिली छे, र नेपालीहरुको जस्तै संवेदनशीलता पाल्छे । अनौठो तरीकाले परिवारको सदस्य बनेकी छे । अहिले भरखरै उसको घर, घरमण्टमा फोन गरेको थिएँ । मैले - म प्रदिप नेपाल हुं, फिलाडेल्फियाबाट बोल्दैछु भन्ने वित्तिकै उताबाट आवाज आयो, "ओ, हाई प्रदिप । म डोना बोल्दैछु । भरखरै जेनको फोन आएको थियो । तिमीलाई भेटेको केही घण्टामै छुट्नु परेकोमा दुखेसो मान्दै थिइ । मैले मेरो परिवार 'मिस' गरेँ भन्दै थिइ । ञ बजेपछि बाबाको फोन आउछ भन्दैथिइ । म तिम्रै फोनको प्रतिक्रिया थिएँ ... ।"

डोना, जेनकी आमाको नाम हो । मैले डोनाको आमाको निधन प्रति दुःख व्यक्त गरेँ, समवेदना दिएँ, देसी र डेभिडलाई नमस्ते सुनाइदिन आग्रह गरेँ । डोनाले भनिन्, “मलाई नेपालको सम्झना आइरहेछ । फेरि नेपाल जाउँ जाउँ भैरहेछ । आज जेनको फोन आएपछि सम्झना भन्न गाढा भएको छ ।”

“आउनु अघि एउटा फोन गर्नुहोला । नेपालमा सधैं तपाईंहरूलाई स्वागत छ ।”

“धन्यवाद !” डोना र मैले अरु थप केहीबेर गन्धन गर्‍यौं ।

जेनले मिमी अहिले पन्ध्र वर्षकी भइ होइन र ? भनेर सोधेकी थिई । मैले हो भन्ने वित्तिकै उसले मिमीको जन्मदिन सोधी ।

“जनवरी अट्ठाइस तारिख,” । जेनले पनि मेरो बोली दोहोर्‍याइ ।

बोलेपछि पो म भस्म भएँ । मिमी १६ वर्ष लाग्ने आँटिछ । कस्तो अनौठो ! अभै उ बच्चे छ ।

अमेरिकाले काबुल, हेरात र कन्दहारमा बम आक्रमण गरेछ । स्थिति धेरै तनावग्रस्त भयो । बेलाइत र जर्मनीले ठाडै समर्थन गरेछन् । फ्रान्सले पनि पक्षमा बोलेछ । इराकले विरोध गरेछ । इरानले पनि आम नागरिकको हत्या हुने सम्भावनाको कुरो उठाएर विरोध गरेछ । पाकिस्तानलाई सबैभन्दा बढी अप्ठ्यारो परेजस्तो छ । कुटनीतिक पहलमै जोड दिन खोजेको रहेछ । साउदी अरेबिया, यु. ए. इ. र उज्बेकिस्तानको प्रतिक्रिया पर्खिरहेका रहेछन् अमेरिकीहरू । उपराष्ट्रपति र विदेशमन्त्री कुटनीतिक पहलमा व्यस्त रहेछन् ।

अवस्था जति सजिलो हुने जस्तो देखिन्थ्यो शुरुमा, अहिले त्यस्तो छैन । विश्व विभाजित हुन्छ नै । सि.एन.एन.ले आज लादेनलाई धेरैबेर देखायो । लादेनको भनाइ पनि सुनायो । लादेनले सेप्टेम्बर ११ को आक्रमणको जिम्मेवारी नलिएको, तर त्यो आक्रमणबाट सन्तुष्ट भएको टिप्पणी गर्‍यो ।

अमेरिकामा प्रेस साँच्चै स्वतन्त्र छ । तर मलाई लाग्छ पत्रकारहरूको समुदायले आफ्नो जिम्मेवारीलाई पनि राम्रैसँग बुझेको छ ।

नेपाल फर्किनु अघि यो घटना नबढेको भए हुन्थ्यो जस्तो लागेको थियो । भएन । कार्यक्रम बीचमा छोडेर जान पनि नराम्रो, तनाव भित्र बाँधिरेर खुमिचन पनि अछेरो । आजदेखि त कहिले बीस तारिख आउछ जस्तो भैसकेको छ । अब सबै कुराहरू यही आक्रमण, युद्ध र तनावमा केन्द्रीत हुनेछन् । अनि हामी टुलुटुलु हेन बाहेक अरु केही गर्न सक्दैनौं ।

अक्टोबर ०१

उही होटल

आज बिहान डा. बर्टन केयनसँग कुराकानी भयो । उनी संविधान विशेषज्ञ मानिदा रहेछन् । उनले आफ्नो तर्फबाट राम्रै कुरा गरे । आफ्नो मुलुकको संविधानको चर्चा गर्दै उनले भने, “जनताले सरकारलाई अधिकार दिन चाहे मात्र सरकारले त्यो अधिकार पाउछ, सरकारले आफैँ घोषणा गरेर कुनै अधिकार लिन पाउदैन भन्ने भावना नै हाम्रो संविधानको मूल पक्ष हो ।”

सुन्दा सुन्दै हाँस उठ्यो । नेपालमा यसो भन्दा के बुझिएला ! सरकार भन्दा जनता बढी अधिकार सम्पन्न हुन्छन् र व्यवहारमै त्यसो हुन्छन् भन्दा कसैले पत्याउला ? थाहा छैन ।

डाक्टरको भनाइमा बेलायती उपनिवेशवादका विरुद्ध बढी लड्नु परेको हुनाले नै अमेरिकी संविधानमा जनतालाई बढी अधिकार सम्पन्न तुल्याइएको हो र वैयक्तिक स्वतन्त्रताको ग्यारेण्टी गर्नुको आधार पनि त्यही हो । अमेरिकी जनताको सर्वस्व भनेको, त्यतिबेला स्वतन्त्रता र मुक्ति थियो । त्यसैले उनीहरूले आफूले निर्माण गरेको संविधानमा त्यो मुक्ति र स्वतन्त्रता माथि कुनै बन्देज लगाउन चाहैनन् ।

डाक्टर केयनले लेनिनको राज्य र क्रान्तिका बारेमा पनि थोरै कुरा गरे । उनले चिनिया अदालतका बारेमा आफूले देखेको र महसुस गरेका केही धारणाहरू प्रष्ट्याए । उनका भनाइहरू सुन्नु थियो, सुनियो । तर उनले चिनिया अदालतका बारेमा जे भने, त्यो गलत थियो । उनले भने, “कोर्टको जजलाई कम्युनिस्ट पार्टीले पहिले नै यस्तो फैसला सुनाउनु भनेर आदेश दिएको हुन्छ । त्यसैले अदालतमा संविधान र कानूनका आधारमा जे छलफल भए पनि फैसला त्यसैका आधारमा हुँदैन । फैसला त पार्टीले मात्रै गर्छ ।”

यस्तो कुरो अमेरिकीहरू कसरी पत्याउछन् ?

एउटा स्वादे कुरा डाक्टर केयनले गरे । सरकार र जनता बीचको संबन्धको चर्चा गर्दै उनले भने, “नागरिक, सरकारको पक्षमा बोल्दैन । सरकारले आफ्नो रक्षा आफैँ गर्नुपर्छ । सरकारले आफ्नो रक्षा र जनताको पनि रक्षा गर्नुपर्छ । जनता त स्वतन्त्र छन् । उनीहरू केही गर्न बाध्य छैनन् ।”

सरकार र जनताका बारेमा हाम्रो र अमेरिकीहरूको बुझाइमा ठूलै अन्तर छ ।

विदा हुने बेलामा डाक्टर केयनलाई मैले घाम झुल्किरहेको हिमालको पोस्टर दिएँ । धेरै खुशी भए । “यो मेरो अफिसमा टाँगिनेछ,” उनले भने ।

बाहिर निस्किएर गाडीमा बसिसकेपछि हाम्रो सम्पर्क अधिकृतले भन्यो, “देख्यौ, डाक्टरले हामीलाई घरमा बोलाएर एक कप चिया खाउँ पनि भनेनन् । यही हो अमेरिकी विशेषता ।”

जर्ज धेरै अप्ठ्यारालाई हाँसोमा खुम्च्याउन कोशिश गर्छ । तर हामीलाई नमिठो लाग्ने कुरोलाई हाँसोमा कसरी फेर्न सकिन्छ र ? डाक्टर केयनको घरमा चिया खान नपाइएको कुरालाई सबैले शिष्टाचारको सन्दर्भमा महसुस गरेका थिए होलान् । यो महसुस गराइ, सम्भवतः जर्ज र रबर्टमा पनि पस्यो होला ।

बैरागको हुस्सुले मन पिरोली रहेको बेला प्रेमराजा महत होटलमा आइपुग्न भयो । प्रेम, श्यामराजा महत र हरि गैरे हुनुहुन्थ्यो । बिचराहरू वाल्टिमोरदेखि एकैछिन भए पनि भेटेर कुरा गरिहालौं र एक छाक खानाको आतिथ्य दिइहालौं भनेर आउनु भएको रहेछ । अमेरिकाको व्यस्त जीवनमा यो सुगन्धित माया हो । अमेरिका भित्र यो सुन्दरता कहाँ पाइन्छ । नेपालको सौन्दर्य यही त हो ।

प्रेमराजा आफैँले रेष्टुराँ सन्चालन गर्नुभएको रहेछ । “नेपाली र भारतीय परिकार खुवाउछौं,” हामीले खाना खाइरहेको बेला उहाँले भन्नुभयो । हामी त्यतिबेला लिबर्टी छेउको ताजमहल रेष्टुराँमा खाना खाइरहेका थियौं । उहाँले भन्नुभयो, “भारतीयहरूको बाक्लो आवादी भएको ठाउँ हुनाले पनि हाम्रो रेष्टुराँ राम्ररी चलेको छ ।”

“मैले नेपाली जुत्ताको व्यवसाय थालेको छु,” खाना खाएर बाहिर निस्किएपछि उहाँले भन्नुभयो, “कति अर्काको कामदार भएर बस्नु भनेर यसपाली नेपाल जाँदा विराट शु कम्पनीसँग सम्झौता गरेर आएको छु । केही दिनमै जुत्ता पसल आरम्भ हुनेछ ।”

श्यामराजा केही समयका लागि आउनु भएको रहेछ । “जाडो लागेपछि फर्किन्छु,” उहाँले अलग्गै कुरा गरिरहेको बेला भन्नुभयो । यस्तो सुन्दा मन रमाइलो मान्छ । वासिङ्गटनमा आशा राउतले “छोराछोरी यतै छन्, त्यसैले दशैँसम्म बस्ने प्यो, दशैँ सकिएपछि हामी बुढाबुढी नेपाल फर्किन्छौं,” भन्दा त्यत्तिकै रमाइलो लागेको थियो । आज प्रेमले पनि नेपाल र यहाँ ओहोर दोहोर गरिरहन्छु, यता बस्ने विचार पनि छैन, भन्नु हुँदा र हाइ स्कूलसम्मको पढाइ चाहिँ नेपालकै राम्रो हो भन्नु हुँदा भन आनन्द लाग्यो ।

ताजमहलमा खाना खाएपछि अरु साथीहरू बजार तिर लाग्नुभयो । हामी चार जना २ घण्टा जति होटलको लबीमा गफ गरेर बसिरह्यौ । नेपालको भविष्यको बारेमै हामीले धेरै गन्थन गर्‍यौ । “दृढ अठोट भए नेपाल नबन्ने भन्ने कुरै छैन, देश कसरी बन्छ भनेर यहाँ देख्न र सिक्न पाइएको छ । के गर्नु, हाम्रो त अठोटै भएन । राजनीतिक पार्टीहरूले मिलेर देश बनाउने अठोट गर्नुपर्‍यो ।” उहाँहरूले आग्रहको स्वरमा भन्नुभयो । हरिले थप्दै भन्नुभयो, “म अब दुइ वर्ष ढुक्कै बस्छु । त्यसपछि नेपाल आउछु । त्यतिबेलासम्म केही भैदिए ... ।”

त्यतिबेलासम्म केही हुँदैन । हामी सबैलाई थाहा थियो ।

अस्ती वासिङ्गटनमा श्याम रुपाखेतीको व्यवहार साँढै रुखो, टर्छ र अभद्र लागेको थियो । मुखभरिको जवाफ पनि दिएको थिएँ । यहाँ आएर त्यो मानिसको इतिहास थाहा पाउदा दिक्क लाग्यो । जवाफ दिएर ठिकै गरेछु जस्तो भयो । लेख्नु कि उनको इतिहास ? भो होस्, रछुयान कोट्यायो, मुखमा छिटा त्यसै भनेका होइनन् नि मानिसहरूले !

पाँच बजेतिर प्रेमराजाहरू जानुभयो ।

अफगानिस्तानमा अमेरिकाले आक्रमण गर्‍यो । युद्ध अमेरिकाले जित्ला पनि । परिस्थिति सबै हिसाबले अफगानिस्तानको विरोधमा जाँदैछ र जनमत अमेरिकाले बेठीकै गरेको भए पनि मौनतापूर्वक दर्शक दीर्घामा बसेको छ । तर युद्धले त शान्ति निम्त्याउदैन, त्यसले प्रतिहिंसालाई मात्र बढाउँछ । स्वयम् अमेरिकाका पूर्व राष्ट्रपति रुजवेल्टले ‘मैले युद्ध बेहोरेको छु, म युद्धलाई घृणा गर्छु’ भनेर आधा शताब्दी अघि गरेको घोषणा बेहोरेका अमेरिकीहरूले पनि यो युद्धलाई यति सहज ढङ्गले कसरी लिन सकेको होला ! अफगानिस्तान माथि अमेरिकी बम वर्षियो । अमेरिका माथि मानसिक तनाव वर्षियो । ‘राज्यका लागि नागरिकहरू स्वेच्छाले कष्ट सहन तयार छन्,’ अमेरिकी अधिकारीले घोषणा गरे । तर जो अमेरिकी नागरिक होइनन्, तिनले किन तनाव सहनु ? अमेरिका भरि एउटा सन्त्रासको आकाश घोटिएको छ । सार्वजनिक समारोहहरूमा उपराष्ट्रपति चेनी देखै परेका छैनन् । उनी कतै सुरक्षित स्थलमा छन् भनेर अमेरिकी संचार माध्यमहरूले भनिरहेका छन् । अमेरिकी नागरिकलाई ढुक्कले बाहिरी मुलुकको भ्रमण नगर्न सरकारले चेतावनी दिइरहेको छ । फ्लोरिडामा एउटा रोग देखा पर्‍यो । संचार माध्यमले त्रास छर्ने बाहेक अर्को कुनै काम गरेको छैन । अमेरिकी नेताहरू बारम्बार भनिरहेका छन्, “सतर्क होउ, तर नडराउ ।” नेताहरूको मुखले जतिपटक यो वाक्य ओकल्छ - परिस्थितिले मानिसलाई त्यतिपटक नै मान्छेको मनमा सन्त्रासको राक्षसी अनुहारले पोल्न थाल्छ ।

सन्त्रास बाँचेर जीवन धान्न बाध्य छन् अमेरिकीहरू यतिबेला । व्यक्तिगत स्वतन्त्रताको जति ओकालत गरे पनि सामूहिक त्रासमा तर्सिरहेका छन् उनीहरू यतिबेला । तर एउटा विदेशी किन यसका लागि मानसिक तनाव बेहोर्न बाध्य हुन्छ र ? मैले राजदूतावासमा दिनेशजीसँग फोनमा कुरा गरे । आफ्नै समस्याका कारण म फर्किनु पर्छ कि भन्दैछु भनेर मैले आफ्नो कुरो राख्ने कोशिश गरेँ । उहाँले घरमा कोही विरामी परेको हो कि भनेर सोध्नुभयो । बडो अप्ठ्यारो भयो । नितान्त नीजि समस्याले मलाई फर्काइरहेको थिएन । एकपछि अर्को गर्दै साझो जसरी तन्किएर आएका जटिलताहरूले नै यथार्थमा मलाई फर्काउन कर गरिरहेका थिए । त्यसैले मैले सबै कुरा भनिन । ‘मिलाउन सकिन्छ भने एकपल्ट कोशिश गर्नुस्, पैसा तिरै जानुपर्छ भने पनि म तयार छु’ मात्र भनेँ । उहाँले ‘आज कोलम्बस डे भएको हुनाले अफिसहरू छुट्टीमा छन् - म भोलि कुरा बुझेर फोन गरौंला’ भन्नु भएको छ । हेरौं के गर्नु हुन्छ ! परिस्थितिले साथ दियो भने पर्सी यहाँबाट ओहायो गएपछि त्यहाँबाट मिनियापोलिस हुँदै नेपाल लाग्छु । त्यस्तो हुँदै १२ तारिखमा हिँड्न पाएँ भने पनि १४ तारिख घर पुगिहाल्छु ।

जान पाइएन भने चिन्ता गरेर केही हुँदैन । मनमा उत्साह र उर्जा नभएको जिन्दगी बाध्यतामै डोरिइरहनेछ । यद्यपि धेरै साथीलाई बस्न मन छैन । तर किन उहाँहरू मुख खोलुनुहुन्न ? थाहा छैन । मैले आज नारायणजीलाई ‘म त जान्छु होला, मन रमेन’ भनेथेँ । सुन्ने जति सबैले कहाँ तपाईं एकलै फर्किने ? बरु सबै सँगै अगाडि नै फर्कौं भन्न थाल्नुभयो । भक्तवहादुरजीले त अझै अगाडि बढेर भन्नुभयो, “शेरबहादुरजीले दशैँ अघि नै मन्त्रीमण्डल पुनर्गठन गर्नुहुन्छ । म परिहाल्छु, अनि एकजना सत्तापक्षको एकजना प्रतिपक्षको भनेर मिलाएर सँगै जाउँला ।”

कोशिश गर्नुस् साथीहरू, सम्भावना अत्यन्तै न्युन छ, तर जान पाइयो भने राम्रै भयो ।

लौ त साथी हो, शुभरात्री । भोलि दुइ ओटा कार्यक्रम छन् र ती सजिलरी सम्पन्न हुनेछन् ।

९ अक्टोबर ०९

उही होटल ।

आज विहानको पहिलो भेट कमिटी फर सेभेन्टीका कार्यकारी निर्देशक फ्रेडरिक भोइटसँग थियो । उनले हामीलाई फिलाडेल्फियाको बारेमा बताए, अमेरिकी चुनावको बारेमा बताए, आफ्नो संस्थाको बारेमा बताए । उनले भने, “फिलाडेल्फियाको एउटा विशिष्टता छ । संसारमा सबै मानिसहरू गाउँबाट शहर जान चाहन्छन् । यहाँ शहरबाट गाउँ जाने प्रवृत्ति छ ।” उनले अर्को पनि स्वादको कुरा गरे, “अमेरिकामा सबै आप्रवासी हुन् । कोही यहाँको स्थायी छैन । त्यसैले सम्पूर्ण स्वतन्त्रता, कानूनको राज र पारदर्शिताको पूर्ण ग्यारेण्टी यहाँको विशेषता हो ।”

भोइटले वातावरणलाई सकेसम्म गहुँगो हुन दिएनन् । उनको यही विशेषता मजाको लाग्यो । उनले कुराहरू गम्भिर गरे, तर वातावरण रमाइलो र हलुका रहिरह्यो । घरि उनी हामीलाई “सोभियत संघको पतनपछि हामीले अफगानिस्तानलाई त्यसै छोड्नु हुँदैनथ्यो, त्यसलाई आफ्नो नियन्त्रणमा लिइहाल्नु पर्‍थ्यो” भनेर अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा लैजान्थे भने घरि “यो परराष्ट्र नीति भन्ने केही होइन ।

आफूलाई संकटमा पर्दा मात्र मान्छेलाई परराष्ट्रनीतिको सम्झना हुने हो, नत्र मान्छेलाई योसँग के चासो हुन्छ र” भन्दै हँसाउन खोज्यो । उनले अमेरिकी प्रभुत्वको कुरालाई पनि ठडैमा उडाए । “उहिले सोभियत संघ थियो । अमेरिकाको रणनीतिक स्वार्थ थियो । त्यसैले अमेरिकाले जथाभावी हात हाल्यो । हाल्नु हुने ठाउँमा पनि हाल्यो । नहुने ठाउँमा पनि हाल्यो । तर अब हाम्नाई केही छैन । सोभियत संघ पतन भैहाल्यो । हाम्रो त्यो काम पनि सकियो ।”

भोइटले भनेको एउटा कुरा मलाई चाहिँ खुबै मन पर्‍यो । “अमेरिकाको चुनावमा विचार र सिद्धान्तको कुनै अर्थ हुँदैन । मान्छेले भोट आफूलाई लागेको आधारमा हाल्छ । आइ भोट फर दी म्यान, नट फर दी पार्टी, बिकज आइ एम इण्डिपेण्डेन्ट - यो नै मतदाताको दर्शन हो ।”

दिउँसो पनि फिलाडेल्फियाका प्रोफेसरसँगै कुराकानी थियो । मार्क गेज हो उनको नाम । संघीय प्रणाली र राज्य सरकारहरूको अन्तरसंबन्धका विशेषज्ञ रहेछन् । उनले हामीलाई संघीय सरकारले कस्ता कस्ता विषयमा हात हाल्छ र राज्य सरकारको अधिकार क्षेत्रमा कुन कुन कुराहरू पर्छन् भन्ने जानकारी गराए । कुराकानी गर्दा उनले भ्रष्टाचारले कसरी फिलाडेल्फियामा रिपब्लिकनलाई डुबायो भन्ने जानकारी पनि गराए । मार्क गेजले हामीलाई राज्यको शिक्षा नीति, सरकारी संरचना, काउण्टी, मेट्रोपोलिटन, राज्य र संघीय सरकारको संबन्ध र व्यवस्थापन, कर प्रणालीका बारेमा जानकारी गराए । फाइदै भयो ।

बेलुकैसम्म दिनेशजीको फोन आउला भन्ने लागेको थियो । आएन । अरुलाई कति दुःख दिनु भनेर मैले पनि कुरा गरिन । आखिर भोलि आहायो जाने हो । कुरो मिलेछ भने त्यतैबाट बाटो लागौंला । मिलेनछ भने समयसँगै घस्रिदै चिप्लेकिरो भैदिउँला ।

नमस्कार फिलाडेल्फिया !

अक्टोबर १०, ०१

दिउँसो २.३० बजे ।

आपलेसियान पर्वत श्रृंखलातिर उडिरहेको हवाईजहाज ।

फिलाडेल्फिया मेरो पहिलो अंग्रेजी गुरुको राज्य हो । गुरुको बारेमा मैले केही लेख्न सकिन । कस्तो अनौठो, मैले उनको नाम पनि खोज्न सकिन ।

मान्छेको जीवन साँच्चै सन्त्रस्त छ । यत्रो ठूलो जहाजमा २५ जना पनि यात्रु छैनन् । के मानिसहरूले हवाईजहाज चढ्न छोडेकै हुन् ?

२ बजेको जहाज थियो । ११ बजे नै होटल छोड्ने सूचना थियो । घरेलु उडानमा २ घण्टा अघि नै आइपुग्ने कुरो सुनाइएको थियो । हामी बेलैमा हिँड्यौं । सुरक्षा जाँच त्यति भ्रष्टाचारी लागेन । सवा १२ बजे सबै काम सकेर हामी लाउन्जमा आइसकेका थियौं ।

जीवनसँग सम्झौता गर्न मान्छे बाध्य हुन्छ । त्यसैले लाग्छ - अमेरिकीहरू पनि सम्झौता गरेर बाँच्न सिकिरहेका छन् । नत्र अमेरिकाको घरेलु हवाई यात्रा भनेको हाम्रो तिर बस पार्क जानु जस्तो हुन्थ्यो रे । अहिले एउटा अमेरिकी दुइ दुइ घण्टा फुसद निकालेर कसरी एयरपोर्टमा समय बिताउन सक्दो हो ? सुनसान विमानस्थलको कोरिडोरमा हतार नमानी हिँडिरहेका अमेरिकीहरू देखा माया लाग्यो ।

फिली (यसै भन्छन् माया गरेर अमेरिकीहरू आफ्नो पुरानो फिलाडेल्फियालाई) छोड्दा साढे दुइ बज्ने लागेको थियो । अर्थात् हामी उड्न पनि ढिलो भयौं । आधा घण्टा ढिलो हुनुको अर्थ हामी शायद चार बजेतिर मात्र ओहायो पुग्छौं । यो पनि राम्रै भयो । आजको समय त्यत्तिकै काटिने भयो ।

विमानस्थल भित्रको खान्की बाहिरको भन्दा सस्तो लाग्यो । हाम्रोतिर मात्र किन महंगो भएको होला । दिउँसोको म अघाउँजी हुने लन्चको दाम साढे सात डलर मात्र । धेरै सस्तो हो यो ।

भूयाल बाहिर ठूलो फाँट छ । अमेरिका भनेकै फाँटै फाँट हो कि जस्तो लाग्छ । बाक्लो शहरलाई पाँचै मिनेटमा विदा गर्‍यो जहाजले । यतिबेला हामी लाम्चा गराहरू भएको खेतमाथि उडिरहेका छौं । बिचित्रकै फाँट छ । जहाँसम्म आँखाले भ्याउँछ, सबै मैदान मैदान मात्र । सानो ढिस्को पनि छैन । प्रकृतिले दिनुपर्छ भनेको पनि यही होला ।

एउटा नदी भरखरै कट्यो । बीचमा जहाज जस्तो टापु भएको यो कुन नदी होला ? डिलावर हो ? थाहा छैन । किनारमा आणविक भट्टी जस्ता लाग्ने ठूला ठूला भट्टीहरू छन् । के होलान् ती ?

ढिस्काहरू आए । कस्तो अनौठो । आफूलाई पनि नयाँ लाग्दो रहेछ । जंगल र खेतहरूको संगम देखिन थाल्यो । बाक्लो हरियाली छ । शायद ढिस्काहरूको यो श्रृंखला नै तन्किदै गएर आपलेसियान पर्वत श्रृंखलामा पुग्ने होला । जर्ज र रबर्ट दुवैले आपलेसियान हेर्न नभुल्नु है भनेर पटक पटक सम्झाएका हुन् । के छ है त्यस्तो आपलेसियानमा !

पाइलटले केही घोषणा गर्‍यो । तर अहं, बुझिएन । प्रायः कुनै पनि जहाजमा पाइलटले बोलेको बुझिँदैन । किन ? तिनीहरूको माइक प्रणाली खराब हुन्छ ? अथवा आफूले बोलेको कुरो यात्रुहरूले बुझ्दैनन् भन्ने पाइलटहरूलाई नै थाहा हुँदैन कि !

जंगल, खेत, गाउँ र सडकको अनौठो सम्मिश्रण देखिन्छ । म्यापलका पातहरू राता हुँदै गएका छन् । त्यसैले जंगल भनेको एकनासका रुखहरू होलान् जस्तो लाग्छ । राता र हरिया पातहरू भित्र लुकेको जंगलको बीचबाट नदी जस्तो सडक पश्चिम उत्तर दिशामा बगेर गैरहेको जस्तो देखिन्छ ।

नदीको दुइतिर बसेको शहर माथिबाट हामी उडिरहेका छौं । यतिबेला घडीमा तीन बजेको छ । हामी पेन्सिलभेनियाबाट बाहिर निस्किसक्यौं जस्तो लाग्दैन । यतैको कुनै उपनगर हो कि !

अक्टोबर १०, ०१

ह्याम्पटन इन, कोलम्बस, ओहायो ।

दिनेशजीसँग कुराकानी भयो । “साह्रै इमर्जेन्सी पर्दा फर्किनै नमिल्ने त होइन, तर आइसकेपछि कार्यक्रम सकेर जानु नै राम्रो हुने रहेछ, मैले उनीहरूसँग त कुरा गरेको छैन, तर यता हाम्रा साथीहरूले यही सल्लाह दिनुभयो,” भन्नुभयो । परिस्थितिसँग सम्झौता गर्नुको शायद अर्को विकल्प छैन । भक्तवहादुरजीले एउटा आश देखाउनु भएको छ - दशैं अघि नै मन्त्रीमण्डल पुनर्गठन हुन्छ, म पछु अलि सँगै जाउँला । यद्यपि यो भनाइप्रति अरु कोही सहमत भएको देखिंदैन । नारायणजीलाई समेत दशैं अघि मन्त्रीमण्डलको पुनर्गठन हुन्छ भन्नेमा विश्वास छैन । त्यसैले दिन गन्दै बस्नु । अब नौ दिन पुरा छ । १३ गते र १७ गते हवाई यात्रामै बित्छ । बाँकि रह्यो सात दिन । २० गतेदेखि त हवाईजहाजकै यात्रा न हो ।

शेरबहादुरजीले आफ्नै साथीहरूको विश्वास गुमाउन थाल्नुभए जस्तो छ । उहाँलाई सबै हिसाबले सहयोग गर्ने दुवै साथीहरू खिन्न छन् । “शेरबहादुरजी एउटा मिसनमा प्रधानमन्त्री भएका थिए, प्रतिपक्षसँग मिलेर त्यो मिसन पुरा गर्न उनी लागिपर्नु पर्थ्यो, त्यही मिसनका लागि एउटा टिम बनाएर अघि बढ्नु पर्थ्यो, सकेनन् । व्यक्ति रिभाउन तिर लागे । परिस्थिति विग्रदै गयो ।” बलायतजीको गुनासो पनि यो भन्दा भिन्न छैन । “मन्त्री देउ भनेको होइन, सहयोगी साथीलाई चिनेर हिँड्न सिक भनेको, मानेनन् ।” अर्जुनको भनाई पनि यस्तै छ, “गिरिजाप्रसालदे पार्टीमा त्यत्रो पकड हुँदा त व्यक्तिलाई रिभाउन सक्नुभएन भने शेरबहादुरजीले कहाँबाट पार लाउने । तर पनि शेरबहादुरजीलाई पार्टीको होलहर्टेड समर्थन छ ।”

अर्जुनजीले होलहर्टेड समर्थन भन्दा उहाँवाहेक सबै हाँस्नु हुन्छ ।

विनयजी अझै उदास र निस्तेज देखिनु हुन्छ । “तपाईंलाई पनि जाँगर चलेको छैन विनयजी ?” बेला बेलामा सोध्छु, “अ” भनेर चुप लाग्नुहुन्छ ।

कसरी बस्नुहुन्छ अतिरिक्त एक हप्ता ? छोरासँग रमाउनु हुन्छ कि !

निरशता मर्ने गरी आजको अपरान्हपछिको समय बितेको छ । मिस डाभडा एयरपोर्टमा उभिइरहेकी थिइन् । पाकी महिला । मातृत्वको संवेदना दिने । सबैलाई पालेपालो स्वागत गरिन् । आफैले सबैलाई पार्किङस्थलसम्म ल्याइन् र भनिन्, “आज तपाईंहरू होटलमा गएर आराम गर्नुस्, भोलि भेटौंला ।” गाडीमा बसेपछि उनले सबैलाई कोलम्बसको कार्यक्रम पुस्तिका हातमा राखिदिइन् । भावनात्मक लाग्यो । फिलाडेल्फिया भन्दा यहाँको हावा भिन्न लाग्यो । वातावरणमा एउटा परिवर्तन देखिए जस्तो लाग्यो । उनको सानो व्यवहारले नै हामीलाई ओहायोको नजिक ल्यायो ।

जर्जले आफ्नो रमाइलो सम्प्रेषणमा भनेको थियो, “ओहायो जापानीहरूले बसाउन थालेको क्षेत्र हो । त्यसैले त्यसको नाम ओहायो भएको हो । ओहायो अभिनन्दनसँग सम्बन्धित शब्द हो ।” जर्जले भनेको कुरो सत्य थियो कि रमाइलोको अभिव्यक्ति थियो थाहा छैन । तर हामी सबैले ओहायोमा आनन्दको अनुभूति गर्नु ।

यो शहर पनि शान्त रहेछ । वासिङ्गटनमा अररोपनले किचेको थियो । फिलाडेल्फियामा अग्ला घरहरू मुनिको साँघुरोले किचेको थियो । अहा, यहाँ त ठूलो सडक र साना घरहरू । हामी बसेको होटल पनि सानो छ । पाचौं तलामा छरिएर बसेका छौं हामीहरू र होटलमा सात ओटा तला मात्र छन् ।

होटलको रेष्टुराँमा हामीलाई वियर र स्न्याक्सले स्वागत गरियो । यो पनि अमेरिकाको नौलो प्रथा हो जस्तो लाग्यो । ब्रेकफास्ट समेत होटलमा खान नपाइने मुलुकमा बिहानको ब्रेकफास्ट र बेलुकाको स्न्याक्स खान पाइरहनु अनौठो होइन त ? होटलको भाडा पनि अन्यत्रको भन्दा कम छ । के ओहायोमा टुरिस्टहरू थोरै आउछन् ? त्यसो पनि होइन अरे । नारायणजी भन्दै हुनुहुन्थ्यो - पुरानै ठाउँ हो यो ।

अन्यत्र जस्तो अतिरिक्त डिपोजिट पनि होटलले लिएन । “आफ्नो कोठाको पैसा बुझाएर बस्नुभए हुन्छ,” क्यासियरले भनी । मैले रवर्टलाई भनें, “रवर्ट, मैले मेरी छोरीको मितिनी भेटें । त्यसैले उसले हामीसँग डिपोजिट पनि मागिन । हेर त, उसको नाम पनि जेनिफर रहेछ ।”

हामी सबै हास्यौं ।

बलुका खान मन लागेन । स्न्याक्स नै भारी भैसकेको थियो । साथीहरू बाहिर खान जानुभयो ।

यहाँ एकजना साथी नारायण गुरुङ्गको फोन थियो । गरे । अन्यत्रै गयो । सम्पर्क गर्न नचाहेको हो कि ! नत्र छ छापिएको फोन हो । आ, होस्, अब उनलाई भिँभ्याहट दिन्न । थाहा पाएकै छन् सबैले । मन लागे फोन गर्लान् । नत्र आफ्नो काम सक्ने हो, फर्किने हो ।

लुनासँग कुरा गर्न मन लागेको थियो । तिनलाई नदेखेको पनि ३० वर्ष भएको थियो । पहिलो पटक मिसनमा समाचार छोडेको थिएँ । तीन दिनपछि फेरि समाचार दिएँ । त्यसपछि तेह्रयाउन मन लागेन । अमेरिकामा मान्छेलाई फुसँदै हुँदैन भन्छन् । त्यसवाहेक मानिसहरूमा भावनात्मक लगाव पनि भेटिँदैन । सामाजिक संबन्धको त्यान्द्रो त भौतिक आकांक्षाका महलहरूले नछोएको पूर्वीय संस्कृति न हो ।

अहो, अमेरिका किन मन परेको होला मान्छेलाई । मिसनहरू त काठमाण्डौमै पनि किन्न पाइहालिन्छ नि !

प्रेमराजा भने लगातार हामीसँग टाँसिइरहनु भएको छ । बिहानै फोन गर्नुभयो । काठमाण्डौ कुरा भैरहेको छ कि छैन भनेर सोध्नु भयो । कुरा त भएकै छ भन्दा भन्दै पनि कार्ड नंबर दिनुभयो । “त्यहाँ हजुरले महंगो कार्डबाट फोन गर्नुपर्छ । यो कार्ड धेरै सस्तो छ । अघाउँजी कुरा गर्न सकिन्छ । लिइराख्नुस् न । अरु साथीलाई पनि काम लाग्छ । कार्डको नम्बर लिएको भरसक खर्च गर्दिन । दिने साथीको चिन्ता आफूसँग पनि त हुनुपर्छ । चाहियो भने किन्दा भैहाल्छ ।

“बीचैमा फर्किनु पर्‍यो र टिकटको भण्डार पत्‍यो, पैसा पुगेन भने भन्नुहोला, संकोच नमान्नु होला, आफ्नै भाइ हो भनेर हक देखाउनु भयो भने हामीलाई खुशी लाग्छ,” प्रेमले फोनमै भन्नुभयो । बोली नै कति अघाउँजी हुने खालको ! प्रेमजी, हामी सबैको शुभकामना लागोस् । तपाईंको व्यवसाय सफल होस् । नेपाल प्रतिको तपाईंको चिन्ता, माया, ममता र स्नेह भन भन गाढा भैरहोस् र कुनै नेपाली अफ्यारोमा पर्‍यो कि भनेर मन पोलिरहोस् । आखिर जिन्दगी भनेको यो बाहेक अर्को हो नै के र ?

जयलाई कोठाको नंबर दिन फोन गरे । “नौ बजे पुग्छु भन्नुभएको थियो, मै गर्नेवाला थिएँ,” उहाँले भन्नुभयो । घडी हेरेँ । सवा आठ मात्र बजेको रहेछ । बिचरा उहाँ पनि भरसक मेरो खर्च बचोस भन्ने चाहना राख्नुहुन्छ । इमेल गर्दिँरहनु भएको छ । मलाई सजिलो भएको छ । जय ! कविको मन संवेदनाको नदी भनेर बगिरहन्छ । राजदूतावासमा हुनुहुन्छ । सधैंभरि नेपालीको सन्दर्भमा यस्तै भैरहनु होस् । मान्छेले कविसँग भेटेको अनुभूति गरिरहनु ।

केही साथीहशरुको व्यवहारका कारण अमेरिकाको बसाइ अविस्मरणीय हुने देख्दैछु । एउटा यस्तो संबन्धमा उनिदैछौं हामीहरु, जो हिमालको चिसो पानीको सिंचन पाएर सधैं ताजा भैरहन्छ ।

मान्छेलाई लाग्ला - अमेरिकामा यस्ता मान्छे छैनन् । तर मान्छे त जहाँको पनि उही न हो । आफू भन्दा दायाँ बायाँ कतै नहेर्नेको अभाव कहाँ छ ? तर अमेरिकामा संवेदनाको पर्दा साह्रै पातलो छ र नेपाली मनको संवेदना अमेरिकाको जस्तो भएर नजाओस् भनी सबैले चिन्ता गर्नुपर्छ । अमेरिकामा बस्ने नेपालीले प्रगति गर्नु, उनीहरुले बरु नेपाल नामको मुलुकलाई विदेश नै ठान्नु - तर नेपाली हुनुका संवेदनालाई उनीहरुले बचाएर राख्नु ।

पर्सी शुक्रवार १२ तारिखका दिन एकजना एशियालीले हामीलाई खान बोलाएका रहेछन् । शायद आयोजकले यस्तै व्यवस्था मिलाएका होलान् । नाउँ उनको अनौठो छ - राजा राजाध्यक्ष ! कस्तो नाउँ होला ? सबैको मनमा कौतुहलता छाएको छ । कसैले थाइ भने कसैले इण्डोनेशियन । जोसुकै होस्, पर्सीको साँझ उनले कौतुहलताको पर्दा आफैँ उघारिदेलान् ।

११ अक्टोबर ०१
ह्याम्पटन इन ।

आजको दिन रमाइलै गरी बित्यो भन्नुपर्छ । तर रमाइलोको आधार भनेको मन हो र मनले दिने रमाइलोलाई कुनै कुराले छुन सक्दैन । मनले रमाइलो दिन सकेन भने अरुले दिएको रमाइलो शायद आत्मिय हुन सक्दैन ।

आजको पहिलो भेट पुनरावेदन अदालतका एक जना न्यायधिस ग्यारी ट्याक्सँग थियो । उनले हामीलाई आफू डेमोक्याटिक पार्टीको उम्मेदवारका रूपमा उठेको र न्यायधिसको चुनाव जितेको जानकारी गराए । अमेरिकी जजहरुको चुनावमा मत पनि थोरै (अर्थात् २५/३० प्रतिशत) खस्ने र खर्च पनि धेरै (अर्थात् ५० देखि १०० हजार अमेरिकी डलरसम्म) हुने भएको हुनाले न्यायधिस छान्ने सबैभन्दा राम्रो तरीका कुन हो भनेर छलफल चलि रहेको जानकारी पनि उनले दिए ।

ग्यारी ट्याकले हामीलाई विशेष गरेर ओहायो राज्यको न्याय प्रणाली, अदालतको संरचना, न्यायधिसहरुले पालन गर्नुपर्ने आचार संहिता, न्यायधिसको उम्मेदवार बन्न चाहिने न्यूनतम योग्यताका बारेमा जानकारी गराए । ती सबै विषयको यहाँ चर्चा नगर्नु नै बेश होला । त्यहाँ भनिएका जस्तालाई मात्र न्यायधिस बनाउने हो भने नेपालमा न्यायधिसकै अनिकाल लाग्ला कि जस्तो लाग्छ ।

ग्यारी ट्याक्सँगको कुराकानीपछि हामीहरु ओहायो राज्यको संसद भवनतिर लाग्यौं । अमेरिकाका सबैजसो संसद भवनहरुको संरचना उस्तै छ कि जस्तो लाग्छ । ठ्याक्कै चिन्न सकिने । त्यहाँ हाम्रो भेटघाट सिनेटका अध्यक्ष रिचर्ड फिनानसँगको कुराकानी थियो । उनले सिनेटको पदावधिदेखि सिनेटको कार्यप्रणालीसम्मको कुरा हामीलाई थाहा दिए । दुइ पल्ट मात्र उठ्न पाइने चलन रहेछ एउटा पदमा । राम्रो लाग्यो । राज्यको संसदले प्रत्येक दुइ वर्षमा बजेट निर्माण गर्दोरहेछ । त्यो पनि बढी सुविधाजनक हुन्छ जस्तो लाग्यो । संसदको नियमित अधिवेशन या क्यालेण्डर जस्तो व्यवस्था ओहायोमा रहेनछ । सामान्यतयाः हप्ताको तीन दिन संसदको कारवाही चल्दो रहेछ र सांसदहरु पूर्णकालीन हुंदा रहेछन् ।

सभामुख फिनानले हामीले चलि रहेको संसदको अधिवेशन हलमा लिएर गए । हामी हलभित्र पस्यौं । कोही कराउँदो रहेनछ त्यहाँ । हामी सभामुखसँगै थियौं । उनको अघि पछि कुनै तामझाम पनि थिएन । उनले वेलमा पुग्नु अघि हाम्रो बारेमा छेउको मानिसलाई केही भने । त्यसपछि उनले हामीलाई छेउको सोफामा बस्न अनुरोध गरे । हामी बसिसकेपछि उनी सभामुखको कुर्चीतिर लागे र काठको हथौडाले तीन पटक ठक ठक गरे । क्या मज्जा ! त्यसपछि उनले नेपालबाट आएको प्रतिनिधि मण्डलको बारेमा स्वागतका थोरै वाक्य बोले र हामीलाई उभिन आग्रह गरे । हामी उभियौं । सांसदहरुले ताली बजाएर हामीलाई स्वागत गरे । कति सहज ! एकछिन फोटो खिच्ने खिचाउने काम पनि चल्थ्यो । संसदको अधिवेशन यसै बीचमा आरम्भ भयो । उही हुन्छ र हुन्नको प्रकृया दोहोरियो । हो, विधेयक भने यहाँ मन्त्री होइन, सांसदले प्रस्तुत गर्दो रहेछ । नेपाल भन्दा यो तरीका पृथक र सहज पनि देखियो ।

यतिमात्र होइन, अर्को एउटा कुरो पनि रमाइलो लाग्यो । नेपालमा सांसदहरु कुर्चीमा बसिसकेपछि अनुसासित हुन्छन् । तर यहाँ त्यस्तो हुँदैन रहेछ । मतदानको बेला बाहिर ढोका छेउमा चिया खाँदै गरेको सांसद दौडिएर आएर हुन्छ या हुन्नमा मतदान गरेपछि फनक्क फर्किएर बाहिर गएर चिया खान थाल्दो रहेछ । यता सदनमा बसैकै सांसदहरु पनि सभामुखले रुलिङ दिइरहेको बेला कुर्ची नै फनक्क घुमाएर पछाडिका साथीहरूसँग गफ गर्दा रहेछन् । अत्यन्तै सहज रहेछ यो तरीका ।

हाम्रो देशका पत्रकारहरुले यो गतिविधि देखे भने के टिप्पणी गर्लान् !

आधा घण्टा त्यहाँको गतिविधि हेरेपछि हामी बाहिर निस्कियौं । त्यसपछिको हाम्रो कार्यक्रम “लिंग अफ वीमन भोटर्स अफ ओहायो” का सदस्यहरूसँगको भेटघाट थियो । हामीलाई क्यारोल लेमास्त्रसले आफ्नो कार्यालयमा स्वागत गरिन् । उनीसँग संस्थाका सल्लाहकार पेग रोजेनफिल्ड र टेरी म्याकोय पनि थिए । पाका थिए सबै महिलाहरु ! हामीले अहिलेसम्म भेटेका भन्दा पृथक ।

धेरै रमाइला प्रसङ्गहरु चले त्यहाँ । सबैभन्दा पहिले अध्यक्षले हामीलाई संस्थाको परिचय दिइन । असी वर्ष पुरानो रहेछ यो संस्था । यसको स्थापना भएको एक वर्षपछि, अर्थात् सन् १९२१ मा अमेरिकामा महिलाहरुले मताधिकार पाएका रहेछन् । १९६० देखि यसले पुरुषहरुलाई पनि संस्थाको सदस्यता प्रदान गर्न थालेको रहेछ ।

हामीले लैंगिक समानताको कुरा पनि उठायौं । हाँसे उनीहरु । “अमेरिकामा निकट भविष्यमै महिला राष्ट्रपति हुन्छन् भन्ने हामीलाई लाग्दैन,” पेगले भनिन्, “भेद चर्को छ अमेरिकामा । बाहिरबाट देखिदैन । तर त्यो बलवान छ । हामी महिलाहरु चुनाव खर्च उठाउन पनि सक्दैनौं । हामीलाई हेर्ने आँखै फरक छ ।”

लाग्यो, अमेरिकाको अर्को अनुहार पनि देखिदैछ । उनले लैङ्गिक समानताकै सन्दर्भमा भनिन्, “अमेरिकामा भेदभावका धेरै आधारहरु जीवित छन् । हामीले अहिलेसम्म कालालाई, यहूदीलाई, एशियाली-अमेरिकीलाई महत्वपूर्ण पदमा चुन्न सकेका छैनौं । नजानिदो तिरस्कार पाइन्छ यहाँ । ओहायोमा मात्रै पनि चालिस वर्षको लगातारको संघर्षपछि बल्लतल्ल तल्लो सदनमा हामीले एउटी महिलालाई स्पीकर बनाउन सकेका छौं ।”

मतदाता सचेतनता कार्यक्रम बाहेक उनीहरूले वातावरण, शिक्षा, मातृशिशु कल्याण, स्वास्थ्य जस्ता क्षेत्रमा पनि काम गर्ने गरेका रहेछन् । पेगले भनिन्, “हामी नव प्रजातान्त्रिक मुलुकहरूमा आफ्नो काम बिस्तार गरिरहेका छौं । तपाईंहरू पनि आफ्नो देशको गैरसरकारी संस्थाको आन्दोलनलाई अघि बढाउनुस् । गैरसरकारी संस्थाहरूले सरकारको बेथितीलाई नियन्त्रण गर्न धेरै मद्दत गर्दछन् ।”

‘बिचरी पेग, तिमीलाई नेपालको गैरसरकारी आन्दोलनको नैतिक धरातल थाहा भएको भए यसो भन्न सक्थौ र ?’ मैले मनमनै पेगलाई प्रश्न गरें । तर उनले मेरो प्रश्न सुन्नै पाइनन् ।

पेगको भनाइ अनुसार, अमेरिकी युवाहरूमा मतदानको उत्साह छैन । भियतनाम युद्धको बेलामा “युद्धमा जानु हुदैन” भन्ने अभियान सहित युवाहरूले ठूलो संख्यामा मतदान गरेका थिए भने अल्कोहल खाने उमेर २१ वर्ष पारिनु हुँदैन भन्ने आन्दोलन संचालन गर्दै युवाहरू मतदानमा उत्रिएका थिए । त्यसैले अमेरिकामा राष्ट्रपतिको चुनावमा मात्र पचास प्रतिशतको आसपास मतदान हुन्छ । अरुमा पच्चिस तीसमै चित्त बुझाउनु पर्छ ।

कुराकानी सकिएपछि मैले अमेरिकी महिलाहरूलाई नेपाली महिलाको चिनो भनेर एक एक ओटा थैली दिएँ । रमाइलो माने उनीहरूले ।

बेलुका इण्डियन एशियन अमेरिकन बिजिनेस कम्युनिटीले आयोजना गरेको कार्यक्रममा हामी केही गयौं । रमाइलो भएन । भाषण सुन्ने भर्कोलारदो वातावरण थियो । हामी नेपालबाट आएको भन्ने थाहा पाएपछि ओहायो रेडक्रसका प्रमुखले आफूलाई हिमाल हेर्न मन लागेको र नेपालको हिमालको बारेमा धेरै किताब पढेको कुरा सुनाएर हामीलाई मक्ख पारे ।

आजै बेलुका डाक्टर बैद्यले पनि हामीलाई खान बोलाउनु भएको थियो । हामी उता लागेको हुनाले नारायण र सुशिल बैद्यकोमा जानु भयो ।

घरमा फोन गरें भरखरै । नवयुगको माछापुच्छ्रे संस्करण निस्कने भएछ । फेरि राजेन्द्रलाई फोन गरेर थप जानकारी लिएँ र शुभकामनाको सार टिपाएँ । महासचिवले विमोचन गर्ने हुनुभएछ । नवयुगको यो समाचारले कोलम्बसको यात्रामा आनन्द थपिदिएको छ । तीन ठाउँबाट एकैसाथ प्रकाशित हुने नेपालको पहिलो पत्रिका भयो नवयुग । यो इतिहास हो र यो इतिहास कम्युनिस्ट पार्टीले निर्माण गरेको हो । पूर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चलका कमरेडहरूले आफ्नो अलिखित खारेज गरिदिए एकैसाथ पाँच सात ठाउँबाट नवयुग छापिने थियो । स्थानीय पार्टीहरूको पहलकदमी र आर्थिक आधार राम्रो हुनेथियो ।

संसदको अधिवेशन २ गते सकिने भएछ । हामी नपुग्ने भयौं । हाम्रो सिक्किम जाने कार्यक्रम पनि पर सरेछ ।

प्रेमराजाले फेरि फोन गर्नुभएको थियो । उहाँकै कार्ड प्रयोग गरेको थिएँ । आजै तीर्थ खनालले पनि फोन गर्नुभयो । उहाँले पनि आफ्नो कार्ड दिनुभयो । अब फोन गर्न कुनै चिन्ता भएन । उहाँहरूले दिनु भएको कार्डले दश डलरमा एक घण्टासम्म गफ गर्न सकिन्छ । यो धेरै सस्तो कार्ड रहेछ ।

१२ अक्टोबर ०१

ह्याम्पटन इन, कोलम्बस ।

१४ ओटा दिनहरू बिते । अब थोरै मात्र बाँकि छ । आज कार्यक्रम पनि धेरै छैन । एउटा भेट र एउटा डिनर मात्र हो । भोलिको दिन हवाईजहाजमै बित्ने रहेछ । त्यसपछिका दिनहरू पनि सहजै बित्नेछन् ।

उता नेपालमा कार्यक्रम बनिसकेछ । २३ तारिखमा मैले इनरुवा पुग्नुपर्ने भएछ । अर्थात् २२ गते दिउँसो काठमाण्डौ पुग । २३ को बिहानै विराटनगर जाउ । बेलुका इनरुवा बस । त्यसको भोलिपल्ट भापा जाउ । ११ गते फेरि काठमाण्डौ फर्क । १४ गते भापा हुँदै १५ गते सिक्किम पुग । यो पनि रमाइलै भयो । सेप्टेम्बर १० मा चीनको लक्षमा थालिएको यात्रा नभन्धर १० मा सिक्किमबाट फर्किएपछि समाप्त हुने रहेछ ।

राती सि.एन.एन. मा एउटा कार्यक्रम आयो । “आतंककारीले भन्दा संचार माध्यमले ठूलो आतंक फैलाएको छ,” छलफल कार्यक्रममा कोही बोलिरहेको थियो । खुबै घट लाग्यो । ओहायो आएदेखि मैले टेलिभिजन हेर्न छोडिदिएको छु । र त्यसले मलाई सन्धो पनि तुल्याएको छ । हरेक विषयमा आतंक सिर्जना गर्ने बाहेक त्यसले अर्को के काम गरेको छ र ? लादेनको आतंकको आतंक, आन्ध्राक्सको आतंक, सबवेको धुलो र गन्धको अर्को आतंक ! मान्छे आखिर कसरी जिउन सक्छ हँ यो आतंकमा ? बिचरा अमेरिकीहरू ! सहज जीवन तिनका लागि शायद सपना हुँदै गैरहेछ ।

उही दिन,
उही होटल
दिउँसो ३ बजे ।

आज लेजिस्लेटिभ कमिशनका साथीहरूसँग भएको लामो कुराकानीले संसदीय काम कारवाहीलाई बसरी बढी व्यवस्थित तुल्याउन सकिन्छ भन्ने जानकारी प्राप्त भयो । हामीले केही गर्न नचाहेर पनि बिग्रिएको हो जस्तो लाग्यो । सांसदहरूलाई नियमित रुपमा संसदीय अभ्यासको प्रशिक्षण दिने, उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धिको प्याकेज तयार पार्ने, कानूनमा देखा परेका जटिलताहरूका बारेमा तिनीहरूलाई अध्ययनशील तुल्याउने जस्ता कामहरू त वर्तमानको खर्च भित्रै गर्न सकिने रहेछ । तर हामी गरिरहेका छैनौ । हामीले लेजिस्लेटिभ कमिशनको अफिसमा लामै समय बितायौं । क्याथलिन लुकार्टले हामीलाई कमिशनको कामको बारेमा लामै जानकारी दिइन् । उनीहरूको पुस्तकालय देखाइन् । ओहायोमा अलग्गै निर्वाचन आयोग नहुने, गृह सचिव नै निर्वाचन अधिकारी हुने जस्ता नौला कुराहरू पनि उनले सुनाइन् । (तर गृह सचिव पनि निर्वाचित हुने कुरो चाहिँ हामीले विसर्न हुँदैन ।)

आज दिउँसोका खानाको निम्तो मुकेश सिंहले दिनु भएको थियो । उहाँ सलाईको भाइ हुनुहुंदो रहेछ । उहाँ जाउलाखेलका एलेन गोम्स (नेपाली) र आफ्नी पत्नी सरला पाण्डेसँग आउनु भएको थियो । एक घण्टा रमाइलोसँग बित्यो । मुकेश यहाँको सरकारी ओकिल

हुनुहुंदो रहेछ। सरला चाहिं सफ्टवेयर इन्जिनियर। सरलाले परिचय दिंदा राजेन्द्र पाण्डेको आफन्त भन्नु भएको थियो, तर उहाँ हुनुहुंदो रहेछ विकास पाण्डेकी बैनी। विकासजीलाई मैले साना जलविद्युतको सन्दर्भमा राम्रैसँग चिनेको थिएँ। उहाँ नै हो कि भनी सोधें। हो रहेछ। ग्रेट ! अम्रिकाली पारामा यस्तै ढङ्गले खुशी व्यक्त गर्नुपर्छ क्यार !

ओहायोको कार्यक्रम आधारभूतरूपमा सकियो। स्टेट हल हेर्ने कार्यक्रम थियो। तर हामीलाई जाँगर थिएन। सुशिल जानुभयो। अरु गइएन। हामी कोठै तिर फर्कियौं। प्रेमजीको समाचारले पर्खिइरहेको रहेछ। फोन गरेँ। रेष्टुरैमा भेट भयो। भोलि नेब्रास्का पुगेपछि फेरि फोन गर्छु भनेको छु। उहाँले दिएको कार्डले राम्रो काम गर्‍यो भनें। पोखराबाट नवयुगको संस्करण निस्कने खबर सुनाएँ। खुशी हुनुभयो। उहाँहरु तनहुँको हो नि त !

नेपालमा यतिबेला शनिवार रातको साढे एक बजेको र यहाँ दिउँसोको सवा तीन। बार अभैँ शुक्रवार नै छ। नेपाल छोडेको १६ दिन भयो - तर अमेरिकी भाकामा हिसाब गर्दा १६ दिन हुन भएँ १० घण्टा बाँकि छ। मान्छे कसरी बिसिएर बस्न सक्छ है ? दिउँसोको खाना खाँदा पनि मनमा यो प्रश्न रुमल्लिई रह्यो। मुकेशजीलाई सोधें, “नेपाल जाने योजना बनाउनु भएको छ कि छैन ?”

“पर्सी शुक्रवार जाँदैछु, १९ तारिखका दिन,” उहाँले भन्नुभयो, “२१ तारिखको दिउँसो काठमाण्डौ पुग्छु।”

खुशी लाग्यो। त्यो खुशीले त्रिभूवन विमानस्थलको न्यानो घाम सम्झाइदियो। घामको न्यानो यहाँ पनि चाहिएको छ। बिहानदेखि नै पानी परिरहेको छ। चिसो पनि छ। घाम लागे न्यानो हुन्थ्यो कि !

“नेपालमा फोन गर्न नभुल्नु होला,” मैले आफ्नो फोन नम्बर दिँदै भनें, “यहाँ आएर चिनजान भयो। तपाईं हामी भन्दा पहिले नेपाल पुग्दै हुनुहुन्छ। समय निकाल्न भ्याउनु भयो भने एकछिन सँगै बसौला।”

“म नभन्वरको पहिलो हप्तामा काठमाण्डौमै हुनेछ। त्यतिबेला यहाँसँग भेट्नेछु।”

मुकेशसँग कुरा सकिएपछि मैले थोरै समय एलेनसँग बिताएँ। “एलेन भाइ,” मैले सोधें, “तपाईं यतै बस्ने कि नेपाल जाने ?”

“अहिले त म क्रिसमसका लागि मात्र नेपाल जान्छु। तर मेरो जीवन नेपालमै बित्छ,” उनले हाँस्दै भने। सुन्दा हामीलाई रमाइलो लाग्यो।

हिजो बेलुकाको भारतीय भोजमा दुइ तीन जना भारतीय मित्रहरुले सोधेका थिए, “तिमीलाई यहाँ बस्न मन लाग्दैन ?”

त्यतिबेला मैले कुरो चवाएर भनेको थिएँ, “म आफ्नो घरलाई असाध्यै माया गर्छु।”

उसले कुरो बुझेर छक्क पर्दै सोधेको थियो, “अमेरिका राम्रो छैन र ?”

“अमेरिका राम्रो छ, धेरै राम्रो छ, तर म मेरो मातृभूमिलाई असाध्यै माया गर्छु।”

त्यो युवा भारतीयले मैले भनेको कुरो बुझेन जस्तो लाग्छ। छक्क परेर उसले मलाई हेरिरह्यो। हामीसँगै गफ गरेर उभिइरहेको अर्को पाको भारतीयले भन्यो, “तिमीले भनेको कुरो मैले बुझें। राम्रो। असाध्यै राम्रो। म पनि एकपल्ट पशुपतिनाथको दर्शन गर्न नेपाल आउँछु। त्यतिबेला म तिमीलाई भेट्ने कोशिश गर्नेछु।”

फरक फरक देशमा नेपालका फरक फरक विशेषताहरु पुजिएका छन्। के छैन हामीसँग ? संसार त्यहीँ त छ। थाइल्याण्ड र चीनमा मैले लुम्बिनी र गौतम बुद्ध प्रतिको ममता देखें। उनीहरु लुम्बिनी हेर्न, गौतम बुद्ध जन्मिएको ठाउँ हेर्न, स्वयम्भू चैत्य हेर्न नेपाल आउन चाहन्छन्। उनीहरु लुम्बिनी, देवदह, कपिलवस्तुको यात्रामा दुइ चार रात बिताउन चाहन्छन्। यहाँ अमेरिकामा हिमाल प्रतिको आशक्ति बिचित्रकै छ। माउण्ट एभरेष्ट ! दी हाइएस्ट माउण्टेन ! जस्ता शब्दहरु प्रायः सुनिन्छन्। आज बिहान दयाक्सीमा गैरहेको बेला डाइभरले सोधेको थियो, “के तिमी भारतीय हो ?”

“होइन, हामी नेपाली हो,” मैले भनें।

“नेपाल ?” उसले केही सम्झिए जसरी सोध्यो, “नेपाल, संसारको सबैभन्दा अग्लो पहाड माउण्ट एभरेष्टको देश होइन ? त्यो ठाउँ हेर्न मलाई मन लागेको छ।”

अर्थात् माउण्ट एभरेस्ट दर्शनको व्यवस्थापन मात्रै मिलाउन पाए पनि नेपालमा विदेशीहरुको आवागमनको अनिकाल लाग्ने थिएन।

त्यतिमात्र होइन, हिजोको भोजमा पाँच जना भारतीयहरुले पशुपति नाथको दर्शन प्रति आफ्नो आशक्ति जाहेर गरेका थिए। एकजनाले आफ्नो छोरी नेपाल गएर पशुपतिनाथको दर्शन गरेर फर्किएको कुरामा गर्व गरेको थियो।

यी भएका संपत्तिको व्यवस्थापन मात्रै हाम्रो समस्या हो। यस्ता त हामीसँग कति छन् कति। फेवामा भर्ने माछापुच्छ्रेको छायाँ धर्तीको अकृत्रिम सुन्दरता हो। पुग्ने जति सबैले रारालाई स्वर्ग मानेका छन्। पशुपति क्षेत्रको संरक्षण मात्रै सही ढङ्गले गरिदिने हो भने त्यहाँ मानिसको अभाव कहिल्यै हुँदैन। लुम्बिनी त्यस्तै हो। “गौतम बुद्ध यहीँ दुइ माथि जन्मिएका थिए” भन्दा मनको ओठले त्यो दुइ नचुम्ने कुन मान्छे होला र ? श्रीअन्तुदेखि नगरकोटसम्मको सूर्योदयले धर्तीलाई भूतलको स्वर्ग भन्दा तल कुन उपमा दिन मिल्छ र ?

र यी यस्ता संपदा हुन् - जो तपाईं संसारको अर्को कुनै भूभागमा पाउनु हुन्न। एभरेष्ट अन्यत्र कतै छैन। बुद्ध जन्मिएको थलो कतै सधैं। पशुपतिनाथको सुनौला मन्दिरलाई कसैले लान्छु भनेर लान मिल्दैन अनि अहिलेसम्म कुमारी नै रहेको माछापुच्छ्रेको छायाँ पनि अर्को कुनै फेवातालमा भेटिँदैन।

पशुपतिनाथको दर्शन गर्न चाहने भारतीयहरु, नेपालकी जीवित देवी कुमारीको गाथा सुन्दा छक्क परेका थिए। मसँग कुमारीको एउटा पोस्टकार्ड थियो। सबैभन्दा पाको साथीलाई मैले त्यो पोस्टकार्ड दिएँ। उ खुशी भयो।

१४ अक्टोबर ०१

एम्ब्यासी सुइट

लिङ्गन, नेब्रास्का।

अस्ती बेलुका, हिजो दिनभर र आज बिहान केही लेखिएन। तर सबै सम्झनाहरु मनमा दुइको अक्षरले कुँदिएका छन् र तिनलाई पढ्न मनको दैलोमा ढकढक गरिरहनु पर्दैन।

सबैभन्दा पहिले राजा राज्याध्यक्षको कुरो टिपौं।

साँझ नपदै हामी उनको घरमा पुग्यौं । दैलोमा कुर्ता सुरुवाल लगाएका दुइ जना महिलाको स्वागत पायौं । “म कस्तुरी राज्याध्यक्ष हुँ,” पाकी महिलाले भनिन्, “म राजाकी आमा हुँ । उसको खास नाम विक्रम हो । म तीस वर्षदेखि अमेरिकामा छु ।”

पाकी महिलाको लुगा, हिन्दी लवजको अंग्रेजी र परिचयको शैलीले उनी भारतीय महिला हुन् भनेर बुझ्न गाह्रो थिएन, तैपनि साथीहरूले तपाईंको घर भारत हो ? भनेर सोधिरहेका थिए ।

“हो, बम्बै ।” उनले विनम्रतापूर्वक नै जवाफ दिइन् ।

अर्थात्, इण्डोनेशिया अथवा थाइल्याण्ड तिरको एशियन अमेरिकनसँग भेट्न गएको हाम्रो मन फेरि अर्को अत्यन्तै धनी र साधन संपन्न भारतीयको सान्निध्य पाएर छक्क पऱ्यो ।

भारतीयसँग भेट भयो भनेर मनले भिँभ्याहट मानेको होइन, तर भारतीयसँग लगातार भेटिरहेको हुनाले त्यस्तो विशेष केही लागेन भनेको मात्र हो । त्यो जमघट रमाइलै थियो । डोट्टी, केविन र उनकी पत्नी (उनीहरूले पनि नेपालको एभरेष्ट हेर्ने रहिरहेका थिए । शायद अर्को वर्ष आउँछु कि - केविनले भनेको पनि थियो), तोसी र उनकी पत्नी - यिनीहरू इटालीबाट गएका हुन्), विक्रम राज्याध्यक्षकी अमेरिकी पत्नी र उनीहरूको छोरा राम सबैले हार्दिक वातावरणमा हामीलाई विविध क्षेत्रको जानकारी दिए । साथीहरूले धीत मारेर क्युवाली सिगार तान्नुभयो । त्यो साँझ संक्षिप्तमा रमाइलोसँग बित्यो ।

छुट्टिने बेलामा अर्जुनलाई अलिक नराम्रो भयो । विक्रम भारतमा जलविद्युत संचालन गर्न लागेका रहेछन् । साना साना दुइ ओटा जलविद्युत आयोजना थालेका रहेछन् । विदाइको कफी पिइरहेको बेला मैले शिष्टाचारपूर्वक भनें, “मन लाग्छ भने नेपाल पनि आउनु होला । जलविद्युतको प्रचुर संभावना भएको देश हो । साना ठूला धेरै प्रोजेक्टहरू चलिरेका छन्, चलेछन् ।”

विक्रमले साँझै रुची देखाएनन् । अर्जुनले नै अघि बढेर “किन नेपालमा जाने ? पार्लियामेण्टले पावर पचेज एग्रिमेण्ट स्वीकारै गरेन । भारतीय सरकारले कति सजिलै हुन्छ भनिदियो, नेपालले अहिले पनि विरोध गरिराख्छ,” भन्नुभयो ।

अर्जुनको कुरो मेरा लागि अपच भैरहेको थियो । विक्रम भन्दा अघि बढेर उहाँले भारतको पक्षमा बोल्नु, आफ्नै संसदले बेठिक गऱ्यो भन्नु र मलाई खण्डन गरौं कि नगरौं भन्ने बेहालमा पार्नुलाई मैले निको पनि मानिन । त्यसैले टेबुलमा कफीको ग्लास राख्ने बहानामा म त्यहाँबाट पन्छिन खोजें । तर ठीक त्यहीबेला विक्रमले ओठ लेपारेर भने, “बेकार हो इण्डियाको कुरो । ६ वर्षदेखि म दुःख पाइराख्छु । अरुको के हुन्छ ? केही गरौं, आफ्नै पिता पुर्खाको मुलुक हो भनेर इण्डिया गाको, किन आएछु भन्ने भाछ ...,” विक्रमको धाराप्रवाह भाषण लामै गयो । अर्जुनले अनुहारै बिगारेर नराम्रो मान्नुभयो ।

त्यहाँ त अर्जुनले केही प्रतिवाद गर्नुभयो । विक्रमले स्वादै मानेर आफ्नो भडास पोखे । तर फर्किँदा बसमा विक्रमको टिप्पणीलाई लिएर उहाँले केहीबेर विद्यासँग तात्तातो बहसै गर्नुभयो ।

त्यो रात बित्नु थियो, बित्यो । १३ तारिखको बिहान हिँड्नेमा ब्यस्त भइयो । ब्रेकफास्टको भण्डारपछि बाटो लागिगयो ।

तर कोलम्बसको विमानस्थलमा साँझै भण्डार भयो । वाकस खोल्न आएर, लत्ता कपडा खज्याड मज्याड पारेर जाँच गर्ने चलन रहेछ । एकप्रकारको अपमान-बोध भयो । एउटा इथियोपियाली केटी थियो । लुगा पट्याउन पनि जान्दो रहेनछ । मिहिनेत गरेर राखेको लुगा सबै बिगारिदियो । अमेरिकीहरूको ताल देखेर विनयजीले ठट्टा गर्नुभयो, “यो त भारतीय भन्सारको चेकिङ जस्तै भैहाल्यो नि !”

चेकिङको तरिका कसैले मन पराउने खालको थिएन । तर गर्न के सकिन्थ्यो र ? चेकिङ नगर भन्नु हुँदैनथ्यो ।

कोलम्बसबाट सवा घण्टामा सेण्ट लुइस पुगिने रहेछ । सेण्टलुइसको समय एक घण्टा पछाडि रहेछ । नेब्रास्का पनि त्यही समय क्षेत्रमा पर्दोरहेछ । त्यसैले हामीले आफ्नो घडीलाई एक घण्टा पछि सार्नुपर्ने र नेब्रास्का जाने जहाज खोज्दै हिँड्यौं । हामीसँग समय पनि थिएन । आधा घण्टामै नेब्रास्का जाने जहाज उड्ने थियो ।

सानो जहाज रहेछ - अलिक ठूलो खालको बीच एयरक्राफ्ट जस्तो । हामी जहाजमा छिर्ने वित्तिकै दर्कै भरी पर्नथाल्यो । भनेभन्दा १० मिनेटपछि जहाज ट्याक्सीमा गुड्न थाल्यो ।

“सरी जेण्टलमेन,” राम्ररी परिचारिकाले अत्यन्तै विनम्र भएर सोधी, उसको स्वर संगित जस्तै थियो, “तपाईंहरू कुन देशबाट आउनु भएको हो ?”

“नेपालबाट,” मैले पनि सकेसम्म मिठो हुनखोज्दै भनें ।

“मलाई माफ गर्नुहोला, भूगोल संबन्धी मेरो ज्ञान साँझै कमजोर छ, तर नेपाल शहर कुन देशमा पर्छ भनेर मलाई भन्न सक्नुहुन्छ ?”

“नेपाल आफैँ एउटा देश हो, माउण्ट एभरेस्टको देश,” मैले हाँस्दै भने । नेपालको नाम नसुन्नुलाई अनौठो भित्र हाल्ने काम मैले छोडिसकेको थिएँ ।

त्यसैबीचमा भक्तबहादुरले तिनीहरूको उडान पत्रिका पल्टाएर परिचारिकालाई नेपाल देखाइदिनु भयो । त्यहाँ नेपालको नक्सा नै रहेछ । त्यसमा नियालेर हेरेपछि केटीले हाँस्दै भनी, “भूगोल संबन्धी मेरो ज्ञान साँच्चै नै कमजोर छ ।”

उडिरहेको हवाईजहाजमा हामीलाई त्यत्तिकै छोडेर केटी अधिल्लिर लागी । हामी भ्यालबाट बाहिर हेर्न थाल्यौं । तर चाक्लो फाँट थियो । म्यापलका राता पहेँला र हरिया भएका पातहरू अलि अलि छुट्टिन्थे । तर कृत्रिम लाग्ने तिनीहरू ! हेर्दा हेर्दै तलको फाँट पनि कृत्रिम देखिन थाल्यो । कस्तो कृत्रिम ! आँखामा कुनै उत्साह नछुने, कस्तो विचित्रको प्रकृति होला यो ! अनन्त क्षितिजमा एउटै रुख, एउटै खेत, एउटै बादल र एउटै आकाश । शायद यसले जीवनलाई पनि सपाट बनाइदिएको होला अमेरिकामा ।

आकाशबाट लिङ्गन देखियो - सानो र फिँजारिएको । चाक्लो आँगनमा सुकाएको जुनेलो जसरी फिँजारिएको । सबै साथीहरूको मन रमायो । अर्जुन, विद्या, भक्त सबैले त्यतै कतै खेतीपाती गरेर जीवन बिताउने कल्पना जागेको जानकारी गराउनु भयो । मान्छे जे भए पनि प्रकृतिसँगै रमाउछ नि !

तर लिङ्गन विमानस्थलमा फेरि अप्ठेरो पऱ्यो । मेरो ब्याग हरायो । विमान कार्यालयमा गएर हतार हतार जानकारी गराइयो । “सेण्ट लुइसमा अलमलिएको हुनुपर्छ, साँझको उडानबाट आउँछ, ठेगाना दिनुस्, म पठाइदिन्छु,” काउण्टरमा बसेकी बैनीले भनिन् । उनको बोली सुन्दा लाग्यो - बेला मौकामा ब्याग हराइरहने कुरा यता सामान्य हुँदो रहेछ । त्यतिबेला पनि मेरो मात्र होइन, नेब्रास्काका पूर्व गभर्नरको पनि ब्याग हराएको थियो ।

बैनीजीले आश्वस्त पारे पनि विद्याको ब्याग हराएपछि उतर्सिएको मेरो मन सन्ताके मानेर बस्न सकेन । त्यसैले मैले जोड दिनखोज्दै भनें, “मेरो ब्याग चाँडो ल्याउने कुरामा तपाईंहरूको ध्यान जानुपर्छ । पर्सी बिहान नौबजे हामी नेब्रास्काका गभर्नरसँग भेट गर्दछौं । मेरो औपचारिक लुग ब्यागमै छ, त्यसैले मलाई ब्याग त्योभन्दा अधि नै चाहिन्छ ।”

“अवश्य,” बैनीजीले मिठो स्वरमा सहमती जनाए पनि उनले मेरो कुरामा ध्यान दिइन् जस्तो मलाई लागेन । त्यसैले मैले जर्जतिर फर्कदै भनें, “मसँग दुइटा विकल्प छन् । या त मैले यहीँबाट मिनीयापोलिस हुँदै नेपाल फर्किनु पर्छ, या महंगो पैसा तिरेर मन नलागी नलागी केही जोर लुगा किन्नुपर्छ । यस्तो स्थितिमा म पहिलो विकल्प नै मन पराउँछु ।”

म यो ब्याग हराइलाई पनि घर फर्किने काममा सदुपयोग गर्ने कोशिश गर्दै थिएँ भनेर बुझ्न जर्जलाई पटकै गाह्रो भएन । मिठो र चिप्लो माछा जस्तो जर्जले यस्तो मौकामा मलाई किन माथि पर्न दिन्थ्यो र ? स्वरलाई घीउ जस्तो मिठो पारेर उसले भन्यो, “नो सर, पीर लिने पर्दैन । भरे बेलुका नौ बजेसम्म सुटकेश कोठामा आइहाल्छ !”

हामी खाना खान निस्कियौं र खाना खाएर होटलमा फर्किँदा लवीमै सुटकेश हामीलाई पछि आएर बसिरहेको हुनेछ, भनेर निस्कियौं । लिङ्गनको रात सुनसान हुँदै थियो । हामी रेस्टुराँको खोजीमा थियौं । एउटा मेक्सिकन रेस्टुराँको अधिल्लिर ठूलो भीड थियो । हामी भिडमा रमाउन सकेन थिएनौं । त्यसैले हामी सडकमा निकैवेर घुम्थौं ।

अन्तमा हामीले एउटा भियतनामी रेस्टुराँ भेट्यौं । सरल रहेछन् संचालकहरू । हामीले दिएको टिप्स पनि फिर्ता ल्याएका थिए । हामीले टिप्स हो भन्यौं । मालिकनी जस्ती महिलाले भनिन्, “यो पैसा काम गर्ने केटीले पाउनेछ ।” हामीलाई अनौठो लाग्यो । कुन कालमा शरणार्थीका रुपमा आएका यी भियतनामीहरू अबै पनि दब्यु नै भइरहेका त होइनन् जस्तो पनि लाग्यो । तर हामीले टाउको दुखाउनु पर्ने कुनै कारण थिएन । लिङ्गन शहरको त्यो भियन दोङ्ग नाउँको रेस्टुराँ सस्तो र स्वादिलो थियो ।

हामी दश बज्न लाग्दा होटलमा फर्कियौं । सुटकेश आएको थिएन ।

सुटकेस, बेलुकाको नौ होइन, आज बिहानको नौ बजेसम्म पनि आएन । मैले नेब्रास्काको सबै कार्यक्रममा आफू उपस्थित हुन नसक्ने जानकारी दिन रबर्टलाई फोन गरे । उसले आफैँ विमान कार्यालयमा सम्पर्क गरेर मलाई अन्तिम जवाफ दिने कुरा गर्‍यो । तर पनि मैले जोड दिँदै भनें, “रबर्ट, एकजोर लुगाले म कसरी हप्ता गुजार्न सक्छु ? यो असम्भव हो ।”

रबर्टले कहाँ कहाँ फोन गर्‍यो मलाई थाहा भएन । करीब आधा घण्टापछि रबर्टले मलाई यस्तो समाचार दियो, “मैले ट्रान्स वर्ल्ड एयरलाइन्स (हामी त्यसैको जहाजमा आएका थियौं) का मानिससँग कुरा गरे । ब्याग फेला परिसक्यो र त्यो अहिले साढे दश बजेको जहाजबाट आउँदैछ । १२ बजेसम्ममा ब्याग होटलमा आइपुग्नेछ ।”

पछिनुको विकल्प मसँग के थियो र ?

१२ बजे हामी लवीमा ओर्लियौं । खाना खाने हाम्रो उद्देश्य थियो । त्यही बेला मैले फ्रण्ट डेस्कमा ब्यागको बारेमा सोधपुछ गरे । नारायणजी अधि सर्नुभयो । उहाँ यस्ता काममा अगाडि आइहाल्नु हुन्छ । तुरुन्तै हामीलाई थाहा भयो - मेरो सुटकेस आएको छैन ।

खाना खाँथौं । समय बित्यो । होटलमा आयौं । अह, ब्याग आएन ।

चार बजे हामीले गाउँ जानु थियो । गाउँलेलाई उपहार दिने कुनै सामान मसँग थिएन । दिक्क लागेर मैले रबर्टको कोठामा फोन गरे । उ कोठामै थियो । सुटकेश नआएकोमा मैले दिक्कदारी व्यक्त गरे र बिना उपहार गाउँ जान अप्ठ्यारो लागेको कुरो उसलाई जनाएँ ।

फोन राख्ने बित्तिकै फोनको घण्टी बज्यो । मैले उठाउनै पर्‍यो । उताको केटी स्वरले भन्यो, “मिस्टर नेपाल, आइ एम जिना । योर ब्याग इज हियर । क्यान आइ सेण्ड इट टु योर रुम ?”

“ओ स्योर, थ्याङ्क यू,” सुटकेश आइपुगेको खुशियालीमा म दङ्ग परें ।

सबैले आफ्नो योजना आफैँ बनाउनु पर्छ र समूहमा हिँड्दा अरुहरूलाई कम भन्दा कम दुःख होस् भनेर अधिकतम कोशिश गर्नुपर्छ । यस्तो भए कति राम्रो हुन्थ्यो । तर यस्तो हुँदैन ।

अमेरिकामा घुम्दा घुम्दै विद्यमाको मन फेरिन्छ । अनौठो होयन । तर काठमाण्डौमै छँदा दुइ चार दिन थप अमेरिका बस्ने सोच बनाएको भए अथवा वासिङ्गटनमा टिकट रिक्कर्न गर्दा हप्ता दश दिन बस्ने मन बनाएको भए सँगै हिँडेकाहरूलाई अतिरिक्त दुःख हुने थिएन । बिहान अकस्मात नारायणजीबाट थाहा पाएँ । ‘विद्याजी केही दिन थप बस्ने मन गर्दै हुनुहुन्छ । तपाईंसँग कुरा गर्नुपर्ने छ रे । टिकटको बन्दोबस्तमा लाग्नुपर्ने छ । आज दिउँसो त्यता लाग्नु पर्ला ।’

विद्याले नै पनि भन्नुभयो, “फेरि अमेरिका आउन पाइने होयन, सियाटलमा बोइङ्ग बनाउने कम्पनी पनि रहेछन् । हेर्न पाइन्छ, अलिक दिन बसौ न ।”

म खिसिक्क हाँसे । तीर्थ खनालले मलाई केही दिन थप बस्न, सियाटल आउन निकै जोड गर्नुभएको थियो । उहाँलाई पनि गर्नुभएको थियो । मैले तीर्थको बोली सम्झिँदै हाँसेर भनें, “बस्ने भए बस्नुस् । म रमाउँछु भने बस्न मजै हुन्छ । तर म बस्दिन । सुटकेस आइपुगेको भए म यहीँबाट काठमाण्डौ लाग्ने थिएँ । आउने भए पनि २० तारिख बिहान म अमेरिका छोड्छु ।” नारायणजीलाई मैले भनें, “सकभर मिल्छ । मिलेन भने पनि टोक्योबाट हङ्कङ्ग हुँदै नेपाल जानेगरी रिरुट गरिदिन लगाउनु भयो भने उहाँहरूलाई सजिलो हुन्छ ।”

जहाँसम्म मेरो कुरा हो - म शनिबार विमान ढिलो हुनसक्ने सम्भावनालाई पनि स्वीकार्न सकिदिन । प्रदुषण जति धेरै भए पनि मेरो मातृभूमिको घाम नै मेरा लागि प्यारो छ । हुनसक्छ - बीस तारिखका दिन फर्किनेमा म एकलै परँ - तर २० तारिखको रात पनि अमेरिकाको कुनै होटलमा कहाँ बिताउन सकिन्छ र ? बिहान घरमा फोन गरेर ६ गते दिउँसो साढे १२ बजे मलाई लिन एयरपोर्ट आउनु भनेर खबर गरिसकेको छु ।

यात्रा सकिने बेलामा सहज र रमाइलो हुँदै आएकोले पनि होला साथीहरूलाई बसौ बसौ लाग्न थालेको छ । वासिङ्गटनमा सबैको बिजोके भयो । फिलाडेल्फियामा त्यो भन्दा केही राम्रो थियो । कोलम्बसमा आइपुग्दा साथीहरूको मन रमायो । यहाँ लिङ्गनमा त होटल पनि साँच्चिकै सुटवाला परेको छ । बिहानको ब्रेकफास्ट राम्रो छ । बेलुकाको स्न्याक्स पनि हुक्कको छ । पैसै जोगाउने हो भने बाहिर खान जाँदै नगए हुन्छ ।

भक्तवहादुर र सुशिललाई पनि मैले बस्नोस् भनेर सल्लाह दिएँ । भक्तले भन्नुभयो, “म त फर्किन्छु ।” सुशिलले भन्नुभयो, “आज आइतबार भयो । मैले त काउण्टडाउन शुरू गरिसकेँ । अर्को आइतबारको राती बैकको डेरुममा सुत्न पुगिन्छ ।”

संभवत अब उहाँहरूको मन फेरिदैन । तीन जना हामी एउटा जहाजमा सहयात्री हुनेभयौं ।

आजको दिन त्यत्तिक बित्यो । ४ बजे २२ माइल टाढाको गाउँमा गइयो । गाउँ के भन्नु ? फाट्ट फुट्ट घरहरु थिए । शान्त र सुनसान । गाडीमा चिप्लिइरहंदा मलाई मुलपानी र थलीको तेर्सोमा चिप्लिइरहेछु जस्तो लाग्यो । हामीलाई खान निम्ता गर्ने परिवारमा दम्पति मात्र रहेछन् । “एउटी छोरी बिहे गरेर गैसकी, अर्की छोरी मिसौरीमा काम गर्छे,” घरपटिनीले मलाई भनिन् । उनीहरुले हामीसँगै डिनरमा आफ्ना बाबु र आमालाई पनि बोलाएका थिए । बाबु आमाले नै हामीलाई होटलबाट लिएर गएका थिए । उहाँ गएपछि थाहा भयो, त्यो घर र खेतीपाती आमाबाबुकै रहेछ । छोरी ज्वाइँले हेरबिचारको जिम्मा मात्र लिएका रहेछन् । बुढाबुढी दुबैले गर्बका साथ भने, “यो हाम्रो बिहे भएको घर हो । सन् १९४६ मा हामीले यहीं बिहेका गरेका थियौं ।”

अमेरिकी दम्पतिको अनौठो तस्वीर हाम्रा सामू थियो । बुढाबुढीको बिहे पचपन्न वर्ष अघि भएको थियो र उनीहरुले छोडपत्र गरेका रहेछन् । १९५२ मा बुढा, अर्थात् अर्नेस्ट म्याकगिल पाइलट भएछन् । पच्चिस वर्षसम्म उनले विमान उडाएछन् । उड्डयनबाट सेवा निवृत्त भएपछि उनी किसानमा लागेछन् । “अहिले म आठ सय एकड आफ्नो जमिनमा खेती गर्छु । १७०० एकड जमिन मैले भाडामा लिएको छु । उत्पादनको चार्लिस प्रतिशत मैले जग्गाधनीलाई बुझाउनु पर्छ । मलाई राम्रै छ,” उनले आफ्नो जीवनको अनुभव सुनाउँदै भने ।

“तपाईं कति वर्षको हुनुभयो ?”

“सतहत्तर वर्षमा हिँड्दैछु,” म्याकगिलको कुरा सुनेर हामी छक्क परिरहेकै थियौं । २२ माइल लामो बाटो उनैले गाडी हाँकेर लगेका थिए र उनैले राती हामीलाई होटलमा ल्याएर छोडेका थिए ।

“माइक र उनकी पत्नीलाई मैले पोस्टर र थैली दिएको थिएँ । बुढाबुढीलाई एउटा क्यालेण्डर दिएँ । “अहो, हिमाल सहितको क्यालेण्डर । इभानलाई असाध्यै मन पर्छ,” बुढाले आफ्नी पत्नीलाई क्यालेण्डर दिँदै भने, “इभान हेर त, राम्रो कागजमा हिमाल र तारिखहरु !”

अमेरिकीहरु प्रशंसा गर्न सार्दै सिपालु हुन्छन् ।

साढे ११ बजेको छ । आजलाई शुभरात्री । अमेरिकामा अब पाँच दिन बस्नुछ । चार ओटा व्यस्त दिनहरु अनि एउटा हवाई यात्राको दिन । हुनत २० गते पनि दिनभर अमेरिकामै भइन्छ - तापनि त्यो बैकको गन्तव्यसँग जोडिने हुनाले गणना बाहिर पर्छ ।

१५ अक्टोबर ०१

एम्प्यासी सुइट

राती ८ बजे ।

व्यस्त र छरितो कार्यक्रम सहितको दिन समाप्त भएको छ । सबै साथीहरु खाना खान जानु भएको छ ।

यतिवेला अमेरिका एन्थ्र्याक्स पिडित छ । एकपछि अर्को ठाउँमा एन्थ्र्याक्स देखापरेको छ र एन्थ्र्याक्सको महामारीले सिङ्गै अमेरिकालाई तर्साइरहेछ । हवाईयात्राको डर, एन्थ्र्याक्सको डर, ठूला घरहरुको डर । डरै डरले मान्छे प्रताडित छ । मान्छेलाई स्टडियममा जान डर लाग्छ । सिनेमा हलमा जान डर लाग्छ । अर्थात् यसो भनौं, कोठा र कारबाट बाहिर निस्किएर हिँडडुल गर्ने मानिसलाई डर लाग्छ ।

हामी यो सन्त्रास र यातनाको साक्षी भएका छौं र त्यसलाई नजिकबाट महसुस गर्न थालेका छौं । सुरक्षाको व्यवस्था अत्यन्तै कडा छ, त्यो शालिन पनि छ । तर प्रष्ट देखिन्छ - मान्छे फुक्का हुन सकिरहेको छैन ।

आज बिहानको पहिलो कार्यक्रम स्टेट हल अर्थात् संसद, सर्वोच्च अदालत, गभर्नर अफिस भएको भवनको भ्रमणथियो । व्यवसायिक गाइडले जसरी एक जना महिलाले हामीलाई त्यसको जानकारी दिइन् । ठूलो निर्माण हो र अमेरिकी जनताको मिहिनेतको प्रतिफल हो भन्न कर लाग्ने भवन थियो त्यो । त्यो भवनमा घुम्दा मलाई अदालतको प्रधान न्यायधिसको कुर्ची पछिल्लिर लेखिएको यो वाक्यले सार्दै आनन्द दियो, “आइज एण्ड इयर्स बार पोर् वीटनेसेज हवेन दी साउल इज बार्बरस ।”

दोश्रो कार्यक्र सिनेटरसँगको भेटघाट थियो । क्रिस बाइटलर रहेछन् उनी र नेपाल घुमेका मानिस रहेछन् तिनी । “नेपाल संसारको सार्दै सुन्दर मुलुक हो, म सधैं नेपाल सँभिरहन्छु । एकखालको नस्टलजिक फिलिङ्ग छ ममा । म १९७० मा नेपाल गएको थिएँ । अहिले त त्यहाँ धेरै परिवर्तन भैसक्यो होला ।”

थोरै मिठा कुराहरुपछि हामी राजनीतिक छलफलमा लाग्यौं । उनले वर्तमानबाट आफ्नो कुरो थाले र भने, “हामीले ११ सेप्टेम्बरपछि इस्लाम मुलुकलाई विश्वासमा लिन सकेनौं । इस्लाम र आतङ्कवाद पृथक हुनु भनेर छुट्याउन सकेनौं । बुझाउन सकेनौं । यो सार्दै नमिठो कुरो हो ।”

बाइटलर प्रभावशाली सांसद मानिँदा रहेछन् । हामीलाई जर्जले भेटघाट भन्दा केही क्षण पहिले यसको जानकारी दिएका थिए । त्यसैले हामीले उनीसँग अमेरिकाको असन्तुलित विदेश नीतिका बारेमा लामै कुरा गर्यौं । उनले भने, “नीतिको निरन्तरताको आवश्यकताको ज्ञान हामीले आउने पीढीलाई दिनुपर्नेछ । पछिसम्मको कुरो सोच्ने शैली हामीमा विकसित भैरहेको छैन । तर प्रजातन्त्रको सुदृढीकरण प्रतिको हाम्रो प्रतिवद्धतामा भने हामी आँच आउन दिदैनौं ।” यसै सन्दर्भमा उनले नेपालीहरुको विचार बुझ्न खोजे । अर्जुनले सबैभन्दा पहिले बोल्नुभयो र उहाँले अमेरिकी नीतिमा तरलता भएको, त्यसले ढुक्कले प्रजातन्त्रको समर्थन गर्न नसकेको, काम लाग्यो भाँडो आफल तेरो ठाँडो जस्तो गर्ने गरेको कुराहरु उठाउनु भयो । बाइटलरसँग भएको प्रजातन्त्र सम्बन्धी छलफलबाट जर्ज पनि असाध्यै प्रभावित भए । पछि कोठाबाट बाहिर निस्कदै उनले भने, “आज बडो जीवन्त छलफल भयो । हाम्रोमा समस्या छ । साउदी अरबलाई समर्थन नगरौं भने तेलको सिकट भैहाल्छ । त्यसैले हामी प्रजातन्त्र होइन, तेललाई च्याप्न बाध्य छौं ।”

बाइटलरले नेपाल र चीन बीचको सम्बन्धका बारेमा थोरै सोधीखोजी गरे । चीनसँगको सम्बन्धमा नेपाल आफू सुविधाजनक भएको महसुस गर्छ भन्ने उनको प्रश्नको उत्तरमा नारायणजीले हामी सबैको प्रतिनिधित्व गर्दै नेपाल र चीन बीचको सम्बन्ध सन्तोषजनक रहेको जानकारी गराउनु भयो ।

कुनै वेलामा नेपालमा नेब्रास्काको अत्यन्तै धेरै चर्चा भएको थियो । नेब्रास्कामा निर्दलिय प्रचलन छ भनेर नेपालीहरूलाई ढाँट्ने कोशिश पनि धेरै भएो थियो पन्ध्र वर्ष पहिले । त्यसैले हामीले नेब्रास्काको निर्वाचन, संसद, पार्टी प्रतिको धारणा आदिका बारेमा सोधीखोजी गर्ने पर्ने थियो । बाइटरले हामीलाई केही रोचक जानकारी दिए ।

नेब्रास्कामा चुनाव पार्टीगत आधारमा हुँदैन । तर उम्मेदवारहरू पार्टीकै हुन्छन् । नेब्रास्कामा निर्दल वा बहुदलको अवधारणा छैन । उसै पनि अमेरिकामा चुनाव जित्न पार्टी भन्दा बढी व्यक्तिको भूमिकाको खोजी हुन्छ भन्छन् धेरै मानिसहरू ।

नेब्रास्कामा एक सदनात्मक व्यवस्था हुनुको पनि खास कारण रहेछ । ३० को दशकमा आएको ज्यानमारा मन्दीको बेला पैसा बचाउन मानिसहरूले अत्यावश्यक आवश्यकताहरूमा पनि कटौती गर्नुपरेको थियो । त्यही कटौतीको सन्दर्भमा सिनेटर जर्ज नोरिसले खर्च जोगाउन एक सदनात्मक विधायिकाको अभियान चलाए । जनमत संग्रह नै भएको रहेछ त्यहाँ ।

बाइटर पछिको हाम्रो भेट एटर्नी अफिसमा थियो । उही पुरानै कुराहरू दोहोरिएका हुनाले सहभागिता पनि खासै भएन । स्टीव भासले आफ्नो तर्फबाट नेब्रास्काको महान्यायधिवक्ताको काम, संविधान आदिका बारेमा जानकारी गराए । त्यो चाँडै सकियो ।

हाम्रो तेश्रो भेट आम्बुडस्मेन अफिसमा थियो । उनीहरूले भरखरै कार्यालय सारेका रहेछन् । बसेर कुरा गर्ने ठाउँ पनि रहेनछ । हामीले उभिइ उभिइ केही जानकारी लियौं । उत्साह हुने केही साथीहरू उभिएर गफ गर्न थाल्नुभयो । हामी चुरोट खानेहरू बाहिर आँगनमा निस्किएर चुरोट तान्न थाल्यौं ।

हाम्रो चौथो भेट सेक्रेटरी अफ स्टेटका डेपुटी डिक कोलसँग थियो । उनले आफ्नो कार्यालयको कामको जानकारी गराए । नेब्रास्का खेतीपाती र वस्तुपालनमा अडिएको रहेछ । रमाइलो लाग्यो । कुराकानी सकेपछि उनले हामीलाई नेब्रास्का राज्यको मानार्थ नागरिकको प्रमाणपत्र दिए । यो त राम्रो कुरा रहेछ । हाम्रो मुलुकले पनि यस्तो काम गरे मुलुकलाई फाइदै हुन्थ्यो कि !

आज दिउँसोको खानामा नेटिभ अमेरिकन (आदिवासी) समुदायका प्रतिनिधिसँग भेटघाट थियो । उनीहरूको आफ्नै संविधान रहेछ, आफ्नै संसार रहेछ । उनीहरू आफूलाई कोलम्बस भन्दा केही सय वर्ष पहिले अमेरिका आएको भन्दा रहेछन् । अर्थात् उनीहरू पनि आप्रवासी नै रहेछन् । तर उनीहरू कहाँबाट आए ? एशियाबाट हो ? कि अन्यत्रैबाट ? हाम्रो प्रश्नको उत्तरमा म्याटले भने, “कसैले अलास्का हुँदै आएको एशियाली मूलको हाँगो भन्छन्, कसैले गिनल्याण्ड हुँदै आएको स्कण्डेनेवियाली मूलको हाँगो भन्छन् । कसै कसैले मध्य अमेरिकाबाट उत्तर लागेको हाँगो पनि भन्छन् । हामी चाहिँ यसै हो भन्न सक्दैनौं । तर हामी एकजना जर्मन अनुसन्धाताले भनेको कुरामा बढी विश्वास गर्छौं । उनको भनाइ स्कण्डेनेवियाली हो ।”

चार वजे विद्या र डम्बरको टिकट पनि मिल्यो । उहाँहरू अरु दश दिन जति बस्नु हुनेभयो । त्यो पनि राम्रै भयो । हामी चाहिँ यहीँबाट जान पाइन्छ कि भनेर अझै कोशिश गरिरहेका छौं ।

भरखरै सुवाससँग काठमाण्डौमा कुरा गरे । २ गते यता मन्त्रीमण्डल भन्ने संभावना छैन रे । मिति सरेको सयै रहेछ । बर्खे अधिवेशन २ गते बन्द हुने भएछ । महिला विधेयकले प्रवेशको अनुमति पनि पाएनछ राष्ट्रिय सभामा । अब त्यो मज्जैले थन्किने भए जस्तो छ । कांग्रेसलाई के निहुँ पाउँ, कनिका बुकाउँ भएको थियो । सजिलो भयो । किन त्यस्तो गन्या होला साथीहरूले ? हाम्रो संसदको काम पनि हदैसम्मको लथालिङ्ग हुनथाल्यो । संयोजन छैन, समायोजन छैन, एकरूपता छैन । के भएको हो यस्तो !

नहुनु पर्ने काम भएको यति मात्र होइन रहेछ । भ्रष्टाचार र अख्तियार पनि त्यत्तिकै थन्किने भएछ । माओवादीसँगको वार्ता फलदायी हुने कुनै संभावना छैन रे । माओवादीहरूको गतिविधि पनि सम्हालिएको रहेनछ । उनीहरू भन भन जनविरोधी बन्दै गैरहेका रहेछन् । यसवीचमा तिनीहरूले कमरेड रंगनाथ जोशीको घर पनि लुटेछन् ।

अमेरिकाले अफगानिस्तानमा आक्रमण गरेपछिको प्रतिक्रिया स्वरूप नेपालमा एकता केन्द्र र मसालले विरोधमा वक्तव्य दिएछन् ।

अब चार दिन मात्र छ अमेरिकामा । आजको हप्ताको साँझ आफ्नै घरको भात खाइरहेको हुनेछु । अहं, फिट्टै बुझ्न सकिन - कसरी मान्छे आमाको दुध बिसिएर सन्नाटाको धर्तीमा निदाउन सक्छ ? भोलि दिनभरि व्यस्त कार्यक्रम छ । बुधवार जहाजकै यात्रा भैहाल्यो । एटलाण्टाको व्यस्तता सकिएपछि आफ्नो सूर्योदयको यात्रा आरम्भ हुनेछ । अहा ! मातृभूमिको रङ्ग यतिबेला कस्तो भएको होला ?

१६ अक्टोबर ०१

एम्ब्यासी सुइट ।

आज १६ तारिखको बिहान हो र २० तारिखको बिहान हामी घर तर्फ लाग्ने तयारी गरिरहेका हुनेछौं । प्रतिक्षाको तीब्रता भनेको शायद यही होला । कतिबेला दिन बित्छ र अर्को उज्यालो आउछ भन्ने चाहनाले मनलाई कोक्रो जसरी हल्लाइरहंदा पनि मान्छेलाई आनन्दै लाग्थ्यो । पहिले पहिले म बल्ल यति दिन बित्यो, अझै यति छ भन्थें । नेब्रास्का आएपछि सुशिलको भाषामा काउण्टडाउन शुरु भयो । शनिवार हामीले भन्यौं - अर्को शनिवार हामी नेपाल तर्फ गैरहेका हुनेछौं । शनिवार भरि अमेरिकी भूमिमा उडिरहे पनि हामी आफ्नो मातृभूमि तिरको निरन्तरको यात्रामा जानेछौं । आइतबार हामीले भन्यौं - अर्को आइतबार हामी एशियाली भूभाग माथि हुनेछौं र आइतबारको रात हामीले बैककमा बिताउनेछौं । हिजो हामीले गफ गर्थ्यौं - यहाँ अहिले दिउँसो हुँदैछ, तर आउने सोमवार यतिबेला हामी आफ्नो परिवारसँग गफ गरिरहेका हुनेछौं ।

आज मंगलवार हामी नेपालमा के गर्छौं ? अरुको थाहा छैन । म चाहिँ सुनसरीमा पिपुल्स भोलण्टियर्स कार्यक्रम भरखर सक्‍याएर साथीहरूसँग गफ गरिरहेको हुनेछु । आफ्ना कामहरू, आफ्नो जिम्मेवारी पुरा गरिरहेको हुनेछु ।

तीन या चार हप्ताको नेताहरूको राजनीतिक अनुपस्थितिलाई उसै पनि मैले कहिल्यै समर्थन गरिन । त्यसप्रति मेरो सधैं विरोध रह्यो । एकाध पटक साथीहरूले “आफू जान पा होइन, त्यसैले विरोध गर्छु नि” पनि भनेका थिए । तर जान पाएपछि भन नराम्ररी अनुभूत भयो - कस्तो सन्नाटाले किच्दो रहेछ । समाचार नपाइने होइन । दिनैपिच्छे जस्तो फोन भएको छ । कुरा गरेकै छु । परिस्थिति बुझेकै छु । खास गरेर ओहायो आएदेखि त सम्पर्कको निरन्तरता अटुट भएको छ । फोन काँड पनि थपिएको छ । प्रकाश भेटेवाले पनि फोन काँड दिएपछि हरेक दिनको घटनाबाट जानकारी हुने मौका पाइएको छ । तर पनि लागि रहन्छ - केही विप्रियो कि ! फ्रण्टलाइनमा

भएर मात्रै होइन, जिम्मेवारीका चापले मात्र होइन, नेतृत्वको निष्ठा र व्यक्तित्वका हिसाबले पनि हप्ता भन्दा लामो विदेश भ्रमण निरुत्साहित गरिनुपर्छ । यो त्यति असल यात्रा होइन ।

दिनेश श्रेष्ठको फोन हिजो ढिलो आयो । अहिले बिहान साढे सात बजे आउदै हुनुहुन्छ । बसन्ती पनि एटलाण्टामा रहिछन् । एउटा कुनै प्रतिनिधि मण्डलमा आएको रे - यतै भासिइछन् । लाजै मर्नु पाछिन् मान्छेहरुले । दिनेशलाई फोन समात्ने बित्तिकै हकारें । जाडोमा फर्किन्छु भनेका छन् । हेरौं के गर्छन् ?

हिजो फेरि आइत सोल्टीले फोन गर्नुभयो । फोन त भीम कार्की, जनक राना र सि. पी. रेग्मीको पनि आयो । उहाँहरु सबै एकपल्ट टेक्सास आइदिए हुन्थ्यो भन्नेमा हुनुहुन्छ । तर एक सेकेण्ड थपिएर बस्न मन छैन । मैले “यसपाली तपाईंहरुको काम गर्न सक्नु, पछि आउँला” भनेर टारें । उहाँहरुको काम चाहिँ जसरी पनि गर्ने पर्ने भएको छ । पटक पटक साथीहरु आउने र काम नगरी टार्ने काम भएको रहेछ ।

प्रकाशले पनि “अङ्गल, बुवाले अंकललाई घुमाउनु भन्नुभएको छ, तपाईं एकाध दिन बस्नुस न भन्दै थियो । मैले धन्यवाद दिएँ । गए रात त बिचित्रै भयो । तीर्थले पनि धेरै जोड गर्नु भयो । विद्याजी बस्दै हुनुहुन्छ, अर्जुनजी बस्दै हुनुहुन्छ, तपाईं पनि एकाध दिन बस्नुस न भन्दै हुनुहुन्थ्यो । उहाँलाई चाहिँ मैले मनकै कुरा भनें, “तीर्थजी, मेरो मन रमाएन । नेपाल छोडेको तीन हप्ता हुँदैछ । मलाई नरोक्नुस् । तपाईंहरुको अड्किएको काम नेपाल जाने बित्तिकै सम्पन्न गर्न सक्नु ।” तीर्थले बढी जोड गर्नुभएन ।

अमेरिकाको तेश्रो हप्ताको यात्रामा भुन भुन मानिसहरुलाई नबस्न कर गर्ने मन बन्दै गएको छ । अमेरिका बनेको मिहिनेतले हो र मिहिनेत गर्दा नबस्ने नेपाल पनि होइन । दर्जनौं उदाहरणहरु छन् नेपालमा मिहिनेतले बस्नेहरु । शर्माजी हामी सबैका लागि उदाहरण हुनुहुन्छ परिश्रमको । हरि पाण्डेले दुई दशकमा आफू र मुलुकको मिहिनेतको चेतनामा अभूतपूर्व परिवर्तन ल्याइदिनु भयो । अहिले हरि बैरागी र गुरु न्यौपानेहरु पनि काम प्रतिको निष्ठा, लगन र मिहिनेतले नै बनिरहनु भएको छ । १५ वर्ष अघि बिन्तीकै पनि के थियो र ? एउटा स्कूल थाप्दा सबैले भएको पनि डुबाउने भई यसले भन्थे । २५ हजारको सिर्जनाले आफूलाई चाहिने गरी खान, बस्न र आफन्तहरुलाई भर अ भरमा सहयोग गर्नसक्ने तुल्यायो । यस्ता अनगिन्ती उदाहरणहरु कलाउन सकिन्छ । पैसाको लागि माटोको माया, परिवारको सुख सबैलाई तिलान्जली दिएर हजारौं किलोमिटर पारिको जीवनको मरुभूमिका बालुवा फुक्न आउने कामलाई कसरी राम्रो भन्न सकिन्छ र ?

तर पनि सबैका लागि गुनासो गर्नु हुँदैन । मन आफ्नो हो । निश्चित व्यक्तिको मन हो त्यो । त्यो मनलाई उसकै इच्छामा विचरण गर्न दिनुपर्छ । घुम्न र खेल्न दिनुपर्छ । यहाँ हामी आठ जनाकै मन त एक ठाउँमा आउन सकिरहेको छैन भने आठ लाख या असी लाखको मन कसरी एक ठाउँमा आउन सक्छ ? मलाई फर्किन आतुरी छ । एक मिनेट पनि मेरा लागि एक दिन भैरहेको छ । सुशिल पनि समय थप्दिन भन्नुहुन्छ । बलायर पनि अब जानुपर्छ भन्दै हुनुहुन्छ । विद्या यतै आएर मन रमाएपछि बस्ने हुनु भएको छ । अर्जुन भरसक छोरीको विहेदान यतै गरेर फर्किन पाए हुन्थ्यो भन्दै हुनुहुन्छ । विनयजी आँखा फिमिकक गर्दा छोराको डेरामा पुग्न पाए हुन्थ्यो भन्नेमा हुनुहुन्छ । डम्बरलाई पाँचथरमा माओवादी बढेकोमा चिन्ता छ ।

यही विविधता नै वास्तविकता हो । मानिस आफ्ना मनका गुनासाहरुबाटै निर्देशित हुन्छ र पाइलाहरुलाई यताउता चलाउन थाल्छ ।

नेब्रास्काको एक सदनात्मक व्यवस्थापिकाबाट म चाहिँ प्रभावित भएको छु । हाम्रो नेपालमा पनि थप साठी जनाको भार किन ? नेब्रास्कामा एक सदनात्मक व्यवस्थाको स्थापनामा मूल भूमिका निर्वाह गर्ने जर्ज नोरिसको भनाइ मलाई बडो स्वादको लाग्यो, “एउटै कुरा, उस्तै ठाउँबाट, उस्तै दायरामा बसेर दुई दुई चोटी किन पास गर्नु पर्‍यो ?” दुई सदनाले गर्ने सन्तुलन र नियन्त्रणका बारेमा नोरिस भन्छन्, “जनताको मतदान र फिर्ता बोलाउन पाउने अधिकार आफैमा सन्तुलन र नियन्त्रण हो । त्यसबाहेक यहाँ सर्वोच्च अदालत छ, गभर्नर छ । त्यो भन्दा पनि ठूलो कुरो सांसद अथवा व्यक्ति प्रचारको उज्यालोमा जाँचिन्छ, उसको योग्यता निखारिन्छ ।”

यो राम्रो तर्क हो । नेब्रास्कावासीहरुले खर्च कटौतीको सन्दर्भमा एक सदनात्मक व्यवस्था आरम्भ गरे भने अरुले किन नगर्ने ? जहाँसम्म पार्टीको कुरो हो - नेपालमा पहिले नेब्रास्का बारे गलत प्रचार गरिएको रहेछ । यहाँ पार्टी अस्तित्वमा छ ।

१६ अक्टोबर ०१

होटल: उही

साँझ ८ बजे ।

नेब्रास्काको आकाशबाट साँझ ओर्लिन थालेको छ र आधारभूत रुपमा हाम्रो यहाँको भ्रमण सम्पन्न भएको छ । आजको पहिलो भेट अत्यन्तै रमाइलो रह्यो । प्रहरी कामको निरीक्षण गर्ने र सोधपूछ गर्नेसम्मका कोठाहरु हेरियो । अपराधका घटनाको अध्ययन पनि सुनियो । नेपालको पुलिस यहाँको जस्तै किन हुन सक्दैन ? अपराधीको चरित्रका आधारमा प्रहरीको चरित्र निर्धारण हुने त होइन । आखिर आधारभूत रुपमा अपराधी भनेका जहाँका पनि उस्तै हुन् । प्रहरीले अनुसन्धानलाई सहज बनाउदा अपराधी स्वयम्मा पनि प्रतिशोधको भावना न्युन हुन्छ ।

लिङ्गन जर्नल पत्रिकाको भ्रमण दुवै पक्षका लागि उत्साहजनक भएन । पत्रिकाको बारेमा, प्रेस स्वतन्त्रताको बारेमा छलफल होला भन्ने हामीलाई लागेको थियो । हाम्रो सम्पर्क अधिकृतले पनि त्यस्तै सोचेका थिए । तर त्यो यथार्थमा संचार भेटघाट थिएन । त्यो संसद सचिवालयको प्रेस शाखासँगको भेट जस्तो भयो । त्यसैले डेढ घण्टाको लागि निर्धारित भेट आधै घण्टामा सकियो । प्रहरी प्रमुखसँगको भेट बढी हतारको भयो भने प्रेससँग भनिएको भेट बढी लामो भयो ।

नेब्रास्का विधायिकाका देसी र होइटसँगको भेटमा नयाँ कुराहरु केही थिएनन् भने पनि हुन्छ । धेरै कुराहरु दोहोरिएका नै थिए । त्यसैले त्यो पनि साह्रै लामो भएन । अमेरिकामा चुनाव प्रति मानिसहरुको रुची मरेको कुरा प्रति अमेरिकीहरु विशेष चिन्तित देखिएका छन् । सबैतिर न्यून मतदानका बारेमा चिन्ता जाहेर गरेकै पाइयो ।

चुनावमा सानैदेखि अमेरिकीहरुको रुची बढोस् भनेर नेब्रास्कामा ४,५, ६ ग्रेडका विद्यार्थीहरुका लागि र १०, ११ तथा १२ ग्रेडका विद्यार्थीका लागि विशेष शैक्षिक कार्यक्रमहरु राखिएका रहेछन् । यो एउटा राम्रो जानकारी हो ।

लिङ्गनका मेयरसँगको भेटघाट औपचारिक कार्यक्रमको समाप्ती थियो । त्यो कार्यक्रम आवश्यक मात्रामा छोटो र मिठो कार्यक्रम थियो । लामो समयसम्म सिनेटको सदस्य भैसकेका मेयरले हामीलाई सवा दुइ लाख जनसंख्या भएको लिङ्गन शहरको परिचय दिदै भने, “यो अमेरिकाको सबैभन्दा सुरक्षित शहर हो ।”

लिङ्गन शहरले पनि हामीलाई मानार्थ नागरिकता दियो । बडो रमाइलो तरिका लाग्यो यो । मानिसहरूको सान्निध्यलाई जोगाइराख्ने विशिष्ट शैली लाग्यो यो । यस्तो कुरालाई हामीले पनि प्रोत्साहित गर्न पाए !

मेयरले भगिनी शहरको अवधारणा राखेका छन् । उनहरूले उज्वेकिस्तानको कुनै शहरसँग भगिनी शहरको सम्बन्ध गाँसेका रहेछन् । नेपालको शहरसँग पनि यस्तै मित्रता गाँस्न उनी इच्छुक छन् । साथीहरूसँग नेपाल गएपछि कुरा गरिदिनु पर्ला । तर कोसँग गर्ने ? शहरले आफै गर्ने काम हो यो । इलाम, हेटौडा, धरान, बुटवल जस्ता शहरहरूलाई जानकारी गराउनु पर्ला । जनसंख्या पनि मिल्दो जुल्दो हुनु राम्रो हुन्छ ।

औपचारिक कार्यक्रम सकेपछि हामी होटलमा आयौ । बेलुका किवानिज क्लबले खानाको निम्तो दिएको थियो । हिजो हाम्रा स्थानिय सम्पर्क व्यक्ति केन जोन्सनले भनेका थिए, “यो निम्तो, पैसा तिर्नु नपर्ने निम्तो हो । तपाईंहरूले खानाको पैसा दिनु पर्दैन ।” पहिले पहिले निम्तोको यो चलन अनौठो लाग्थ्यो । अहिले रमाइलो लाग्न थालेको छ ।

नेब्रास्कामा उसो त खानाको चिन्ता साह्रै छैन । अत्यन्तै सस्तो छ र खाना राम्रो पनि छ । सागपात, फलफूल प्रशस्त पाइन्छ । वासिङ्गटन हेरी त एक चौथाइ नै सस्तो भने पनि हुन्छ । वासिङ्गटनमा जन खानाको लागि हामीले १५ डलर तिरेका थियौं, त्यत्तिको खानालाई यहाँ पाँच डलर छुट्याए पुग्छ । यो यात्राको क्रमलाई हेर्दा हामीलाई वासिङ्गटनमा जन खानाको लागि हामीले १५ डलर तिरेका थियौं, त्यत्तिको खानालाई यहाँ पाँच डलर छुट्याए पुग्छ । यो यात्राको क्रमलाई हेर्दा हामीलाई वासिङ्गटनमा ठूलै घाटा भयो, फिलाडेल्फियामा नाफा नोक्सान बराबर रह्यो । कोलम्बसदेखि बचत भएको छ । जर्जको कुरा सुन्दा एटलान्टामा नाफा नोक्सान बराबर होला जस्तो छ । आजै उनले सूचना दिए, “आइ एम सरी जेण्टलमेन, एटलान्टामा होटलले ब्रेकफास्ट दिदैन । तपाईंहरू डाउनटाउनमा पनि हुनुहुन्न । तर व्यापारिक केन्द्र हो । आफूलाई चाहिने मालसामान किन्न पाइन्छ ।”

“म आफ्ना लागि मैलाई किन्न चाहन्छु जर्ज,” मैले हाँसेर भने । उ पनि हाँस्यो ।

जर्ज असाध्यै बोलिरहनु पर्ने मान्छे हो । वातावरणलाई हलुका र सहज बनाउन उ साह्रै मिहिनेत गर्छ । हामीलाई चिन्ता नपरोस् भनेर हल्काफुल्का हुने कोशिश गर्छ । तर कहिलेकाहीँ उसका थुप्रा कुराले हामीलाई झर्को लाग्न थाल्छ ।

आज भने जर्जले भनेको वाक्यले भित्रैसम्म छेयो । हिजो बिहान क्रिस बाइटरसँग हाम्रो कुरा भए यता जर्ज अमेरिकाको उपयोगितावादका बारेमा आफैँसँग असन्तुष्ट भएको व्यवहार देखाइरहेछ । “तेलका लागि साउदी अरेबियालाई समर्थन गर्नुपरेको छ,” उ हाँसो पोख्न खोज्दै भन्छ । तर त्यतिबेला उसका आँखाहरू हाँस्न मानिरहेका हुदैनन् । आज पनि उसले त्यसै गर्थ्यो । हामीले कुनै टिप्पणी गरेनौं । त्यसैले लगत्तै उसले यसरी वाक्यलाई लम्ब्यायो, “तर राम्रो होस् कि नराम्रो होस्, म अमेरिकालाई माया गर्छु ।”

कस्तो सुन्दर अनुभूतिको राष्ट्रियता !” जिउनुको खर्च खानु हो भन्ने संस्कृतिमा हुर्किएको र मन नपर्ने वित्तिकै छोडिहाल्ने संस्कारमा हेलिएको मान्छेले मातृभूमि म तिम्रै प्रशंशामा गीत गाइरहन्छ भनेर कविता सुनाउदा कस्तो रमाइलो हुन्छ ?

बेलुका किवानिज क्लबको भेटघाटमा गइयो । सबै पाकाहरूको क्लब रहेछ । साठी भन्दा तलका त सदस्यै नाई । टाढाबाट आउनु भएका पाहुनाहरूलाई स्वागतम भन्दै क्लबका अध्यक्षले हाम्रो स्वागत गरे । रबर्टले परिचय दियो । प्रत्युत्तरमा नारायणले भाषण गर्नुभयो र राम्रो भाषण गर्नुभयो । “तपाईंहरू मध्य कोही नेपाल जानु भएको छ ? छ भने कृपया हात उठाइदिनु होला,” उहाँले आफ्नो भाषण थाल्दै भन्नुभयो । एकजना वृद्धले हात उठाएर भने, “नेपाल होइन, नेपाल नजिकैको इण्डिया गएको छु ।” त्यसैबेला मसँगै बसेका डन बरमनले भने, “म पनि तपाईंहरूको नजिकैको तिब्बतसम्म गएको छु ।”

पाका नागरिकलाई नारायणजीले नेपालको छोटो इतिहासको परिचय दिनु भयो र विश्वका दुइ महान राष्ट्र नेपाल र अमेरिकाको मित्रता बलियो पार्नुपर्ने कुरा राख्नुभयो । सेण्टिमेण्ट टिप्न निकै सिपालु हुनुहुंदो रहेछ उहाँ । नेपालको एकीकरण र अमेरिकाको स्वतन्त्रता संग्रामलाई एकै ठाउँमा राखेर उहाँले नेपालले उत्तर र दक्षिणका शासकहरूसँग लडेर आफूलाई स्वतन्त्र राखेको पुरानो इतिहासको गाथा सुनाउनु भयो । सुन्नेहरूले राम्रो माने ।

पुछारमा किवानिजहरूले नमस्ते भनेर हामीलाई अभिवादन पनि गरे । नचिताएको बेला एउटा अमेरिकी मुखले नमस्ते भन्दा झन रमाइलो लाग्ने रहेछ ।

दिनेश र उहाँका काका धर्मराज श्रेष्ठसँग दिउँसो भेट भएको थियो । अहिले फोन गर्नुभयो । भोलि बिहान उहाँकोमा चिया खान पुगिने भइयो । कुरै कुरामा नेपालको खबर सोध्नु भयो । मैले थाहा पाए जति सबै सुनाइदिएँ । उहाँले पनि आधा घण्टाको फोन काँड दिनुभयो । फान पाएपछि किन पर्खिरहने भनेर काठमाण्डौ कुरा गरेँ । संसदले यो कार्यकालको दशैँ पेशी फिर्ता लिने निर्णय गरेछ । मैले लिएको थिइन । आफ्नो हिसाबले त राम्रै भयो । तर दशैँ खर्च नदिने कुरो राम्रो होइन । नेपालको संसदले कहिले काहीँ बेफुर्वाकको निर्णय गर्दछ । त्यसलाई थाहा हुनु पर्ने हो - दशैँको बेलामा संसद सदस्यको खर्च आम भन्दा धेरै बढी हुन्छ ।

मन्त्रीमण्डलको नयाँ लिस्ट हिजो बेलुका पनि गएनछ । आज या भोलि जान्छ रे । तर मन्त्री मण्डल तीन दर्जन भन्दा ठूलो हुँदै छ रे । छि ! यो शेरबहादुरजी पनि काम नलाग्ने मान्छे रहेछन् । के खान त्यत्रो मन्त्रीमण्डल बनाउन आँटेको होला । रामचन्द्रलाई उपप्रधानमन्त्री बनाउन निकै जोड छ रे । तर खालान जस्तो पनि छैन रे ।

सर्लाही तिरकी अनेमसंघ क्रान्तिकारीकी जिल्ला अध्यक्ष सहितको एउटा टोली पार्टीमा आएको छ रे । मालेको केन्द्रीय कमिटीको बैठक पनि सकिएछ । उनीहरूले वार्ता कमिटी भङ्ग गरेछन् । वामदेवलाई अछेरो परे जस्तो छ । सिद्धीलाल र अशोक राईले एकताको विरोध गरिसकेकै थिए । त्यस्ताहरूको वार्ता मिमिटीलाई जीवित राखेर पनि के हुन्थ्यो र ? देवी ओझा र सुशिला श्रेष्ठले सबै तहबाट राजिनामा दिएछन् । किन दिएका होलान् ? आखिर बसैकै भए पनि केही काम त गर्नु थिएन । भिजिटिङ काँड बाँड्ने एउटा साधन बनेकै थियो त्यो केन्द्रीय कमिटी । बेकारमा छोड्दा हुन् ।

मातृक यादव पनि छुटे रे । माओवादी पार्टी भित्रका एमाले विरोधीहरूको चर्को विरोध गर्थे रे । फाइदा लिनलाई होला । माओवादमा जित्तिको प्रवृत्तिगत औसरवाद नेपाली राजनीतिमा अन्यत्र कहाँ छ र ?

आज निद्रा लाग्दैछ । तीन पल्ट फोनमा जाँदै डायरी फेरिरहनु पर्थ्यो । यो लामो यात्रामा आज सबै साथीहरूले सुशिलसँग चित्त दुखाउनु भयो । उहाँको पनि व्यवहार त्यति राम्रो भएन । हिजो भाइसँग सुटुक्क भेट गर्नुभयो । आज जेठानसँग सुटुक्क भेट गर्नुभयो । अरु

जसले पनि नेपालीलाई भेट्दा सबैसँग भेटाउने र चिनाउने गरियो । उहाँले त अरु चिन्तान कि भनेर विरालाले गुह्र लुकाए जस्तो गर्नुभयो । यस्तो नगरेको भए हुन्थ्यो साथीले । उहाँका अमेरिकामा बसेका भाइ र जेठान पनि कस्ता बिचित्रका रहेछन् । यसो नेपालबाट आएका मानिस भन्दा हलौ त गर्न मन लाग्ने हो । यहीं नेब्रास्कामा हामी कसैले नचिनेका धर्मजी बिचरा, जसरी पनि मेरो रेष्टुराँमा आईदिएर एक एक कप चिया त खाइदिनु पर्छ भनिरहेको हुनुहुन्छ ।

बिदा नेब्रास्का ! नेब्रास्काको बसाइ सन्तोषजनक रह्यो । धेरै खालका मानिसलाई भेटियो र अमेरिकी जीवनको बारेमा धेरै जानकारी पनि पाइयो । नेब्रास्का मनमा रहिरहनेछ, स्मृतिका तरेलीमा नाचिरहनेछ । अहिलेसम्मका अरु राज्य भन्दा यसैको सम्भना चिरस्थायी हुनेछ ।

नेब्रास्का नमस्कार । पछि फेरि भेटौंला ।

१७ अक्टोबर ०१

एम्ब्यासी सुइट ।

अहिले बिहानको साढे सात बजेको छ र हामी यात्राको तयारी गरेर बसेका छौं । आठ बजे लबीमा ओर्लनु पर्ने भएको छ । आज बिहान ब्रेकफास्टमा मैले जर्जलाई भनें, “शुक्रबार एटलाण्टामा फुर्सद जस्तो होस् । शनिबार हामी आफ्नो मुलुक फर्कौंछौं ।”

उसले सहमती जनायो । “यहाँ अलिक बढी नै कार्यक्रम भयो,” उसले भन्यो, “यहाँ यस्तो कार्यक्रम कमै हुन्छ । त्यसैले बाक्लो कार्यक्रम बनेछ । तर जर्जियामा त्यस्तो हुँदैन । त्यहाँ यस्ता कार्यक्रम प्रायः भैरहन्छन् । त्यसैले उनीहरु पातलै कार्यक्रम राख्छन् ।”

“यो कार्यक्रम सकिएपछि तपाईं कहाँ जानुहुन्छ ?” डम्बरले सोध्नुभयो ।

“धेरै व्यस्त भइयो यसपटक । एटलाण्टामा म एउटा गाडी भाडामा लिनेछु र फ्लोरिडा तिर लाग्नेछु । म समुद्रको किनारमा केही दिन आराम गर्नेछु ।”

“हिँड्नोस् नेपाल तिर आराम गर्न,” मैले हाँस्दै भनें, “यहाँ भन्दा तपाईंलाई नेपाल सस्तो पर्छ ।”

“ओ, स्योर,” उसले पनि हाँस्दै भन्यो, “म एकदिन अवश्य नेपाल आउछु । माण्ट एभरेस्ट होइन ? हामी सँगसँगै माउण्ट एभरेस्ट चढौंला । कसो ?”

“असाध्यै राम्रो, हामी सँगै माउण्ट एभरेस्ट हेरौंला,” मैले सच्याउदै भनें ।

“ओ, नो,” उसले गम्भिर भएको जस्तो अनुहार पारेर भन्यो, “होइन, होइन । हामीले सबै पहाड चढ्नु पर्छ र माउण्ट एभरेस्ट पनि चढ्नु पर्छ ।”

जर्ज रमाइलो मान्दै हाँस्यो ।

हाम्रा सम्पर्क अधिकृतहरु रमाइला छन् र तिनले हाम्रो यात्रा सुखद होस् भनेर खुबै ध्यान दिएका छन् । जर्जलाई एशियाली र अफ्रिकी विशेष गरेर दक्षिण एशियाली विशेषता थाहा छैन । त्यसैले पायः उ अलमलिनन्छ । रबर्टलाई त्यहाँको संस्कृति थाहा छ - त्यसैले उ मिलाउन जान्दछ । तर दुवै मज्जाका छन् ।

१७ अक्टोबर ०१

डबल ट्री होटल, एटलाण्टा ।

नेब्रास्काको समय अनुसार ३ बजे र यहाँको समय अनुसार ४ बजे एटलाण्टा आइपुगियो । कोकाकोला शहरको उपनामले परिचित यो एटलाण्टा हाम्रो यात्राको अन्तिम बिन्दु हो । यहीँबाट हामी २० तारिखको दिन नेपाल तर्फ लाग्नेछौं ।

नेब्रास्काबाट सेण्टलुइससम्म आउदा साढे दिकदार लागेको थियो - तर मिसिसिपीको किनारै किनार दक्षिणतिर हेलिन थालेपछि भने मन केहीबेर रमायो । बाक्लो जङ्गलको बीचमा वगिरहेको मिसिसिपी र स साना थुम्के डाँडाहरुमा उनीएको प्रकृतिले चुरे र मधेसको भल्को दिस्तो लाग्यो । सेण्ट लुइसबाट एटलाण्टा आउन लाग्ने समय १ घण्टा र ४० मिनेट हो भनिएको थियो । तर सवा घण्टामै जहाज एटलाण्टाको ठूलो हवाई मैदानमा उत्रियो ।

नेब्रास्काबाट आएकोले पनि होला - एटलाण्टाले मन छोइरहेको छैन । आफू व्यवस्थापक भएको भए शायद म यसरी समय मिलाउथे हुँला । आरम्भ एटलाण्टा, दोश्रोमा फिलाडेल्फिया, तेस्रोमा ओहायो, चौथोमा नेब्रास्का र त्यहाँबाट मिनियापोलिस अथवा सियाटल हुँदै नेपाल फिर्ती । नेब्रास्काबाट एटलाण्टा आउनु पर्दा, सिधै नेपाल फर्किन चाहने जितलाई उल्टो हिँडेजस्तो भएको छ । त्यतिमात्र होइन, उत्तरको शान्त परिवेशबाट भीडमा आएजस्तो पनि सबैलाई भैरहेको छ ।

तर एटलाण्टाको कार्यक्रम छरितो छ । बनाउन जाने जस्तो छ मन छामेर । घर फर्किने मानसिकता बढेको बेलामा कोही पनि लामो र धपेडीको कार्यक्रममा रमाउन सक्दैनन् भन्ने बुझेरै होला, दुइ दिनमा मूलभूत रुपमा तीन ओटा मात्र कार्यक्रमहरु राखिएका छन् र तिनको चरित्र अन्यत्रको जस्तो भारी भरकम छैन ।

कार्यक्रम अनुसार भोलि साढे नौबजे हामी डा. जर्ज ब्राउनलाई भेट्नेछौं । उनीहरु अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध विस्तारका बारेमा छलफल हुनेछ । त्यो कार्यक्रमबाट उठेर हामी एमोरी स्कूल अफ लको भ्रमणमा जानेछौं र दिउँसोको हाम्रो लञ्च त्यही हुनेछ ।

बस, भोलि यतिमै दिन सकिनेछ । १९ तारिखको कार्यक्रम पनि साढे नौ बजे नै आरम्भ हुनेछ । डा. लेमोइन पियर्ससँग विवादको व्यवस्थापनका सन्दर्भमा हामी छलफल गर्नेछौं । त्यो सकिएपछि २ बजे हामी नगरपालिका र त्यसको नियुक्ति प्रकृयाका बारेमा छलफल गर्नेछौं ।

शुक्रबारको साँझ हामी एउटा दिनरमा सामेल हुनेछौं र त्यही रात हाम्रो अमेरिका यात्रा समाप्त हुनेछ । शनिबार ११ बजेको जहाज चढ्नका लागि हामी साढे सात बजे नै एयरपोर्टतिर लाग्नेछौं । ड्राइभरको भनाइ अनुसार एयरपोर्ट पुग्न हामीलाई चालिस मिनेट लाग्नेछ र अन्तर्राष्ट्रिय उडानमा साढे दुइ घण्टा अगाडि नै विमानस्थल पुग्नुपर्ने भएको छ ।

आज टेलिफोनमा धेरै कुरा भयो । काठमाण्डौ कुरा गरे । पूर्ण खँड्का र भक्तको नाम मन्त्री मण्डलमा समावेश भएको छ रे । राज्य र सहायक मन्त्रीहरूमा देवेन्द्र कँडेल, वीरेन्द्र कनौडिया जस्ता माननियहरूको नाम आएको छ रे । सरकारको चाला ठीक होला जस्तो लागेन । मन्त्रीहरूको संख्या ३९ पुग्दैछ रे । त्यो अर्को अपराध हो राष्ट्रका सामू । यो जम्बो मन्त्रीमण्डल अनि सुनिएका अनुहारका मन्त्रीहरूको पक्षमा कसरी बोल्न सकिन्छ र ?

कांग्रेसले फेरि डुबाउने भो । काम केही नहुने भो । सरकार शायद चाँडै फेरिन्छ कि !

चेतनाथ घिमिरेको फोन आयो । लेखकको साथी हुनुहुंदो रहेछ । बासुदेवको बारेमा सोधें । “क्यानडामा हुनुहुन्छ, सम्पर्क छैन,” भन्नुभयो । विद्या थप केही दिन बस्ने कुरा सवैसँग भैसकेको रहेछ । उहाँले मलाई पनि हप्ता दिन मात्रै भए पनि बसौन भन्नुभयो । मैले भनें, “विद्यालाई यात्रामा कठिनाई हुनसक्छ, राम्ररी सहयोग गर्नुहोला । म चाहिँ बीस तारिखमै जान्छु ।”

आज धेरै साथीहरूको फोन आयो । आइत सोल्टी, गणेश कुवर, प्रकाश भेटवाल, तीर्थ खनाल र प्रकाशको बडाबाको छोरासँग पनि कुरा भयो । काठमाण्डौसँग दशैंको शुभकामना आदान प्रदान भयो । अरु साथीहरूसँग करीब करीब विदाइको अभिवादन गरें । गणेश र चेतनाथ यहाँको हुनुहुन्छ । उहाँहरूसँग भेटघाटको कुरा मिलाएँ । भोलि बेलुकाको खानपीन यहाँको नेपाली समुदायले मिलाउने भएछ । गणेशले लिन आउछु भन्नुभएको छ । सबै साथीहरूलाई खानाको जानकारी गराएँ ।

१८ अक्टोबर ०१

होटल: उही ।

एटलाण्टा ।

आज आधारभूत रूपमा एउटा मात्र कार्यक्रम थियो र त्यो राम्ररी सम्पन्न भयो । जर्ज ब्राउनलाई हामीले आयोजकहरूकै अफिसमा भेट्यौं । असाध्यै रमाइलो लाग्यो उनको व्यवहार । उनले हामीलाई शुरुमै जीवन्तता प्रदान गरे । उनले भने - २ दिन पहिले म एउटा छलफल कार्यक्रममा गएको थिएँ । चीन बारेको छलफल कार्यक्रम थियो । प्रस्तोताले आफ्नो कुरो राखिसकेपछि एकजना श्रोताले सोधे - चीनमा किन प्रजातन्त्र छैन ? - यो अमेरिकी चेतनाको आम पक्ष हो । नेभ । अमेरिकीहरू ठान्छन् - प्रजातन्त्र भनेको एउटा रेसिपी हो र त्यो रेसिपी अमेरिकाकै जस्तो हुनुपर्छ । यथार्थ त्यस्तो होइन । तपाईंहरूकै प्रजातन्त्र हाम्रो भन्दा पृथक छ । त्यसैले प्रजातन्त्रलाई देशको आवश्यकताको आधारमा नै लिने बानी बसाल्नु पर्छ ।”

हामी सबै उनको कुरा सुनेर खुशी भयौं ।

जर्जले हामीलाई अमेरिकी जनमतको राजनीतिक सकृयताका बारेमा पनि जानकारी गराए । अमेरिकामै पनि राजनीति प्रति नकारात्मक धारणा छ । भोट आधा भन्दा कम खस्छ । अमेरिकीहरूमा पार्टी सदस्यहरूको संख्या अत्यन्तै न्यून हुन्छ । यो सदस्यता कम्युनिस्ट पार्टीको मात्र होइन, डेमोक्रेयाटिक र रिपब्लिकन पार्टीको पनि हो । तर अमेरिकीहरू आ आफ्नो समुदायमा सकृय छन् । स्कूलकै कुरा गरौं - स्कूल शिक्षकलाई काउण्टी सरकारले दिने पैसा थोरै हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा शिक्षक अभिभावक एशोसिएसनले चन्दा संकलन गरेर शिक्षक नियुक्त गर्ने, शिक्षकलाई बढी पैसा दिने काम गर्छ । बाटो बनाउन, वातावरण संरक्षण गर्न, स्थानिय म्युजियम, चिडियाखाना जस्ता कामहरू गर्न स्वयमसेवी प्रयत्न नै प्रमुख हुन्छ ।

जर्जले हामीलाई अमेरिकी राजनीतिमा लबीको शक्तिको पुनः परिचय गराए । उनले भने - न्यासनल राइफल एशोसिएसन, अमेरिकाको साढे ठूलो र शक्तिशाली संगठन हो । शक्तिशाली लबी ग्रुप पनि हो । एनआरए . ओआरजी त्यसो वेभ ठेगाना हो । यिनीहरू साँसदहरूलाई सजिलै आफ्नो नियन्त्रणमा लिन सक्छन् ।

अमेरिकामा सामुदायिक वा लबी गर्न सक्ने यस्ता संगठन प्रति जनतामा सकारात्मक धारणा छ । सबैले यसलाई राम्रो मान्छन् । यिनीहरूले राजनीतिक पार्टीलाई क्याशील बन्न, अग्रगामी काममा लाग्न प्रेरित गर्छन् भन्ने मान्यता छ ।

अमेरिकीहरू आवश्यकताको चन्दा दिन संकोच मान्दैनन् भने जर्जले । उनले भने - सेप्टेम्बर ११ को घटनापछि एक महिना भित्रैमा १ अरब डलर चन्दा उठ्यो । जनताबाट यति धेरै पैसा उठेको हुनाले सरकारले आफ्नो कोषबाट त्यसमा पन्ध्र अरब रुपैया थपिदियो ।

जर्जको भनाइमा अमेरिकामा पार्टीहरू कुनै सिद्धान्तबाट बनेका छैनन् । यी व्यवहारिक प्रकृयाका उपज हुन् । दुइटा पार्टी हुन्, प्रजातन्त्र हो भन्ने सामान्य अमेरिकी नागरिकको चेतना हो । तर दुइटै किन ? तपाईं यस्तो प्रश्न नसोध्नु होला । उत्तर पाइदैन ।

तीस वर्ष अघि मान्छेलाई तिमी कुन पार्टीका हो भन्दा मानिसले आफ्नो र पार्टीको परिचय एकै साथ दिन्थे रे । तर अहिले मान्छेहरू पार्टीको बारेमा उत्तर दिन जाँगर देखाउँदैनन् रे । अब कतिपय जिल्ला र नगरमा त खालि एउटा पार्टी मात्रै हुन्छ रे । अनि त्यही पार्टीभित्र सिद्धान्त र विचारको संयुक्त मोर्चा बन्छ रे ।

यस्तो भए पनि डेमोक्रेयाट भनेका बढी उदार र रिपब्लिकन भनेका बढी संकीर्ण हुन् भन्ने मान्छेको ठम्याइ छ रे ।

आजको कार्यक्रम यति थियो भन्दा हुन्छ । त्यसपछि हामीले घुमफिरमै समय बितायौं भन्दा हुन्छ ।

एटलाण्टा आधारभूत रूपमा कालाहरूको राम्रो आवादी भएको शहर रहेछ र उत्पीडन विरुद्ध संघर्षको दमाहा ठोकेको शहर रहेछ । गृहयुद्ध कालमा सेताहरूले यो शहर डढाएर अहो बर्बरताको परिचय दिएका रहेछन् । १९५० को दशकमा मार्टिन लुथर किङ्गले यहीँबाट सेता र काला बीच समानताको शंखनाद गरेका रहेछन् । यात्राको अन्तिम स्टेशन, एटलाण्टा हुँदा हिजो त्यति मिठो लागेको थिएन । निरश र आफैँमा हराएको शहर होला जस्तो लागेको थियो । शहर त अहिले पनि त्यस्तै छ । तर यहाँको इतिहास र त्यो इतिहासको एउटा अङ्ग, हाम्रो ड्राइभर डरेल स्मिथले हाम्रो मनलाई उज्यालो प्रदान गरेको छ ।

डरेल, जानकारी र संगतिका लागि असल साथी रहेछन् । उनले ड्राइभिङ्ग सिटमै बसेर हाम्रो गाइडको पनि काम गरे । स्टेट क्यापिटललाई हामीले बाहिरबाटै हेर्‍यौं । उस्तै डोम । तर यहाँ पित्तलले मोरेको रहेछ । सबै स्टेट क्यापिटलको टाउकामा हात उठाएको मुर्ति राख्नु अमेरिकाको विशेषता रहेछ । यहाँ पनि त्यसलाई हेरियो । त्यहाँबाट हामी गयौं - एटलाण्टा ओलम्पिक स्टेडियममा । बाहिरबाट घुमेर त्यसको प्रदक्षिणा गरियो । त्यहाँबाट शहर छिरेर यहाँका नाम चलेका केही गल्लीहरूको चक्कर खाइयो ।

इमोरी विश्वविद्यालयमा खाँदा खाँदै तीन जना प्रोफेसरहरूसँग गफ भयो । जर्जको विश्लेषणमा त्यो विश्वविद्यालय धनी र अनुदार मान्छेको भीड हुने ठाउँ हो । “म मनको धनी र तनको गरीब अमेरिकन हुं - एउटा वास्तविक अमेरिकन,” उसले हाँसेर आफ्नो टिप्पणी गर्‍यो । प्रोफेसरहरूले नेपालको पार्टीको बारेमा सोधेका थिए । मैले कांग्रेस पार्टी सत्तामा छु र कम्युनिस्ट पार्टी प्रतिपक्षमा छु भनेको थिएँ । जर्जले मलाई जिस्कायो, “तिमीले भनेको मलाई मन पर्‍यो । तर उनीहरूले त्यसलाई मन पराए भन्ने मलाई लाग्दैन ।”

विश्वविद्यालयको अमेरिकी खाना स्वादियो थियो - हाम्रो स्वादसँग मिल्ने खालको । बर्गर पनि मरमसलाले भरिएको थियो । सलादमा अमिलो र पिरोपन थियो । खाना र कुराका लागि धन्यवाद दिनु एकदमै स्वभाविक थियो ।

खानापछि होटल फर्किने योजना थियो हाम्रो । जर्जले नै केही ठाउँ घुमेर जाउँ भन्यो । हामीले मार्टिन लुथर किङ्गको सम्मनालय हेर्ने मन गर्‍यौँ । हाम्रो ड्राइभर साह्रै खुशी भयो । उ कालो जातीको मान्छे हो । उसले हामीलाई सिधै त्यतै लाने कुरा गरेको थियो । तर जर्जले भन्यो, “हामी यसो काटेर सेण्टर घुमेर जाउँ ।”

काटेर सेण्टरमा साथीहरूले फोटो खिच्नुभयो । मलाई गाडीबाट झर्न जाँगर लागेन । “थाक्छौ ?” डरेलले सोधेपछि मैले हो भनँ । उसले भन्यो, “मलाई पनि थकाइ लाग्छ ।”

हामी दुवै गाडीको आडमा उभिएर गफ गर्न थाल्यौँ ।

आधा घण्टाको अलमल गरेर साथीहरू आउनु भयो । हामी किङ्गको सम्मनालय तिर लाग्यौँ ।

मार्टिन लुथर किङ्ग प्रति श्रद्धा छ म भित्र । कालो भएर हो ? कि समानताको सिपाही भएर हो ? धेरै पहिले मैले निगर ब्वाइ भन्ने एउटा किताब पढेको थिएँ । कालो अमेरिकीको अनुहार देखासाथ प्रायः म त्यही किताब र मार्टिन लुथर किङ्गलाई सम्झिन्छु ।

त्यसैले किङ्गको चिहान चौतारो देखासाथ मैले श्रद्धापूर्वक उनको स्मरण गरें । पोखरीको बीचमा बनाएको रहेछ उनको चिहान । अग्ला अग्ला ओकका रुखहरूको बीचमा निरन्तर बलिरहने ज्योतिले काला जातिका अमेरिकीहरूले भोग्नु परेको उत्पीडन र त्यसबाट मुक्तिको निम्ति गरिएका संघर्षलाई सम्झाइरहंदो रहेछ । हामीले चिहान ओरिपरि फोटाहरू खिच्यौँ ।

“यहाँ पानीमा सेण्ट (पैसा) फाल्छौ ? किङ्गप्रति श्रद्धा राख्नेहरू यहाँ पानीमा सेण्ट हाल्छन्,” जर्जले भन्नासाथ मैले पनि तामाको पैसा जस्तो लाग्ने सेण्ट पानीमा खसालें । डरेल मेरो छेउमा थियो । उसले मलाई गम्लङ्ग आफ्नो फराकिलो र बलियो अँगालोमा बाँध्यो ।

किङ्गको हिचहान चौतारो र घर एकै ठाउँमा रहेछ । त्यसैले चिहान चौतारो पछि हामीले किङ्गको घर पनि हेर्ने प्रस्ताव राख्यौँ । डरेल भनै खुशी भयो । हामीले किङ्गको घरको आँगनमा उभिएर फोटाहरू खिच्यौँ ।

अब काम केही थिएन । हामी होटल फर्कियो । अनौठो लागेको छ - प्रायः सबैलाई थकाइ लागेको छ र कतिबेला कार्यक्रम सकिएर हिड्न पाइन्छ भन्ने भैरहेछ । अर्जुन छोरी भेट्न, विनय छोरो भेट्न आतुर हुनुहुन्छ । हामी तीन जना नेपाल फर्किन आतुर छौँ भने डम्बर दिदीलाई लगातार फोन गरिरहनु भएको छ । डा. खँड्का पनि २१ तारिखको टिकटलाई २० मा सार्ने प्रयत्न गरिरहनु भएको छ । अमेरिकामा बस्नु र रमाउनु भन्नेको संख्या किन घटेको होला ?

रवर्ट र सुशिलले कोकाकोला म्युजियम घुम्ने प्रस्ताव राख्नुभयो र उहाँहरू त्यहीं ओर्लनु भयो । हामी होटलमै फर्कियो ।

होटलमा हामीलाई पर्खेर एउटा समाचार बसिरहेको रहेछ । मन्त्रीपरिषदको घोषणा भएछ । संख्या ४१ रहेछ । बलायतजी विचरा, राज्यमन्त्रीमै थन्कनु भएछ ।

सुन्ने जति कसैलाई, कुनै पनि हिसाबले माचार राम्रो लागेन । पहिलो त, दशैँको मुखमा यो जम्बो मन्त्रीमण्डलको घोषणा गर्नु राष्ट्रिय सम्पत्तिको दुरुपयोग हो र हरेकबाट भर्त्सना गरिनु पर्ने काम हो । दोश्रो कुरो, नेपालमा ४१ जनाको मन्त्रीमण्डल कुनै तर्कका आधारमा पनि समर्थनयोग्य छैन । तेश्रो चाहिँ नितान्त हाम्रो गुसपको नीजि भावनाको कुरो हो । बलायतजीलाई राज्यमन्त्रीमा थन्क्याउनु हुँदैनथ्यो ।

यो सरकार अब एक दिन पनि टिक्नु हुँदैन भन्ने कुरामा विमती राख्नेलाई बहुदलीय व्यवस्थाको पक्षधर मान्न सकिन्न । र नेपालको मन्त्रीमण्डलको अधिकतम संख्या भनेको २२/२५ मात्र हो । त्यो भन्दा ठूलो मन्त्रीमण्डल बनाउनेहरू राष्ट्रिय हित विरोधी हुन् । त्यसबाहेक जुन एजेण्डाको प्राथमिकताको घोषणा गरेर शेरबहादुरजीले मन्त्रीपरिषद बनाउनु भएको थियो त्यसैको मुटुमा छुरी रोप्ने गरी गरिएको वर्तमान विस्तारपछि देउवा सरकार प्रति कसरी सद्भाव जाहेर गर्न सकिन्छ र ?

कांग्रेसका सबै साथीहरू खुमबहादुर खँड्काको नामसँग आजित भएका छन् । यो जम्बो मन्त्रीपरिषदको मूल श्रेय उनीहरूले खुमबहादुरलाई नै दिएका छन् ।

साथीहरूसँग कुराकानी नभैकनै बलायतजीले म शपथ ग्रहण गर्दिन भन्नुभयो । हामीसँग मात्र होइन, - राजदूतावासबाट दिनेशजीले फोनबाट बधाइ दिँदा समेत भो बधाइ नदिनुस् म शपथ ग्रहण गर्दिन भनेर उहाँ पन्छिनु भयो ।

शेरबहादुरजीले गल्ती गरेकै हो । बलायतको अपमान नगरेको भए हुन्थ्यो ।

आजको खाना गणेशजीको जिम्मामा थियो । उहाँहरू आउदा रात परिसकेको थियो । खाना खाने ठाउँ निकै टाढै रहेछ । पन्ध्र सोह्र माइल । तर रमाइलो भयो । एक दर्जन भन्दा बढी नेपालीहरूसँग गफ गर्दै खाना खाइयो । एटलाण्टामै पनि हजार भन्दा बढी नेपालीहरू रहेछन् । जय होस् सबैको - मैले मनमनै कामना गरें ।

प्रेमराजा महतलाई फोन गरें । आज उहाँको छुट्टी रहेछ । कमल नामको भाइले फोन उठाउनु भएको थियो । समाचार छोडें । अब बिस्तारै विदा पनि माग्नुपर्छ । फेरि कहिले भेट हुने हो ! तीर्थले फोन गर्नुभयो । अमेरिकामा आवश्यक पर्ने अरु केही फोन नम्बरहरू पनि दिनुभयो । मणि पण्डितलाई खोज्न लगाएँ । केही बेर कोशिश गरेर उहाँले फोन नम्बर दिनुभयो । नम्बर पाउने बित्तिकै फोन गरें । घरमा हुनुहुंदो रहेनछ । समाचार छोडेको छु । विनयजीलाई पनि मणिको फोन टिपाइ दिएँ । आखिर मणि पनि त मिनिपापोलिसकै बासिन्दा हुनुहुन्छ ।

नेपाली साथीहरूसँग लामै कुरा भयो र फलदायी कुरा भयो । भीमहरुले टेक्सासबाट फोन गरेर एकाध दिन बस्न कर गर्नुभएको थियो विहानै । सम्झाएँ । पछि आउँला भनें । खुशी हुनु भएको छ । अमेरिका दर्पणमा केही लेख्न अनुरोध गर्नुभयो ।

नौ बजे डा. लेमोइन पियर्ससँग कुराकानी थियो । कालो वर्णकी पाकी महिला प्रोफेसर रहिछन् । उनले पनि हाम्रो मनलाई रमाइलो दिइन् ।

“कुनै बेला अमेरिका सबैभन्दा भायोलिण्ट थियो,” कन्फ्लिक्ट रिजोल्युसनका बारेमा बताउन थाल्दै उनले भनिन्, “सबैभन्दा धेरै पारपाचुके, सबैभन्दा धेरै बाल यौनदुराचार, सबैभन्दा ठूलो मिलिटरी भएको मुलुक थियो ।

विवादको रिजोल्युसन शायद त्यहीबाट जन्मिएको हो । अमेरिकामा यो अवधारण स्थपित भएको यस्तै पन्ध्र वर्ष भएको होला ।” अमेरिकामा १९७८ मात्रै सबैखाले भेदभावलाई, सबै हिसाबले समाप्त पार्ने आदेश न्यायालयले दिएको रहेछ । न्यायालयको यो आदेशपछि मात्रै सरकार, भेदभावका जञ्जालहरुलाई भत्काउन बाध्य भएको रहेछ । त्यो भन्दा अगाडिसम्म पनि काला र सेताहरुका लागि अलग अलग बस, अलग अलग स्कूल आदिको व्यवस्था रहेछ । यस्तो व्यवस्था अमेरिकामा १८९६ देखि लागू भएको रहेछ र यसलाई त्यतिबेला समानता भनिएको रहेछ । त्यतिबेला यो व्यवस्थालाई सेपरेट (अलग अलग) एण्ड इक्वेल (समान) भनिंदो रहेछ । यसलाई खारेज गरी समानताको प्रकृया आरम्भ गर्ने संघर्ष १९५४ देखि तीव्र भएको रहेछ । २४ वर्षको निरन्तरकोसंघर्षले यसलाई कानूनी आधार प्रदान गरेको रहेछ ।

डाक्टर लेमोइनले हामीलाई अरु केही नयाँ जानकारी पनि दिइन् । उनले भनिन्, “हामीसँग सम्झौताको कुनै परम्परागत संस्कृति छैन । तपाईंहरुको पूर्वीय संस्कृतिमा त्यो पाइन्छ । हाम्रोतिर त यो वा त्योको बीचमा केही हुँदैन । मेरो गोरुको बाह्र टक्का भन्ने नैहाम्रो संस्कृति हो । अस्ती बुशको भाषण सुन्नु भएन ? कि हामीतिर लाग, कि हाम्रो शत्रुतिर लाग । बस, अमेरिकाको भावना यस्तै हो ।

लेमोइनले भनिन् - अमेरिकामा धेरै मानिसलाई ‘म नै विश्व हुं’ भन्ने चेतना दिइन्छ । यो हाम्रो देशको शिक्षाको दरिद्रता (पुअरली एजुकेटेड) हो ।” उनले भनिन्, “अमेरिकाको परम्परागत कन्फ्लिक्ट रिजोल्युसन भनेको अर्कालाई आरोप लाउनु हो । त्यसैले अहिले अमेरिकाले अफगानिस्तान माथि गरेको गतिविधि द्वन्द्वको समाधान होइन । यो त न्युयोर्क घटनाको प्रतिशोध मात्र हो । त्यसैले यो समाधान होइन ।

द्वन्द्वको समाधानको सही निकास हामीसँग भएको भए बुशले किन मान्छे, मार्यो ? उनले आफ्नो देशका नागरिकलाई मर्नका लागि त्यता किन पठाउँथे ? उनले अफगानी नागरिकको हत्या हुने प्रकृया किन आरम्भ गर्थे ? अफगानिस्तानको माटोलाई बारुदमा रुपान्तर गर्न उनी किन रहर पाल्थे ?

शनिबार र आइतबारको दोसाँध

अक्टोबर २० र २१ तारिख ।

उत्तरी ध्रुव माथिको आकाश ।

हामी अमेरिकाको समय अनुसार मिनियापोलिसबाट दुइ बजेर चालिस मिनेट जाँदा जापानको लागि उडेका थियौं ।

हवाईजहाजको पँखेटामा पसारिएको घामलाई हेर्दै त्यसको दिशाको अन्दाज गर्दैछु । ५ घण्टासम्म घाम एकै ठाउँमा बसिरह्यो । अर्थात हामीलगातार उत्तर पूर्वतिर उडिरह्यौं । अहिले घामको किरणलाई चिरेर जहाज सुलुलु चिप्पिरहेछ । यसको अर्थ बेरिङ्ग जल डमरुको छेउछाउबाट हामी पश्चिम लागेका छौं । अन्तर्राष्ट्रि तिथी रेखा यतै कतै होइन र ? उडेपछिको जहाज पहिलोपल्ट वेस्सरी हल्लिरहेछ । अर्थात दिन फेरिन लाग्यो - त्यसैले ३७ हजार फिट माथि उडिरहेको जहाज पनि मज्जैले हल्लिँदैछ । क्याप्टेनले भरखरै पेटी बाँध्ने आदेश दियो - खिटिक खिटिक आवाज, हल्लै जस्तो भएर कानमा आइरहेछ ।

यो समय हेर्न मन थियो - निरन्तरको उज्यालो । बिहान आठ बजे हामीले यात्रा आरम्भ गर्दा शबिर थियो । घाम कतै अस्ताएको छैन तर धर्तीमा आइतबार ओर्लिइसकेको छ । यद्यपि घडीले दिन फेरेको छैन । घडीमा त अहिले, घामलाई बिसिएर भन्ने हो रातको दश बजेको छ । घडीमा दिन नओलिएर के हुन्छ र ? हामी जहाँ उडिरहेका छौं - त्यहाँ धेरै अगाडि नै आइतबार ओर्लिइसकेको छ ।

नेपालबाट अमेरिकाको यात्रामा निस्कंदा यो एउटा रमाइलो सन्जोग जुद्धो रहेछ । अमेरिका जाँदा दुइरात निदाएर पनि भोलिपल्ट पुगिन्छ, अमेरिकाबाट फर्किंदा एक रात सुत्न भ्याउदा नभ्याउदै तेश्रो दिन लागिस्केको हुन्छ । आजै त्यस्तो हुंदछ । हामी निरन्तर घामको उज्यालोबाट पहिलो साँझमा पाइलो हाल्दैछौं । तर बैककमा ओलिंदा सोमबारको दिन उघिइरहेको हुनेछ ।

अमेरिकाको यात्रा सकियो । पछिल्लो दिनको, अर्थात हिजो र अस्ती एकै दिन भएको शुक्रबारको टिपोट छैन । दिन रमाइलो रह्यो भन्दा पुग्छ । लेमोइनसँगको कुराकानी सकेर हामी खाना खान गयौं । सिटी हलको कार्यक्रम स्थगित गरिएको रहेछ । हामीले ड्राइभरलाई पनि सँगै खान लग्यौं । डरेल असाध्यै खुशी भयो । यो आम चलन होइन रे । जर्जले भनेको । डरेल अमेरिकामा विद्यमान भेदभावबाट दिक्क छ । यो बुझेरै होला, एटलाण्टामा बसुन्जेल जर्जले उसको मन रिक्काउने भाषा बोलिरह्यो ।

हामीले खाना खाएको दोकान बंगालीको थियो र साइनबोर्डमा भारतीय खाना भनेर विज्ञापन गरिएको थियो । बंगालीले हिन्दुस्तानी भनेर आफूले पसिरचय दिएको घटना मेरा लागि पहिलो थियो । तर भित्र पस्ने बित्तिकै बाहिरको साइनबोर्ड अर्थहीन भयो । हामी नेपाली हौं भन्ने थाहा पाउने बित्तिकै उसले आफ्नो बंगालीपन प्रदर्शित गर्‍यो ।

बंगाली खाना भएकैले होला - खानामा पनि मिस्टीको मात्रा धेरै थियो ।

खानापछि हामीले जर्ज र रबर्टलाई भण्डा र क्रस खुकुरी उर्निएको भादगाउले टोपी लगाइदियौं । डम्बरले ल्याउनु भएको रहेछ । काम लाग्यो । ड्राइभरलाई पनि त्यो बलामा केही दिनैपर्छ भन्ने ठहर भएपछि मैले आफ्नो अन्तिम क्यालेण्डर उसको हातमा राखें । छक्क पर्यो त्यो मान्छे त ! उसले हात मिलायो, अंगालो हाल्यो र फोटो खिच्ने रहर गर्‍यो । सामान्य मान्छे, खुशी हुँदा कसरी सिङ्गो संसार उज्यालो हुन्छ ?

खाना खाइसक्दा दुइ बजेको थियो र हामीले केहीबेर आराम गर्ने मन बनाएका थियौं । के भएर हो कुन्ति एटलाण्टामा सबै साथीहरु थाक्नु भयो । कार्यक्रम पनि लामै हो । त्यसैले सबैको मन होटलतिरै फर्कियो । मनले गोडाहरुलाई घिसार्न थालिहाल्यो ।

साँझमा चिप सिगलको घरमा खानाको निम्तो मान्ने गर्यौं हामी । एउटा राम्रो परिवार रहेछ त्यो । सिगलकी छोरी सर्लाहीको इश्वरपुरमा रहिछन् । त्यसैले पनि बुढाबुढीमा नेपाल प्रति न्यानोपन रहेछ । नेपाल जान्ने अमेरिकनको घर थियो त्यो । त्यसमाथि उनीहरूले हामीसँग दुइजना महिलाहरूलाई पनि निम्त्याएका रहेछन् । ती दुवै महिलाहरू नेपाल गैसकेका रहेछन् । उनीहरूको स्मरणले वातावरणलाई भन्नै मनोरम तुल्यायो । नेपालको बारेमा कुरा भयो । तिहार र लक्ष्मीपुजाका बारेमा पनि कुरा भयो । तराई र पहाड अनि एक एक घण्टामा फेरिने प्रकृतिका बारेमा पनि कुरा भयो ।

कुरा मात्र होइन, खाना पनि भण्डै भण्डै नेपालकै जस्तो थियो । सादा भात, उसिनेर पकाएको दाल, कुखुराको हाम्रै पाराको मासु र सलाद सबैमा नेपालीपन मिसिएको थियो । एउटी अमेरिकी महिलाको नेपाल प्रतिको ममत्व थपिएको थियो । रात बित्यो ।

बिहान मन अमिलो पाउँ विदा भइयो । तर केही छैन । यहाँ दिन छ, साथीहरू रातको निद्रामा आराम गरिरहनु भएको छ । अर्जुनले छोरी भेटिसक्नु भयो । विनयले पनि छोरो भेटेको धेरैवेर भयो । डम्बरले यतिबेलासम्म दिदीको ममता पाइसक्नु भयो । नारायण र विद्या चेतनको घरमा हुनुहुन्छ र भोलि बिहान दुवैले आफ्नो यात्रा थाल्नु हुन्छ ।

उहाँहरूले यात्रा थाल्दा हामी आराम गरिरहेका हुनेछौं ।

हवाईजहाजसँग मन उडिरहेको छ । उडिरहेको मनले गीत लेखिरहेछ ।

दश घण्टासम्म घाम
हवाईजहाजको दाहिने पँखेटामा
अर्धमुदित नयनले उत्तरी ध्रुवलाई नियालीरहेको
चरो बनेर
टुसुक्क बसिरह्यो ।

धवाँ - उम्लिएर पोखिएको हुनाले
हिउँ धमिलो भएको थियो
हिउँको नदी
ठाउँ ठाउँमा हरियाली नभएको पोखरी भएर
आकाशलाई हेरिरहेको थियो ।

छ घण्टापछि बल्ल त अमेरिका छोडियो
अलास्काको लामो किनारलाई विदा गर्ने बेलामा
तिखारिएका चुली ढुङ्गाहरूले विदाइका हातहरू हल्लाए
हवाईजहाज अनन्त जलरासीमाथि
गतिको बाँसुरी बजाउँदै पश्चिमतिर हेलियो ।

थाकेको मान्छे जस्तो घाम
निलो चौतारोमा थचक्क बसेको थियो
उतिबेला,
जहाजले पँखेटा फिँजाउन थाल्दा
यतिबेला,
जहाजले बास बस्न गुँड चाल्दा
घाम त चटपटाएकै रहेनछ ।

समय: जति लेखे पनि भयो
स्थान: टोक्यो विमानस्थल ।

जापानी हवाई अड्डामा उत्रिएपछि मैले एशियाली घडीमा समय मिलाएँ । त्यतिबेला साँझतिर चढिरहेको दिनले पाँच बजेर पन्ध्र मिनेट देखाएको थियो ।

जापानको विमानस्थलमा पाँच घण्टा बस्नुपर्ने भएको छ । जहाज दुइ घण्टा ढिलो रहेछ । केही छैन, ठूलो विमानस्थल छ । बसौंला । अमेरिकाबाट एशियामा आइपुग्दा घरै आए जस्तो भएको छ । आजको मध्यरातमा बैंकक पुगिनेछ । भोलिको मध्यदिनमा नेपाली भूमिमा जहाज उत्रिनेछ ।

अहो नेपाल ! प्यारो मातृभूमि !

काठमाण्डौ
पौष २९, ०५८